

مەلا کاکە حەمەی بێلوو

١٢٥٣ هەتاوی ١٣٢٣ هەتاوی

کۆکردنەوە و ساغ کردنەوە و لە سەر نووسین و پێشەکی کاکەی فەللاح

ئەی خاکی وەتەن بۆچی نەما شێوەیی پارت؟
بۆ بوو بە شەوی زوڵمەت و تاریکە نەهارت!؟
بۆ باسی نەما دەفتەری ئەحکامی ئیلاهی!؟
بۆ یادی خودا وا لە گورێزا لە کەنارت!؟

دیوان ناری

مەلا کاکە حەمەی بێلوو
١٩٤٤ - ١٨٧٤

کۆکردنەوە و ساغ کردنەوە و
لە سەر نووسین و پێشەکی
کاکەی فەللاح

ژێرنووسە فارسیەکان کاک حەمیدی موستەعان نووسیویەتی

ناری، محمد ۱۲۵۱ـ ۱۳۲۲.
دیوان ناری/ مولف ناری؛ شرح لغات به فاسی حمید مستعان؛ برگردان نوشتاری لغات به رونوشت کردی ستاره خامسی. ـ سنندج: حمید مستعان، ۱۳۸۲. ۲۲۳ص.
ISBN 964 06 1112 - 3: ٤۰۰۰ ریال
فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیپا.
کردی.
۱.شعرمریوانی. ۲. شعر کردی. ـ ایران ـ قرن ١٤. الف. مستعان، حمید، ۱۳۵۳ ـ گردآورنده ب. ستاره خامسی ، طیب. ج. عنوان.
PIR۳۲٥٦/م٤۳۳ن۲ ۸فا۹/۲۱
۱۳۸۲ د٤۹۱ن
۱۳۸۲
کتابخانه ملی ایران ۸۲ـ۱۹۰٤٤م

ناوەندی بلاو کردنەوە:
سنندج پاساژ عزتی انتشارات کردستان ☎ ۲۲۶۵۳۸۲

دیوان ناری

هونراوەی: ناری ❁ کو کردنەوەو راست کردنەوەی : کاکەی فلاح
چاپی یەکەم: ۱۳۸۳ ❁ تیراژ: ۲۰۰۰ بەرگ
حروفچینی: ئاشنا ❁ ناشر: کتابفروشی نور (حمید مستعان)

شابک: ۳ ـ ۱۱۱۲ ـ ۰۶ ـ ۹۶۴ ISBN: 964 - 06 - 1112 - 3	نرخی ۱۰۰۰ تمەنە

بسم اللّه الرحمن الرحيم

پێشەکی
دەربارەی بەرهەمی کلاسیکی

کاکەی فەللاح

پێم‌وایە هەموومان دەیزانین کە وشەی کلاسیزم لە وشەی کلاسی لاتینیەوە هاتووە کە یەکێک لە ماناکانی (پارچەیەک لە کەشتی) دەگرێتەوە. بەڵام ئاخۆ تەنها هەر یەک مانای هەیە، یان بۆ کۆمەڵێک شت و مەبەستی‌تر بە کار دێت. وەک کۆمەڵێک کەشتی، کۆمەڵێک قوتابی، پۆلێک، ئەوکۆمەڵەکەسەش کە چینێکی کۆمەڵ دروست بکەن. هەروەها وەک زاراوەیەکی تایبەتی بۆ ئەو ئەدەبی کۆنی ئەغریقی و لاتینیەش بە کار هات کە لە پۆلدا دەخوێندرا، پێم وایە هیچ گومانیش لەوەدا نی‌یە کە ئەم ئەدەبە ئەدەبێکی دامەزراوو چەسپاوو پەسەند کراوی ئەوتۆ بوو کە دەستی رۆژگار نەیتوانیبوو بیمرێنێ و نرخ و بایەخی زیندووی خۆی هەر مابوو، وەک چەن دەقێکی رەسەن و لێ وەشاوە بۆ چەشتن و پەروەردەی نمونەیی ئەدەبی بەکار دەهات و بە قووڵی دەخوێندرا.

بەڵێ راستە و سەرچاوەکانیش زۆرن لەم بارەیەوە، کە سەرەتا سەرهەڵدانەوەی ئەم چەشنە ئەدەبە، وەک بزووتنەوەیەکی بەتەوژم، لە

ئەورووپادا بوو، وردتر بلێین لە ئیتالیا سەری هەڵدا ئەورووپاییەکان کەوتنە ئەوەی خۆیان بە ئەدەبی کۆنی خۆیانەوە نەبەستنەوە و دەست بکەن بە مژینی شیلەو هەلاڵەی بیرو فەلسەفەو داستان و کارەساتی ناو ئەدەبی یۆنانەکان و رۆمانەکان. ئەم بزووتنەوەیە لە سەر دەستی (دانتی) خاوەنی (کۆمیدیای یەزدانی) و بترارک و بوکا شێوە و بنەوانەکەی هەڵگیرا، بەتایبەتی دوای داهێنانی چاپ و بەهۆی دەربەدەر بوونی زاناکانی (بیزنطە) دوای داگیرکردنی (قسطنطینیە) (١٤٥٣) و گیرسانەوەی ئەو زانایانە لە ئیتالیا ئەم بزووتنەوەیە پەرەی سەند و فەرەنساو بەریتانیاو وڵاتەکانی تریشی گرتەوەو بە تەواوی بوو بە پێوانەیەک و زاراوەیەکی تایبەتی بۆ ناسینەوە و جیاکردنەوەی ئەدەبی کۆن و نوێ تا لە سەردەمێکی تازەترا و بە تایبەتی لە سەدەی حەڤدەهەمدا رەخنەگر و لێکۆڵەرەوەکان زاراوەی کلاسیزمی نوێیشیان داهێناو داوایان لە شاعیر و نووسەرەکان دەکرد کە پەیرەوی کۆنینەکان بکەن و لاسایی یۆنانەکان و رۆمانەکان بکەنەوە و بایەخی زۆر بە ژیری و چەسپاوی و هێمنی بدەن... تەنانەت هونەرمەندەکانیش دەستووری زۆر سەخت و گران و قایمیان بۆ شیعر و پەخشان دانا. وەک دەستوور و مەجانەی کە (بوالو) رەخنەگری ناوداری فەرەنسی بۆ شیعر و نووسینی دانا. ئەو شاعیرانە بە سایەی شیعر و دەستوورە سەختەکانیانەوە لە رەشۆکی خەڵکەکە دابڕان و زیاتر بایەخیان بە روخساری بەرهەمی ئەدەبیدا، نەک ناوەرۆک.

شیعری کلاسیکی کوردی

بەڵێ راستە پێوانەی ئەدەبی کلاسیکی ئەوروپی، دەقاو دەق وەک هەیە، بە هەموو رەگ و ریشە و مەبەست و مانا و پەل هاویشتنی لقو پەلێکەوە، کوت و مت، بەسەر ئەو چەشنە بەرهەمە ئەدەبی‌یانەی کوردیماندا ناگونجێت و تەواو دەرناچێت، ئەویش سەبارەت بە جیاوازی‌ی قووڵ و ئاشکرای نێوان دارو باری ژیان و گۆڕینی کۆمەڵگای ئەوروپی و کوردەواری. بەڵام خۆ ئەمەش مانای ئەوە نی‌یە کە سامان وکەلەپووری سەردەمێکی دوور و درێژی نەتەوەکەمان، نابێ بە پێوانەی زاراوەی کلاسیزمی، یان کلاسیک، بپێورێت.

ئێمە ئەگەر بە وردی سەرنجێکی تابلۆی رەنگین و فراوانی ئەو چەشنە شیعر و ئەدەبەمان بدەین و بە شوێن چەند رەگ و ریشە و مەبەستێکی ئەدەبی کلاسیزمیدا بگەڕێین، ئەوا بە ئاسانی چەند گەوهەر و هەوێنێکی سەرەکی و دیار لە هەردوولادا دەبینین... بەتایبەتی گەوهەر و هەوێنی بابەتی ژیری و بیرو باوەڕی میسالی ئایینی و بایەخدانی تەواو بەروخسار و وشە دەربڕین لە سەر حسابی ناوەرۆک و بەو نەریت و دەستوورە گران و سەختانەوە کە شاعیرانی کلاسیکی کوردی پەیڕەوی‌یان کردووە و چەشنە دابڕان و تێنەگەیشتنی بەرهەمەکانیان لە لایەن گشتەوە و مۆرکی ئەو ئەدەبەیە (ئەدەبی تایبەتی)... لێرە بە دواوە، وەک چەند خاڵێکی سەرەکی بە قەڵەمێکی درشت، بۆ دەست نیشان کردن و جیا کردنەوەی شیعری

کلاسیکی کوردی و ئەو رواڵەتانەی تایبەتین بەم چەشنە بەرهەمە ئەدەبی‌یانەوە دەخەمە بەرچاوی خوێنەرانی بەڕێز.

نیشانەکانی شیعری کلاسیکی کوردی

وەک لە ناوەرۆکی قسەکانی سەرەوەماندا دەرکەوت چەند دەستوور و بایەخ و نرخێکی تایبەتی و نەگۆڕ هەیە کە بوونەتە هەوێنی مەیاندن و خەمڵاندن و گەشەپێدانی بەرهەمی شیعری کلاسیکی کوردیمان، ئەم خاڵانەی لای خوارەوە، بەلای منەوە، سنوورێک و چوارچێوەیەک بۆ ئەو وڵاتی شیعرانە دادەنێن:

١ـ غەزەل و قەسیدەی کلاسیکی کوردی بە شێوەیەکی ستوونی ـ عەموودی ـ هاتۆتە خوارەوە، بە پێی دەستوور و نەریتی قافیەی یەکگرتوو، کە زنجیر و کۆتێکی سەخت و گران بووە بۆ دەست و قەڵەم و مێشکی شاعیرانی کورد و ئەم شێوەیە زۆربەی هەرەزۆری بەرهەمی شیعری کلاسیکی کوردی گرتۆتەوە.

٢ـ لە رووی کێشەوە، لە ئاسۆی شیعری فارسی و لە ژێر زەبری ئایینی ئیسلامدا، زۆر لە شاعیرە کلاسیکە کوردەکان، پەیڕەوی کێشی عەروزی عەرەبی‌یان کردووە... ئەم کێشە عەروزە، وەنەبێ کێشێکی تایبەتی سەر بە ئایینی ئیسلام بێت، بەڵکوو شاعیرە عەرەبەکانی دەوری جاهیلی پێش ئیسلام بەم کێشانە شیعریان وتووە و دانـاوە و ئەحمەدی خەلیلی فەراهیدیش ئەو کێشانەی لە شیعرەکان خۆیاندا دۆزیوەتەوە و وەک پێوانەیەکی کێش و ئاوازی بۆ شیعری عەرەبی

بۆوەتە باو، شاعیری گەلەکانی وەک فارس و کورد و تورکیش، دوای موسڵمان بوون، وازیان لە کێشە تایبەتی‌یە نەتەوایەتی‌یەکانی خۆیان هێناوە و، وەک شتێکی ئایینی و پیرۆز، لە بەرهەمی شیعری خۆیاندا، کێشی عەروزی عەرەبی‌یان، ئەوەندەی پێزوو هێزی زمانەکانیان ماوەیان بدات، بەکاریان هێناوە... نەک هەر ئەوەندەش، بەڵکوو خوێندنی کێشی عەروز، بە هەموو دەریا و لقەکانی‌یەوە یەکێک بووە لە دەرسە بایەخدارەکانی فەقێ و مەلاکانی هەموو قوتابخانە ئایینی‌یەکانی مزگەوتەکانی کوردستان.

بەلای ئەو شاعیرانەی کە بە کێشی عەروز (عروض) شیعریان وتووە شیعری راستەقینە ئەو شیعرەیە کە لە سەر کێشی عەروزی عەرەبی بێت. شاعیری تەواو سەرکەوتووش ئەو شاعیرەیە کە زۆر لە کێشە عەروزەکانی بەکار هێناوە.

٣ـ بەلای تێکڕای شاعیرانی کلاسیکەوە وەک قاڵب و چوارچێوەی شیعر، غەزەل و قەسیدە و چوارین و تاک و پێنج خشتەکی و مولەممەع و تەرجیع بەند و موعەمما هەیە و هەبووە... وایان داناوە، وەک شتێکی نەگۆڕ و لەسەری رێک کەوتوو، کە ژمارەی بەیتی غەزەل نابێ لە حەوت بەیت زیاتر بیت و دەبێ هەمیشەش تاک بێت... ئەگەر لە حەوت بەیتیش کەمتر بوو رەخنەی لە سەر نی‌یە. ئەگەر خۆ هەر شیعرێکیش لە حەوت بەیت زیاتر بوو ئەوا دەچێتە ریزی قەسیدەوە. ئەم قاعیدەیەش لە هەموو دیوان و بەرهەمە شیعری‌یەکاندا پەیڕەوی کراوە... ئەگەرچی مەفهوومی غەزەلیش یان هەمووی هەر بۆ دڵداری‌یە... قەسیدەش بۆ

کاروباری شیوەن و یاد و پیا هەڵدان و شەڕ و شۆڕ و بابەی مێژوویی و کۆمەڵایەتی و ئایینی و وەڵام و نامە و ئەم چەشنە بابەتانەیە...

٤ـ شیعری کلاسیکی کوردی کەمتر، هەر زۆر کەمتر، پەیڕەوی یەکێتی بابەتی کردووە و دەکات. تێکڕا بەیتەکان چەشنە سەربەخۆییەکی واتایان پێ ڕەوا بینراوە... غەزەلی وا هەیە حەوت بەیتە، بەیتی یەکەمی دڵدارییە، دووەمی باسی بێوەفایی چەرخ و دنیایە و، بەیتی سێیەمی شاعیر سکاڵا لە دەست نەفسی ئەممارەی خۆی دەکات، چوارەم بەیت پاڕانەوە و نزایە بۆ خوا، پێنجەم بەیت ترسی مردن و باسی قەبر و قیامەتە... هتد. ئەم دیاردەیەش لەوەوە هاتووە کە شاعیر جۆرە سەربەستییەکی داوە بە خۆی، بۆ خۆ دەرباز کردن لە کۆت و زنجیری کیش و قافیەی یەکگرتوو، بە نیازی ڕازاندناوەی ڕوخساری شیعرەکە لە ڕووی مەعناوە ئەم باز باز بازێنە بکات و هیچ خۆی بە یەکێتی بابەتوە نەبەستێتەوە.

٥ـ دەبینین شاعیری سەرکەوتوو و تەواو بەدەستەڵات، بە پێی پێودانی کلاسیک، بەو شاعیرانە دەڵێن کە دیوانی شیعرەکانیان لە هەموو پیتێکی هیجایی، وەک قافیە، تیابێت. ئەمەش مانای ئەوەیە ئەو شاعیرە هونەرمەندە تەواو بە سەر وشە و زمان و بەکار هێنانی قافیە جیاوازەکانی سەربە هەموو پیتە هیجاکاندا زاڵە، سەلیقە و بەهرەی شاعیرانەی بە چەشنێک سەرکەوتووە کە بەرامبەر بە هیچ وشەیەکی ڕەق و سەختی قافیەدا نامێنێ و پەکی ناکەوێت... بۆ نموونە ئەگەر شاعیرێکی گەورەی وەکوو (مەحوی) بیەوێ لە پیتی (ث)دا بۆ قافیە

شـیعری هـەبێت، ئـەوا پـەنای بـردۆتە بـەر (بـاث) کـە لە بـەحثی عەرەبیی‌یەوە وەری گرتووە، هیچ نەیخستۆتە سەر باری شێوەی قسـە پێ‌کردنی کوردی کە (باس) بەکار ئەهێنێت نەک (باث).

٦ـ بەکار هێنانی وشەی عەرەبی و فارسی، وەک دوو سەرچاوەی سەرەکی رۆشنبیری و کار لێ‌کردوو بۆ سەر زمانی کوردی، بـە لای شاعیری کلاسیکەوە، نەک هەر دیاردەیەکی لاواز و بـێ دەرەتـان و گوشراو نەبووە، بەڵکوو نیشانەیەکە لە نیشانەکانی رۆشنبیری شاعیری کورد و زانینی زمانی بێگانە و نەخشاندنی باخچەی شیعرەکانیان بەو وشە زۆرو زەق زەق و دیارانـەی کـە لە رادە بـە دەر ئـاوێتەی وشـە کوردی‌یەکانی ناو شیعرەکانیان کردووە و بە حسابی خۆیان و باری سەردەم بەرهەمەکانیان پێ نەخشاندووە. ئاشکرایە زمانی کوردی، لە بیستەکانەوە و بە تایبەت‌تر لە سیەکان و دەرچوونی جووتە گۆڤارە بە نـرخ و تـاقانەکـەی یـادگاری لاوان و دیـاری لاوان و لە گـۆڤاری (گەلاوێژی پرشنگدارەوە کەوتە خزمەتێکی پوخت و بژارو داهێنان و دانانی وشە و دەربڕین و زاراوەی پێویست و پڕ بە پێستی مەبەست... لە سەردەمی نالی و سالم و کوردی‌دا، کە سەرەتای سەردەمی شیعر بـە زمانی کوردی کوردستانی خواروو بوو لە ناوچەی باباندا، شاعیرەکان پـەروەردەکـراوی زمـان و رۆشـنبیری عـەرەبی، فـارسی بـوون، لە سەردەمێکدا کە بە کوردی نووسین وەک نەنگ و نـاتەواوی دەدرایـە قەڵەم و پێ‌نووسینی مایەی چەشنە ئازایەتی و دەرباز بـوون و تـێپەڕ بوون و چاو قایمیەک بوو، لە حاڵەتێکی وادا چۆن وشەی فـارسی و

عـەرەبی، کـە ئـەمەی دوایـیان زمـانی قـورئان و حـەدیس و بـابەتە ئایینیەکەی ئیسلام بوو، هەر بە خەروار ناکەوێتە ناو زمان و شیعری کوردی‌یەوە؟!... شان بە شانی خزمەت کردنی زمانی کوردی، وشەی عەرەبی و فارسی بەرە بەرە لە شیعری کلاسیکی کوردی‌دا تا دەهات کەمتر دەبووەوە.

٧ـ سنعەتی وشە ئارایی و تێکڕا کاروباری رەوانبێژی بەتایبەتی لە مەیدانی رەگەز دۆزی و لەف و نەشر و تەوریە و هێنان و بردنی وشە و گووشینی تا رادەی وشکەوە کردن، سیمایەکی ئاشکرا و دیاردەیەکی زەقی شیعری کلاسیکی کوردی‌یە... هەر شاعیرێک توانیبێتی لە رووی سنعەتکاری و شارەزایی زمان و بەکار هێنانی بۆ چەند مـەبەستێکی وشە و ماعنا و مەبەستەکانی‌یەوە، گەردان بە وشەکان بکات، ئەوا بە پێوانەی ئـەوە بـە شـاعیرێکی سـەلیقەدار و سـنعەتکار و بـەهرەدار دادەنرێت.

٨ـ فەرهەنگی تایبەتی سەربە وشەکانی شیعری کلاسیکی کوردی فەرهەنگێکی دەوڵەمەند و فراوانە و وەک سەرچاوەیەکی زمان و زاراوە و دەربڕین هەموو یەکـیکیان بـە پـێی تـوانـا و پـێویست و کـەرەسە زەخیرەی لێ وەرگرتووە و بۆ مەبەستی شاعیرانەی خۆی بـە کـاری هێناوە. بـە تـایبەتی لە ئـاقاری لێ‌چـووندا، لەم فـەرهەنگەدا، تـێکڕا هەموویان لە سەر ئەوە رێک کەوتوون کە بۆ نـموونە: چـاو نـێرگسە؛ برژانگ تیرە، برۆ کەوانە، روومەت گوڵە، لێـو خونچەیان لەعلە، خاڵ قووڵە رەش و حەبەش زادەیە، زوڵـف کـافریان شـەوە زەنگـە، پـرچ

رەشمارە، دەم زەمزەمە، باڵا سەروە... هتد. ئەم لێچوونانە بە چەشنێک رەگیان داکوتاوە و باو بوون کە هیچ شاعیرێکیان خۆیان لێ یان لانەداوە و تەنها چەشنی دەربڕینی ئەم شاعیر لەگەڵ ئەو شاعیردا جیاوازی هەیە.

٩ـ موبالەغە، زیادەرەوی و بەرز فڕین، سیمایەکی دیار و ئاشکرای شیعری کلاسیکی کوردیمانە. ئەم دیاردەیە لە بەرهەمی شاعیرەکاندا بە روونی دەردەکەوێت.

بۆ نموونە (سالم) دەڵێت:

گیان ئەدەم ئەمساڵ بە نرخی ماچێکی دوو ساڵی تر

قەت بە مەشروتی سەلەم لەم بەیعەشا سەودا نەبوو

(نالی) دەڵێت:

لە خەوفی تەلعەتت رۆژ هەر وەکوو شێت

بەروو زەردی هەڵات و کەوتە کێوان

تەنانەت ئەوەندەیان حەز لە موبالەغە کردووە، زۆر جاری وابووە دەمی دولبەریان بە نوقتەیەکی زۆر خەیاڵی و بچووک داناوە کە بە زەحمەت دەبینرێت. یان بەژنی دولبەرەکەیان ئەوەندە بە باریکی پێ جوان و خۆ شبووە کە بە باریکی موویان چواندووە، وەک:

خوایە گەر کوێرم دەکەی (قەد موو) لە چاوم دەرنەکەی

١٠ـ شانازی کردنی شاعیر بە خۆیەوە... ئەگەر دیوانی چاپکراوی شاعیرە کلاسیکی یەکان تەماشا بکەین، دەبینین هەموو یەکێکیان، کەم و زۆر، ئەم گیان و هەستی شانازی کردنەیان بە خەستی تیایە، ئەمەش

بێ‌گومان لە خۆیەوە نەهاتووە و ڕەگ و ریشەکەی، ئەگەر بە هەڵەدا نەچم، لە سەرێکەوە بۆ متمانە و باوەڕی شاعیر بە خۆی و لە سەرێکی تریشەوە، لەو سەردەمانەدا هیچ دەرفەت و دەرەتانێکی بڵاوکردنەوە و ڕاگەیاندن و لە سەر نووسین و هەڵسەنگاندن نەبووە، شاعیر ناچار بووە بە دەمی خۆی ئەو ئەرکە ببینێت وەک:

فارس و کورد و عەرەب هەرسێم بە دەفتەر گرتووە

(نالی) ئەمڕۆ حاکمی سێ مولکە دیوانی هەیە

کە شیرین و تەڕی دی شیعرەکانم

وتی: (مەحوی) کە میراوی فوراتی

١١ـ پێداهەڵدان: ئەم بابەتە، وەک ناوەرۆک، لە زۆربەی زۆری شیعرە کلاسیکی‌یەکاندا بەرچاو دەکەوێت و هەیە... پێداهەڵدراو وەک قارەمانی کردەوەیەکی دیار و دەرکەوتوو، ئیتر ئەوکردەوەیە لە مەیدانی شەخسیدا بێت، یان لە مەیدانی بزووتنەوەیەکی نەتەوایەتی، نیشتمانی، ئایینی، زانستی، ئەدەبی... هتد. شیخ ڕەزای تاڵەبانی بۆ ئەم بابەتە و بابەتی دواتر کە داشۆرین (هەجو)ە یەکێکە لەو شاعیرە هەرەزۆر کەم و دانستە و بلیمەتانەی کە داهێنەرێکی خوڵقێنەر و هەر تەواو هەڵکەوتوو. وەک:

خزمینە مەدەن پەنجە لەگەڵ عەشرەتی جافا

مێرووله نەچێ چاکە بە گژ قوللەیی قافا

یان بۆ بابانەکان:

هەرچەند بە مەسەل خەنجەری ئەڵماسە زمـانم

نابڕێ سەری موویە لە ئەدای شوکری نیعەمتان

یان (ناری) بۆ شێخ مەحموودی حەفید:

کە من غەرقی زرێباری غەمی تـۆ بـم لە (بـێلوو)دا

لە ناڵە و شیوەن و دەرد و غەمی ئەغیار و یارم چـی

بڵێ (ناری) لە کونجی میحنەت و غەمدا هەتا ماوی

بەبێ بازی (فەرەح) ئاخر لە سەیران و شکارم چـی

١٢ـ داشۆرین: ئەم بابەتەش، وەک پێچەوانەی دیوی پـیاهەڵدان، بابەتێکی تری شیعری کلاسیکی کوردیمانە و کەم و زۆر لە بەرهەمی شاعیرەکاندا هەیە... بەڵام وەک دەزانین تا ئێستە هیچ شاعیرێکمان، لەم بارەیەوە، بە تۆزی پێی شێخ رەزای بۆ هەجو خوڵقاو نـەگـەیشتووە، وەک:

لە سەگم پرسی عەجەب قەومتە حوسنی پاشا

تووڕە بوو، کلکی لەقان و وتی: حاشا، حـاشا

راستی گەرچی سەگیشم، بەخوا خۆم دەکوژم

ناوی من بێنی لەگەڵ ئیسمی خـەبیسی پـاشا

١٣ـ شێوەی ماتەم و دیاری کردنی کۆچی خۆشەویست و لە دایک بوون بە حسـابی ئـەبجەد لە شـیعردا بـابەتێکی ئـاشکرای شـیعری کلاسیکیمانە. لەم مەیدانەشدا (بـێخود)ی شـاعیر سـوارچـاکـێکی چابوک و بە دەستەڵات و لێهاتووی ئەم بابەتەیە.

١٤ـ دارشتنی پتەوو تەواو بەهێز. لەسەر ئەو بناغەیەی کە شاعیران

و رەخنەوان و لێکۆڵەرەوانی شیعر و ئەدەبیات شێوەی داڕشتنیان بەسەر سێ چەشن، یان ڕێباز و قوتابخانەدا، دابەش کردووە:

١ـ داڕشتنی (سەبک) خوراسانی.

٢ـ داڕشتنی عیراقی.

٣ـ داڕشتنی هیندی.

ئەم شێوەی دوایییەیان لە هەموویان سەختتر و گرانترە... (مەحوی) شاعیر پەیڕەوی ئەم چەشنە داڕشتنەی کردووە، بۆیە هەر لە کۆنەوە تا ئێستا شیعرەکانی بەوە ناسراوە کە رەق و داخراون. شاعیرانی تری شیعری کلاسیکیمان پەیڕەوی دوو چەشنە داڕشتنە کەیان کردووە.

١٥ـ شاعیری کلاسیک، وەک پاسایەکی شیعر دانان لە دوابەیتی هەموو غەزەل و قەسیدەیەکەوە، لەقەبی خۆی داناوە و پێش دەست کردن بە شیعر ناسناوێکی گونجاوی بۆ خۆی داناوە و بۆ مەبەستی ناسینەوەی شیعرەکانی بەکاری هێناوە. بێ گومان ئەم پەیڕەوەش سوودی تەواوی خۆی هەبووە لە سەردەمێکدا کە دەرەتانی بڵاو کردنەوە و راگەیاندنی وەک گۆڤار و رۆژنامە و رادیۆ و تەلەفزیۆن و چاپ و چاپەمەنی لە ئارادا نەبوون. ئەگەر ئەم لەقەب بەکارهێنانەش نەبوایە ئەوا بەرهەمی زۆر شاعیرانمان تێکەڵاو یەکتری دەبوون و سەرئێشە و سەرلێشێوانێکی قووڵ و بێ پایانی بۆ دروست دەکردین.

١٦ـ شیعری کلاسیکی، بابەتێکی گشتی و خۆراکێکی زۆربەی ئەو خەڵکە نەبووە، لە رادەی تێگەیشتن و چێژ لێوەرگرتنی بەتایبەتی

مرۆڤی جاران، دوور بووه و به شیعر و ئەدەبیاتی تایبەتی پیاوه خوێندەوار و رۆشنبیره دیوان نشینەکانی ئەوسای توێژی سەرەوەی کۆمەڵ دەناسرا. تەنانەت، بەبڕوای من. زاراوەی دیوانی شیعریش هەر لەم تایبەتیی دیوان نشین و چەشنە رۆشنبیره تایبەتی‌یانەوه پەیدا بووه. ئەمانە بوون سیما و پێناسەی شیعری کلاسیکی کوردیمان.

قوتابخانه ئەدەبی‌یەکان

زانستی ئەدەب و مێژووی رەخنه و لێکۆڵینەوه، له هەموو جیهاندا، ئەو راستی‌یەی روون و یەکالا کردۆتەوه، کەسێ قوتابخانەی سەرەکی له ئەدەبدا هەیه:

١ـ قوتابخانەی کلاسیکی، که مۆرکی بنەڕەتی جیا کردنەوه و ناسینەوەی بەوەیه که زۆرتر رەگەزی ژیری به سەریدا زاڵه و به پێی چەند دەستوور و پەیڕەوێکی سەخت و گران دانراوه.

٢ـ قوتابخانەی رۆمانسی: زۆرتر سۆز (عاتیفه)ی گرتۆته خۆی و باوەشی بۆ سروشت گرتۆتەوه و له شەققەی باڵی خەیاڵ و ئەندێشەی داوه و شاعیر خوودی خۆی مەبەسته.

٣ـ قوتابخانەی ریالیزمی: به بەرهەمی ئەو چەشنه ئەدەبه دەڵێن که رووی کردۆته ناو کۆمەڵ و له گیروگرفتەکانی دەدوێت و چارەسەریان بۆ دەدۆزێتەوه. لەم سێ بناوانه سەرەکی‌یەوه دەیان جۆگەلەی رێباز و شەپۆل و تەوژم دروست بوون و دروست دەبن.

ئێستاش له بەر رۆشنایی ئەم سەرەتا و بنچینانەدا روو دەکەینه

(ناری) و گوڵزارە رەنگینەکانی شیعرە بەرزەکانی مەلا کاکە حەمەی بێلوو (ناری) و گەشتێکی ورد و فێنک و لە سەرخۆ بەو باخچە دڵگیرەدا دەکەین و بین دەنێین بە سەرچاوەگەش و تاسەشکێن و رەسەنەکەی شیعری تەڕ و پاراوی کوردیمانەوە و ماوەیەکی باش لەگەڵ شاعیری هەڵکەوتوومان (ناری) بەسەر دەبەین و بەشێک لە تینوویێتی و تامەزرۆیی خۆمان دەشکێنین. بەڵام پێش ئەوەی روو بکەینە باخچەی شیعرەکانی سەرپۆتیکی کورت دەربارەی ئەم شاعیرەمان دەدوێین و باس دەکەین و شتێک لە مافی رەوای خۆی پێ دەبەخشینەوە.

ناری کێیە؟

(ناری) یەکێکە لە لووتکە بەرز و دیارەکانی جیهانی شیعری کلاسیکی کوردیمان و راستەوخۆ دوای دامەزراندن و چەسپاندنی قوتابخانەی شیعری کلاسیکی ناوچەی بابان لە لایەن نالی و سالم و کوردی و مەحوییەوە، بە یەکێک لە دەنگە زوڵاڵ و رەسەنەکانی ئەو رێباز و قوتابخانەیە دادەنرێت و بە بەرهەمە رەنگینەکانی ئەو سامانە پیرۆزەی نەتەوەکەمانی گەشەدارتر کردووە... ئەگەر بێتوو بە وردی سەرنج لەو بەرهەمە شیعرییانەی بدەین، لە رووی دارشتن و کێش و زمان و دەربڕین و بەهرەی وشە ئارایی و هەموو لق و پەلەکانی درەختی بەلاغەتەوە بە ئاسانی دەگەینە ئەو قەناعەتەی کە (ناری)یش بڵێسەیەکە لەو بڵێسانە و لە رازاندنەوەی شان و شکۆی پڕ لە شانازی مێژووی

شیعری کلاسیکیماندا دەست و پەنجە و قەڵەمێکی تەواو بەهرەدار و بە برشتی هەبووە لە رووی ناوەرۆکەوە، وەک زۆربەی تەواوی ئەو بابەتە شیعرانە، لە بارەی دڵداری و ستایش و کاروباری ئایینی و سکاڵاکردن لە دەست چەرخ و غەم و پەژارە و دەروون و جار جار مەسەلەی کۆمەڵایەتی و نیشتمانی و نەتەوایەتی و... هتد بە کێش و هەناسەکانی عەرووز و فەرهەنگی تایبەتی سەر بە وشە و دەربڕینە باوەکانی ئەو سەردەمانە، بە شێوەیەکی تەواو دیار و ئاشکرا بە دیوانی رازاوەی شیعرەکانی ئەم شاعیرەمانەوە دەدرەوشێنەوە، بە چەشنێک شاعیرێکی گەورە و بە توان و تەمەن درێژی وەک عەلی کەمال باپیر [کەمالی] دەربارەی (ناری) بڵێت:

بە یادی تەبعی شەککەرباری (ناری) تووتی‌ی تەبعم

غەزەلخوانە (کەمالی) بۆیە وا شیرینە ئەشعارم

بێ‌ئەدەب نابم لە لام وایە ئەگەر بێتوو بڵێم

ئەی (کەمالی) شیعرەکانی من لە هی (ناری) ئەکا

وەک لە ئەنجامی کنە و پشکنین و سۆراخ کردنێکی پشوودار و دوور و درێژدا بۆمان دەرکەوتووە لەم شاعیرە هەڵکەوتووەمان بەرهەمی شیعری زۆر بووە، بە راست و چەپ و لە هەموو بۆنەو دەرفەتێکدا و بۆ بچووکترین شت شیعرێک یان چوارینێک یان بەیتێکی داناوە و خەڵکیش لەم دیوو لەو دیوو، بە تایبەتی مەلا و فەقێ کان و شێخەکانی سلێمانی و تەوێڵە و بیارە، لە سەروو هەموویانەوە شێخ مەحموودی حەفید، زۆر عاشقی شیعرەکانی بوون

و بە تایبەتی داوای شیعری‌یان لیّ کردووە و بۆ شیعر جاری وا بووە هەراسانیان کردووە... بۆیە بە دڵنیایی و بە داخەوە دەڵێم ئەم دیوانـە، دیوانی تەواوی شیعرەکانی (ناری) نـی‌یە و نـابیّ، مـن لەم رووەوە پەیوەندی زۆرم لەگەڵ ئەو کەس و ناوچانەدا کـرد بـۆ دەسکـەوتنی شیعری‌تری ئەم شاعیرەمان، تا ئەنجامی هەموو کـردووکۆشەکـەمان هاتە سەر ئەم دیوانەی کەوا بە شانازی‌یەوە پێشکەش خوێنەرانی کورد و کتێبخانەی کوردی دەکەم.

لە شـــەستەکـــاندا خـــاوەن چـاپخانەیەکـی مـەهاباد بـە نـاوی (سەیدیان)ەوە کۆمەڵە شیعرێکی زۆری (ناری) بـە نـاوی دیـوانـی (ناری)یەوە لە چاپدا، ئەگەر چـاو لەو هـەموو هـەڵەت و پـەڵەت و شێواندن و تیّهەڵکێشە ناشیرینانە بـپۆشین کـە نـاوبراو بـەسەر ئـەو دیوانەی هێناوە و ئێمەش لە دەرفەتی ئەم پێشەکی‌یەدا وەک ئۆباڵێکی سەر ئەستۆمان پەنجەیان بۆ رادەکێشین و دەیانگرین، ئەوا رەنگە ئەو خزمەتەی لە رووی پاراستن و چاپکردنەوە بۆ حساب بکرێت...

بۆ نموونە: ناری لە قەسیدەیەکدا کە بۆ شێخ بابە عەلی حـەفیدی ناردووە لە لاپەڕە ٧٢ و ٧٣ی ئەو دیوانەدا دەڵێت:

شـــاڵی گـــڕژاڵـــی رەواجـــی ســـەندووە
لەم زەمـــانە کـــەس غـەزەل نـاکـاتە بـەر
چـــۆن غـــەزەل ئـەمڕۆ رەواجـێکی نـەما
ئێستە من مـەشغووڵی جـاوم مـوختەسەر

مشتەری گەر بێ لە بەغدا وەک بەڕوو
دەیفرۆشم من بە خورما سەربەسەر
گەر بە نارنج و ترنج و پرتەقاڵ
بیکڕن، نەفعی نەبێ، ناکەن زەرەر
من ئەدیبی کوردم و ناوم نییە
کوردە هەر غافڵ لە ناوو بێ خەبەر
کوردە مەحکوومە لە بۆ تورک و عەجەم
کوردە بێفیکر و خەیاڵ و بێ ئەسەر
کوردە هەر وەک بیدی مەجنوون ماوەتۆ
بێسەر و بێسێبەر و خاڵی لە بەر
کوردە وەک وەحشی لە بۆ چەشتەی تەمەع
خۆی ئەخاتە مۆلەکە و داوی خەتەر
کوردە بێشان و شکۆ ماوەو، نەما
قیمەتی حەتتا وەکوو توورو گەزەر

کەچی ئاغای سەیدیان لە ل ٧٣دا و پاش دانانی وردە داشێکی بچکۆلە و چلکن چوار بەیتی زۆر ناشیرین و گڵاوی خستۆتە سەر ئەو قەسیدەیە، بە پێچەوانەی هەموو چەشنە رەوشت و نەریتێکی بڵاو کردنەوە، پێش هەموویان دەست پاکی، و ئنجا لەگەڵ دوابەیتی ناریدا جووتی کردۆتەوە، بەو نیازەی کە خوێنەر واتێ بگات ئەو چوار بەیتەش هەر هی ناری خۆیەتی.

پێش ئەوەی من سووکە دەمە تەقێیەکی ئەو بەراوردە بکەم، حەز

ئەکەم ئەو چوار بەیتەی سەیدیان بۆ خوێنەر و بۆ مێژووی شیعر و ئەدەبیاتی کوردی، لێرەدا تۆمار بکەم:

کوردە گەر سەوداسەری سەرکەوتنی
سەرکەوی تا دەچی‌یە نێو بورجی قەمەر
با نەمێنێ کورد و دەس بگرن بە یەک
بێنە نێو ئێرانی پڕ فەتح و زەفەر
خۆ بە قوربانی رەزاشاکەن هەموو
پادشاهێکە رەشید و دادگەر
تا شکستی پێ بدات و هەڵبڕێ
دوژمنی کوردی هەتا موڵکی تەتەر

ئینجا ناری دەڵێت:

بێ وجوودی موستەمیع لەم عەسرەدا
(ناریا) تا کەی چەناکەی بێ سەمەر

بۆ سەلماندنی ئەوەی کە ئەو چوار بەیتە ئاوەکی‌یە هی (ناری) نی‌یە دەڵێم:

١ـ شاعیرێک ئەو هەموو پەرۆش و سۆزی بۆ نەتەوەکەی هەبێت و بەو چەشنە خەمخۆری کورد بێت، هەرگیز ئەوەی لێ ناوەشێتەوە بڵێت: با نەمێنێ کورد و...

٢ـ ئەو سکاڵای لە دەس تورک و تەتەر بووە کە دەستیان بە سەر کوردا گرتووە ئیتر چۆن داوا لە کوردەکان دەکات ژێر دەستەی ئێران بێت؟

٣ـ ئەم قەسیدەیە هی سی‌یەکان و دەوری رەزاشای رەزاگرانە، کەی لەو سەردەمەدا باس و خواستی چوونە مانگ و بورجی قەمەر بووە کە لە پەنجاکان و شەستەکاندا هاتە کایەوە.

٤ـ لە بەیتی دووەمدا کورد نەمێنێ، کەچی لە بەیتی چوارەمدا، دوژمنی کورد هەڵئەبڕن... چ دوژمنێک لەوە دڕندەترە کە کورد نەهێڵێت؟

یان ئەم هەموو راوە رێوی‌یە و بەوکێش و قافیانەی خۆیەوە، هەر بۆ ئەوەیە (سەیدیان) بڵێت و داوا لە کورد بکات:

خۆ بە قوربانی رەزا شاکەن هەموو

تۆ کەیفی خۆتە چی ئەڵێ‌یت بیڵێ بەڵام بۆ لە دیوانی (ناری) و لە قەسیدەی ئەوا تێ‌هەڵکێشی وا ئەکەی بێ ئەوەی هیچ حسابێک بۆ دادگای سامدار و تۆقینەری شیعر و ئەدەبیاتی کوردی بکەیت.

لە ل ٧٥یشدا (سەیدیان) هەمان تەپڵی لە دوابەیتی دەسکردی خۆیدا لێداوەتەوە. لە ل ١٨یشدا سێ بەیتی (ناری) دەست کەوتووە کە دەڵێت:

جەژنە لە هەموو لا بەیەقین یاری‌یە ئیمڕۆ
رۆژی تەرەب و عوشرەت و بێداری‌یە ئیمڕۆ
جێگەی فەرەح و شادی‌و ئازادی‌یە بێ‌شک
وەعدەی کەرەم و مەرحەمەتی باری‌یە ئیمڕۆ
پابەندی ئەلەم، هەمدەمی غەم، یاوەری میحنەت

کەچی خێرا بەیتێکی رەزا تاڵی تێهەڵکێش کردووە و دەڵێت:

چۆن تاجی کەیانی لە سەری ناوە رەزاشا

چۆن شەکرە وتەی شا لەگەڵا جاری‌یە ئیمڕۆ

رەحمەت لە پێشینیان کە فەرموویانە: کەر لە کوێ کەوتووە و کوندە لە کوێ دڕاوە. باشە ئەگەر ئەم چەند بەیتە، بە بۆنەی تاج لە سەرنانی رەزا شاوەیە و ئەو بەیتەش وەک سەیدیان دەڵێت هی ناری‌یە بۆچی شاعیر لەو رۆژەدا دەڵێت:

پابەندی ئەلەم، هەمدەمی غەم، یاوەری میحنەت

هەمرازی جەفا، دوور لە سەفا، (ناری) یە ئیمڕۆ

ئەمە ئەگەر وابێت، مانای ئەوەیە کە (ناری) هەوێنی رق و قینێکی زۆر پیرۆز و خەستی بەو بۆنەیەوە بە ئاشکرا تکاندووە.

لە لاپەڕەکانی ١٢٦ و ١٢٩ و ١٣٠یشدا، کەم و زۆر، لەو ژەهرانە رژاون و دەسکاری و تێ هەڵکیش، گەورەیی و پیرۆزی ئەو دیوانە و (ناری)یان شێواندووە.

ئەمە واو مەلا کاکە حەمەی بێلوو (ناری) پیاوێکی ئایینی راست و کورد پەروەرە سۆفی و قەلەندەر مەشرەب و شاعیرێکی هەتا بڵێی‌یت بە بەهرە و نوکتەباز و قسەخوش و مەجلیس گەرمکەر و بەوەفا بوو، هەموو مەیل و خۆشەویستی ئایینی، وەک مەولەوی نەمر، دابوو بە شێخەکانی تەوێڵە و بیارە و بە تەریقەت لە سەر رێگای نەقشی بوو، هەموو مەیل و سۆز و خۆشەویستی نەتەوەکەیش لە شێخ مەحموودی حەفید و ئەو خێزانەدا دەدی... لەم دوو لایەنەوە شیعری زۆری هەیە.

بۆ یەکەمیان کە نیشانەی راستی و وەفا و سۆزی راستەقینەی خۆیەتی دەڵێت:

گەرچی تەقسیری نەهاتن کاری بەندی قاچمە
دەم بەدەم داوێنی پاکت پاکی جێگەی ماچمە
دوور لەتۆ، دایم ئەناڵم، وەک نەخۆشی بێ‌تەبیب
چاوەڕێی ئاوازی دەنگی خاکەناز و پاچمە

کەوا دیارە قاچی باتێی داوە و ناتوانیت سەفەر بکات و زۆر نەخۆشە و چاوەڕوانی دەنگ و ئاوازی خاکەناز و پاچی گۆڕ هەڵکەندنەکەیەتی.

بۆ دووەمیشیان کە شێخ مەحموودی حەفید لە قەسیدەیەکی دوورو درێژدا دەڵێت:

موریدی میحنەت و دەردم، غەمی تۆ پیر و مەولامە
لە مرقەی سۆفی و هاوار و جەزبەی تۆ بەکارم چی
بە پیری دڵ شکستی تەکیەگاهی چۆڵی پیرانم
لە زیکری پیری هەورامان و بەحسی شالیارم چی
کەمن غەرقی زرێباری غەمی تۆبم لە بێلوودا
لە ناڵە و شیوەن و دەرد و غەمی ئەغیار و یارم چی
بڵێ (ناری) لە کونجی میحنەت و غەمدا هەتا ماوی
بەبێ (بازی فەرەح) ئاخر لە سەیران و شکارم چی

ئەو سۆز و ژانانەی لەم قەسیدە بەرزە و لە هاوچەشنەکانیدا هەیە شتێکی شەخسی و پەیوەندی‌یەکی تاکەکەسی نی‌یە لە نێوان شاعیر و

شێخ مەحموودی حەفیدا، بەڵکوو، وەک شێخ رەئووفی حەفیدیش لە نامەیەکدا دەڵێت، ئەنجامی (عەلاقەیەکی رۆحی زۆر بەتینە لە نێوان مەلا کاکە حەمە و باوکی رەحمەتیما) ئەو پەیوەندی‌یەش هەر ئەوەیە کە شاعیر شێخی بەخاوەن مەسەلەیەکی پیرۆز، کە مەسەلەی نەتەوایەتی‌یە، داناوە و لەو روانگەیەوە شیعری بۆ مەیاندووە.

لە مەیدانی شیعری دڵداری و وەک دەڵێن غەزەلیشدا (ناری) کۆمەڵە شیعرێکی هەر تەواو تەڕ و پاراوو بەهرەداری ئەوتۆی داناوە و داهێناوە کە لە رادەی شیعرەکانی (نالی و سالم و کوردی و مەحوی) دابن.

مەیلی غەزەلم ناوەتە (پێ‌چاڵ)ی هەم و غەم
دڵ خاڵی‌یە ئەمڕۆ، چ لە بەیتا، چ لە فەردا
من شکاتی دڵ پەرێشانیم لە گێسووی کردووە
ئەو حەواڵەی مەحکەمەی زوڵفی پەرێشانم ئەکا
بێتە سەر رەوتی کومەیتی بەیتی خۆش تەعلیمی من
هەر کەسێ ئەسپی خەیاڵی فێرە رمبازی ئەکا
چونکە بازاڕی غەزەل ما، بێ رەواج
ئێستە من مەشغوولی جاوم ناعیلاج
کەی دەبێ جەمعیەتی خاتر لە بۆم
تاوجوودم لۆکە بێت و غەم هەلاج
تیری عیشق و چاوی مەستت کوشتمی
ئەی خودا روحمێ لە دەستی جووت و تاق

له مـــولّکی عـــاشقیدا خـوسرەوێکی شـۆخە دڵ، ئـارێ
گەواهی عـیشقە، جـۆش و شـۆڕشی شـیرینی ئـەشعارم
مـــــــوحتاجی دەرم، تـــــالبی دیـــــنار و درەم نـــیم
غـــــــــەمبار و بـــــریندارى دڵـــــی تـــــازە بـــــڕوام
له سەر سـینەی بـەئاهی مـن شکـاچینی سـەری زولفـی
له پـــەرژینی شکـاوی بـاغی سـێوانـی خـوا چـی بکـەم
کە ئاهی سینە وەک جۆشی سـەماوەر بـێ لە جـونبوشدا
لە جێگەی چا، لە دڵدا خوێنی جەرگم دەم نەکەم چ بکەم
دڵم وەک ئاش و دەردم ئـاشەوان و بـۆ مـزەی مـیحنەت
سروشکی دەمدەمی چاوم بە سەیلی چەم نەکەم چـبکەم

[ناری] کە ناسناوی مەلا کاکە حەمەی بێلووە، لە ساڵی ١٨٧٤ز لە دێی (بادڵان) کە سەر بە هەرێمی (گەرمک) و قەزای پێنجوێنە لە دایک بووە. کوڕی مەلا ئەحمەدی کوڕی مـەلا مـوحەممەدی کـوڕی مـەلا عـــەبدولرەحمانە. بـــنەماڵەکـەیان لە دێـی (زیـرهەرمێ) بـوون. بـە دەستووری خوێندنی فەقێیەتی ئەو سەردەمەی کوردستان، لە پێشدا لە لای باوکی قورئان و کتێبە وردەکانی خوێندووە و ئنجا چووە بۆ سنە و بە مەریواندا گەڕاوە و هاتووە بۆ سلێمانی و لە پاشا گەڕاوەتەوە بۆ سنە و پێنجوێن و بانە و وان و باشقەڵا و هەولێر و رەواندز و لە ساڵی (١٩٨٧ز) لە رەواندز ئیجازەی مەلایەتی لە سـەر دەسـتی مـامۆستا ئەسعەد ئەفەندی وەرگرتووە و گـەڕاوەتـەوە بـۆ مـەریوان و لە دێـی (کیکن) چەن ساڵێک مەلا بووە و لە ساڵی ١٩٠٤دا لەسەر داوا کردنی

(حسێن بەگ)ی بێلوو کراوە بە مەلا و مودەڕیسی ئەو دێیە و هەموو ژیانی بە دەرس وتنەوە و مەلایەتی و شیعر وتنەوە بردۆتە سەر و تا لە ساڵی (١٩٤٤)ز لە تەمەنی حەفتا ساڵیدا کۆچی دوایی کـردووە و لە دێی (بێلوو) نێژراوە.

دەربارەی (ناری)

شێخ رەئووفی کوڕی شێخ مەحموودی حەفیدزادە لە نامەیەکدا کە بۆی بەجێ هێشتووین دەربارەی (ناری) دەڵێت:

«ناری» زۆر نەفسێکی بـەرزی بـووە بـێجگە لەوەی کـە شـتێکی اسوولی حەقی مەلایەتی لە ئەهلی دێیەکە وەرگرتبێ، خۆی فەلاحەتی هەبووە، هیچ وەختێ نەی ویستووە پـارەیەک، یـان شـتێک لە کـەس وەربگرێت... تایەر بەگی وەسمان پاشا کە ئەدیب و شاعیر بووە زۆر رەفاقەتی (ناری) پێ خۆش بووە، هەرچەندە هاتبێتە (پـێنجوێن) لە هاویندا مەلا کاکە حەمەی دەعوەت کردووە بۆ لای خۆی و مدەتێک گلی داوەتەوە و بە شیعر زۆر موراسەلەیان لە بەیندا هەیە.

(حسین بەگی بێلوو) بۆی گێڕامەوە و وتی: دەفعەیەک (تایەر بەگ) دێی (بالیکەدەر) دەبەخشێ بە مەلا کاکە حەمە (ناری)، ئـەهالیەکـە زۆریان پێ خۆش دەبێ چونکە لە دەس پـیاوەکـانی (تـایەر بـەگ) نەجاتیان بووە و بوون بە رەعیەتی مەلایەکی پیاوچاکی وەکوو (ناری)، دەچن بە شوێنیا و ماڵەکەی بار دەکەن کە نزیک (بالیکەدەر) دەبنەوە هەموو ئەهلی دێیەکە دەچن بە پیریەوە بە خاوو خێزانەوە، مەلا کاکە

حەمەش دەپرسێت: ئەم قەرەباڵغی‌یە چی‌یە؟ دەڵێن ئەهالی دێی (بالیکەدەر) بوون بە رەعیەتی تۆو زۆر مەمنوونن و هاتوون بە پیریتەوە. مەلا دەڵێت: چۆن من بووم بە عەبدی (تایەر بەگ) و فیرعەونی ئەم مەزڵوومانە؟! بناء علیه بە سوورەتی قەتعی ناچم و دەگەڕێمەوە... نە عەبدایەتیم پێ دەکرێت و نەفیرعەونی... هەرچەند ئەهلی دێیەکە دەپاڕێنەوە فائیدەی نابێت، دەگەڕێتەوە (بێلوو) و دێیەکە بۆ (تایەر بەگ) رەت دەکاتەوە.

وەختێ شێخ مەحموودی باوکم لە ساڵی ١٩١٠ (لە دوای کارەساتی مووسل و کوشتنی باوکی روو دەکاتە مەریوان ئەهالی مەریوان بە بەگزادە و رەعیەتەوە هەتا دەتوانن ئیحترامی دەگرن، ئەم ئیحترامە زیاتر لە بەر مەرکەزی دینی کاک ئەحمەدی شێخ و شێخ مارفی باوکی بووە، ئیتر لەو رۆژەوە پەیوەندی‌یەکی زۆر گەورە لە بەینی شێخ مەحموود و مەلا کاکە حەمەدا پەیدا دەبێت، مەلا زۆر شیفتەی ئەو نیشانە دەبێت کە شێخ مەحموود کردوونی. زۆر لە شیعرەکانی لەگەڵ شێخ مەحموودە.

باوکم زۆر جار بۆی گێڕاومەتەوە دەیفەرموو مەلا کاکە حەمە بە قەتعی هیچ نەوعە پارە و مەنفەعەتێکی لێ قبووڵ نەکردووم.

لە ساڵی ١٩٢٧دا کە ئینگلیزەکان شێخ مەحموودیان ناچار کرد لە (پیران) دابنیشێت. زۆر بێ‌دەست کەوت، ناچار هەموو لەشکرەکەی بڵاوە پێ‌کرد. حکوومەتی ئێران تەشکیلاتی لە مەریواندا کرد، لە پاش بەینێک ترسی ئەوە پەیدا بوو ئێران هێز بنێرێتە سەر شێخ مەحموود.

ئیتر مەلاکانی مەریوان کەوتنە خۆیان بە سەرکردایەتی مەلاکاکە حەمە (ناری) و هێزێکی موناسیبی مەریوانیان ناردە شاخی (دۆڵەبە) و (سەردوش)ی پشتی (پیران)، ئەو هێزە بە نۆرە لەوێ مانەوە تا ئەو مەترسی یە رەوی یەوە.

مەلاکاکە حەمە زۆر معجب بووە بە شیعری (حاجی قادری کۆیی).

مامۆستا ئەحمەد خواجە لە بارەی (ناری)یەوە دەڵێت:

کە شێخ مەحموود ناچاری دانیشتن کرا لە مەریوان لە لایەن داگیرکەرە ئینگلیزەکانەوە «سەرەتا لە دێی (ولەژێر) گیرسایەوە» لە لایەن هەموو بەگزادە و مەلا و پیاو ماقووڵانی ناوچەکەوە نامەی بەخێرهاتن و پشتگیری بۆهات، هەموو نامەکان بە فارسی بوون تەنها نامەیەک نەبێت بە کوردی بوو کە ئەویش نامەی (ناری) بوو. شێخ مەحموود فەرمووی: ئەحمەد وەڵامی هەموو نامە فارسی یەکان بە کوردی بدەرەوە و وەڵامی نامەکەی مەلا کاکە حەمە بەفارسی. وتم: قوربان بۆچی؟ وتی: ئەوانەی نامەیان بە فارسی بۆ ناردووم هەموویان کورد و رۆڵەی کوردن ئەمەوێ بەم وەڵامە جنێوێکی ئەدەبی یان پێ بدەم... بۆ مەلا کاکە حەمەش ئەمەوێ تووڕەی بکەم... وتم بەڵێ باشە. دوای یەک دوو رۆژ مەلایەک لەوبەری ماڵەکەمانەوە دەرکەوت کە شێخ چاوی پێ کەوت لە سەر هەیوانەکە راپەڕی و چوو بە پیریەوە دەست و بوسیان کرد و شێخ پێش خۆیدا و کە دانیشتن شێخ وتی: ئەحمەد ئەمە مەلا کاکە حەمەی بێلوو (ناری)یە کە زۆر جار باسی ئەکەم ئینجا رووی کردە مەلاکاکە حەمە و وتی: مامۆستا ئەم ئەحمەدە زۆر نەگریس

و بێ گوێ یە من ئەڵێم وەڵامی مەلا کاکە حەمە بە کوردی بدەرەوە کەچی ئەو بە فارسی وەڵامت ئەداتەوە هەتا توورەت بکات (نـاری)یش لە وەڵامدا وتی: راست ئەکەی ئەگەر بە قسەی تۆ نەکات لای تۆ جـێ نابێتەوە!

مەلا سەعیدی زمناکۆیی پێش نوێژی مزگەوتی بابە عـەلی بـۆی گێڕامەوە وتی: کە فەقی بووم لەگەڵ مامۆستاکەمدا چووینە خزمەت (مەلا کاکە حەمەی بێلوو) مـەجلیس گـەرم بـوو هـەرتاوە نـاتاوێک پیریژنێک دەهات و بە پێوە زۆر چـاک لە (نـاری) ورد دەبـووەوە و دەڕۆیشت منیش لەم کارە زۆر سـەرسام بـووم شـتەکـە سـێ‌بارە و چواربارە بووەوە منیش بە چرپە بە مامۆستاکەمم وت: بزانە نـەهێنی هاتنی ئەو پیریژنە بە مامۆستا کاکە حەمە نادرکێنێ؟ ئەویش وەک من مەراقی بوو کە بە پارێز بۆی چوو لێی پرسی: ئـەوە ئـەو پـیریژنە بـو وائەکات؟ (ناری)یش لە وەڵامدا وتی: وازی لێ بێنن ئەوە خۆی ون کردووە (مەراقەکە زیادی کرد) با بۆتان بگێڕمەوە: چەند ساڵێک لەمەو پێش ئەم پیریژنە هاتە مەجلیسەکەمانەوە هـەر دانـیشت نـاچار لێـم پرسی: خوشکم ئەگەر ئیشێ پرسیارێکت هەیە فەرموو بیڵێ. وتی بەڵێ باشە بەڵام حەز ئەکەم هەر خۆم و خۆت بین دانـیشتوان بـەرە بـەرە چۆڵیان کرد ماینەوە من و ئەو. پێم وت: فەرموو وتی نوورێکی خوایی چۆوەتە دڵمەوە بەرامبەر بە تۆ حەز ئەکەم پاشماوەی ژیانم بۆ خزمەتی تۆ بەسەر بەرم وتم سوپاس کارت راست بێت واپێم گەیشت وتی: من بەوەندە رازی نابم حەز ئەکـەم دەسـتی شـەرعم بـخەیتە سـەر و لە

نزیکەوە خزمەتێکی تەواوت بکەم... مەلا کاکە حەمە وتی: منیش دایکی منالّەکانم نەمابوو بێ خزمەت بووم بەدڵ حەزم لەم کارە دەکرد بەڵام گیروگرفتی خۆم هەبوو بۆیە پێم وت: ئاخر منیش لێت ناشارمەوە حەز ئەکەم ئەو راستی‌یە بزانیت کە من پیاوەتیم نەماوە و هیچ خێرێک لە من نابینیت. کەچی لە وەڵامدا وتی: من بۆ ئەوەی ناکەم تەنها دەمەوێت بە بێ‌تەماع لە نزیکەوە خزمەتی باشت بکەم... وتم: مادەم وایە باشە. چوار پێنج ساڵە هێناومە. لەو وەختەوە ئەمە پیشەیەتی تۆزێک دوور بکەومەوە ئەبێ بێت و بەسەرم بکاتەوە و دڵنیا بێ لەوەی کە هیچ نارەحەتیم نی‌یە ئەمە بەسەرهاتی پیریمە. بابەسەرهاتێکی گەنجیشتان بۆ بگێرمەوە ناخۆش نی‌یە:

کۆمەڵێ فەقی بووین. بۆ (بانە) دەچووین. نزیک (بانە) کانی‌یەکی لێ‌یەلە شوێنێکی ئەوەندە تەختایە هەتا نەچێتە سەرتەوقە سەری کانی‌یەکە نازانی کی لە سەری کانیەکەیە، کەگەیشتینە سەر تەوقەسەری کانی‌یەکە دیمان فریشتەیەک لە سەر کانی‌یەکە خۆی ئەشوات. لە جوانیا وەسف ناکرێ. ئەوقژە ئاوریشمەی بەسەرشان و ملیا شۆڕ کردبووەوە... کە هەستی بە ئێمە کرد لە عەزرەت حەیا و حورمەتی خۆی وەک شێت راپەڕی و ئاگای لە خۆی نەماو بەرەولای ئێمە ملی نا و دەستی گرت بە عەورەتیەوە و قیژانی: بمرن چیشکەی ناکەن. فەقی‌یەکی تامەزرۆی نێرەحەیتەش گورج لە گیرفانی راستی‌یەوە دەستەکێکی ئامادە کراوی دەرهێنا و هاواری کرد: تۆش رۆحت دەرچێ تامی ناکەیت. گەڕاینەوە دواوە.

ئێستەش سەرسامی ئامادەکردنی ئەو دەستەکەم.

مەلاکاکە حەمە دەچێت بۆشاری سنە. لەوێ بازرگانێک بە بۆنەی هاتنی (ناری)یەوە دەعوەتێکی گەورە بۆ چەند مەلا و بازرگانێک دەکات و دەیانەوێ مەلا کاکە حەمە تووڕەکەن بۆیە قسە بە کچە مەریوانی دەڵێن لەو کاتەدا چای بۆ دادەنێن ئەویش هەر زۆر عاشقی (چای) بوو کە تەماشا دەکات چایەکە ساردە ئەویش دەست بەجێ دەزانێ سەماوەرەکە خەفە بووە واتە کونەکانی ژێری بە خۆڵەمێش گیراون و ئاگرەکە خەریکە دەکوژێتەوە بەچیلکە کونەکانی سەماوەرەکە پاک دەکاتەوە دەڵێت: مردووتان مرێ سنەیی سەماوەرەکەشتان وەکوو خۆتان وایە تا لە ژێرەوە پیانەکەی جۆش ناسێنێ و دەماخ پەیدا ناکات.

ماموستا مەلا حەمە ئەمین بۆی گێڕامەوە وتی: تازە ئیجازەی مەلایەتیم وەرگرتبوو چوومە خزمەت مەلا کاکە حەمە ئامۆژگاریەکم بکات، دوای پیرۆزبایی فەرمووی: جاران ئەمانوت «کلموا الناس حسب عقولهم»، ئێستا دەبێ بڵێین: «کلموا الناس حسب جهولهم».

کاک وریا قانیع وتی: باوکم لە خزمەت مەلا کاکە حەمەی بێلوودا خوێندوویەتی و دۆستایەتیان زۆر بەهێز بووە. کە باوکم دەبێ بە مەلای دێی (کاڵ) لە مەریوان، (ناری) سەری لێ دەدات. باوکم دەرامەت و گوزەرانی کەمێک باش بوو، رەنجبەرێکی دەبێ بە ماموستا (ناری) دەڵێت: قوربان ماینت پێ بوو؟ ئەویش لە وەڵاما دەڵێ: بەڵێ ماینم پێیە. رەنجبەرەکەش بۆ ئەوەی بچێ زین لە ماینەکە بگرێتەوە و ئاوی بدات و کاو و جۆی بکا بە سەرەوە دەچێتە دەرەوەی ماڵەکە هەرچەند

دەگەڕێ ماینی بەرچاو ناکەوێت، ناچار دێتەوە بۆ لای ناری و دەڵێت: وا بزانم ماینەکە بەرەڵڵا بووە و هیچ دیار نی‌یە. ئینجا (ناری) بە پێکەنینەوە دەڵێت: رۆڵە ماینم پێ‌یە، یانی بە سواری پێی خۆم هاتووم.

هەرکاک وریا قانیع وتی: لەو سەفەرەدا (ناری) بە باوکمی وت: بەم هاتنەم دڵی دۆست و دوژمنم بە خۆم خۆش کردووە. باوکیشم وتی چۆن؟ ئەویش وتی: ئەوی دۆستە ئەڵێ شکور مەلا کاکە حەمە گوڕی پێ‌ماوە و ئەتوانێ بە پێ سەفەر بکات؟ هەرچی دوژمنیشە ئەڵێ: مەلا کاکە حەمە عومری گەیشتووە بەم عومرە وڵاخێکی نی‌یە بۆ سەفەری ئەملا و ئەولا سواری بێت.

مەلا کاکە حەمە دڵی بەکچێکەوە ئەبێ کە سۆفی ئەوڕەحمان ناوێک و چەند کەسێکی تر خوازبێنی ئەکەن بۆ کوڕە ئاغایەک و سەریش ئەگرێت ئەویش قەسیدەیەکی هەجوویان لێ ئەنووسێت کە هەر ئەم بەیتەیان دەست کەوت:

سۆفی ئەوڕەحمان کە سۆفی بوو لە سێفی ژووروا
کەر بە لەعنەت بێ ئەڵێن پۆشی خەڵاتی پاڵتاو

-١-

سوورەتی یاسین کە وەسفی حەزرەتی لەولا دەکا
ئەهلی دڵ مایل بە جیلوەی[١] سوورەتی تاها دەکا
خاکی بەردەرگاهی قەسری گەر بەسەردا کا، گەدا
هەر نەفەس نەفرەت لە تاجی قەیسەر و دارا دەکا
ئاسمان وەک مشتەری[٢]، هەردەم بە میزانی وەفا
کەسبی هەر شامێ[٣] بە یادی دەوڵەتی ئەسرا دەکا
گەر تەسەوور کا مەسیحی تەختی عەرشی ئەعزەمی
تا ئەبەد تەرکی بەیانی ڕەفعەتی عیسا دەکا
نووری عیشقی تۆ لە سەر توری دڵی موسا مەگەر
دای لە سەر سینەی بە شەوقی دڵ یەدی بەیزا دەکا
بۆ خەلیلان گەر نەسیمی گوڵشەنی لوتفت ببێ
ناری نەمروودی بە سەحنەی (جەننەتولمەئوا) دەکا
تاقی کیسرا بۆ بە بەرقی نوری حوسنی شەق نەبێ!
سەیلی حوکمی ناری فارس زایل و ڕیسوا دەکا
ئەی حەبیبی خالیقی عالەم، لە ئادەم تا بە تۆ
ئەنبیا یەک یەک بەیانی حەزرەتی والا[٤] دەکا

---

(١) جیلوە: خۆدەرخستن و خۆنیشان دان ـ خود را ظاهر کردن.
(٢) مشتەری: ناوی ئەستێرەیە لە ئاسمان، ـ سیّارهٔ مشتری، کڕیار ـ خریدار.
(٣) شام: لێرەدا مەبەست لە وڵاتی شامەو ئیشارەیە بە ئایەتی ـ سبحان الذی اسری بعبده... ـ ژەمی نان خواردنی ئێوارەیە ـ سرزمین شام ـ وعده غذای شب.
(٤) والا: بەرز، خوا ـ بالا ـ خدا ـ.

نێـرگسی مەستی سیاهت[1]، عـەینی (مـازاغ البـصر)
شەمعی بێ‌سایەی وجودت شەرحـی (کـرّمنا) دەکـا
ئادەمی خاکی بەسەر زومـرەی مـەلەکدا بـێ‌گـومان
تۆی سەبەب نازش بە ڕوتبەی ـ علم الأسـما ـ دەکـا
کاشفی (واللیل)ی توڕرەی پەرچەمی شەبڕەنگی تـۆ
ئافتابی[2] تـەلعەتت[3] تـەفسیری (والضـحی) دەکـا
ئایەتی مـیعراجـی پـایەی قـابە قـەوسەینت عـەجەب
وەسفی ئـیعزازت لە تـەختی نـازی (أو أدنـی) دەکـا
عەکسی ئەلفی قـامەتی ئـەبرۆتە گـەر (نـون والقـلم)
سیدقی مەوزونی کەلامت کەشفی (مـا أوحـی) دەکـا
بـا وجـودی پـڕتەوی مـیهری[4] جـەماڵی ئـەنوەرت
کێ خەیاڵـی زیـبی قـەسر و سـایەیی (طـوبی) دەکـا
سەلسەبیلی لوتفی تۆ بێ‌شک لە عـەرسەی مـەحشەرا
توشنەلەب، قانیع، لە بـادەی جـامی (أعـطینا) دەکـا
چی لە دەوڵەت کا، ئەسیری بەندی عیشقی ئەحمەدی
عیشقی مەحموودی بە عاشق کەسبی ئـیستیغنا دەکـا

(١) سیاه: ڕەش ـ مشکی. (٢) ئافتاب: ڕۆژ. خۆر ـ روز، آفتاب.
(٣) تەلعەت: ڕوخسار، مەبەست هـەڵاتنی ڕۆژی ڕووت ـ رُخسـار، (مـقصود طـلوع آفتاب است).
(٤) میهر: بەواتا ڕۆژ (الشمس) دێت. واتە شمسی جەمالی ـ بە معنی آفتاب، خـورشید جمالش.

(نــاریا) وەســفی جــەلالی حــەزرەتی خــیرالبشـر
کەی بەسەد دەفتەر هەتا مەحشەر بەشەر ئینشا دەکـا

* * *

-٢-

چـــونکە هـــەمدەردی ســولەیمانم لە ســیحری دێـوەدا
مـەسڵەحەت وایــە بـڕۆم بــۆ خــۆم بە هـەردو کـێوەدا[١]
هــەرکەسێ گــەر مــەیلی مــەحبوبی بــە دونــیا بـێ دەبـێ
ســەبری وەک مــن بــێ لە بـەر ئـێشی فـەلاقە و چـێوەدا[٢]
مـــاڵی دڵ شـێویێ کــەتاجی عــەشق بـازی نـایە ســەر
وا لە خــــۆی قـــاپی ویـــقار و ئـــیعتیباری پــێوەدا
مــەوعیزە و تــەزویر ئــەی دڵا بـێنەوە سـەر بـەحسی گـوڵ
قـــووتی ڕۆحـــــی بـــــولبولی دڵ وا لە غــونچەی لێــوەدا
مــوعجیزەی حــوسنت نــەبێ، ئـەی ئـافتابی بـێ نـیقاب
ســــوبحی ســـادق کــەی تـلوعیدا لە نــوێژی شـێوەدا
ڕەهــزەنی[٣] فکــرم پــەناگــاهی یــەخەی بگــرێ بـە زۆر
وەهـــمە کـــەس قـابیل نـــیە، دزبــێ، لە بــاغی سـێوەدا
بـــاغی: گــوڵ خــەندانــی، ئــەفعا: بـاغەبانی، تـیفلی دڵ
چـــوو لە بــۆ غــونچەی دەمـــی ڕەشــماری زولفـی پـێوەدا

(١) نووسرا بوو کێوو هەردەدا، وادیارە هەڵەیە چونکە وا جوانترە.
(٢) چێوە: چیلکەودار ـ نوعی چوب کە برای تنبیە کردن از آن استفادە می‌شود.
(٣) ڕەهزەن: رێ گر، چەتە (قاطع الطریق) ـ راهزن.

بۆ هەموو کەس خاوەن یەغما[۱] بوو، شەکەرخەندەی لەبی[۲]
بـــۆ مـــنی بـێ‌کـەس جـوێنی تـرش و تـاڵی تـێوەدا
(نـــاریا)خـــۆ تـــەرکی دنـــیا ئـــایەتی ئـازادی‌یـە
بـۆ گـرفتاری لە ـ بـیت الحـزن ـ ی ئـەم بـێ خـێوەدا[۳]

* * *

-۳-

ڕەفـــیقانم هـــەموو ڕۆیـــین لە دێ‌دا
بـە تـەنها هـەر ئـەمن مـاوم لە جـێ‌دا
لە بـــەر دنـــیا نـەما یـادی قـیامەت
خـودا چـی بکـەم لەمـێدا، یـا لەوێ‌دا
قـەزا ڕۆژێ شکـستی‌دا بـە مـەردان[۴]
کە بـەیداغـی جـیهانگیری بـە (مـێ)دا[۵]
کـە مـەنزڵ عـاریەت بـێ عـارە مـەیلی
خـەراری خـاری خـواری وا لە ڕێ‌دا
بەهەر کـەس تـا نـەدا نـەقدی هـەم و غـەم
بـەکـەس مـوشکیل، عـەزیزم! درهـەمێ‌دا

(۱) یەغما: تاڵان ـ غارت. (۲) لەب: لێو ـ لب.
(۳) بیت الحزن: مەبەست دنیایە ـ مقصود دنیای فانی است.
(۴) مەردان: پیاوان ـ مردان.
(۵) مێ: مەبەست (ڤیکتۆریا)ی شاژنی بەریتانیا بوو ـ مقصود ملکه ویکتوریا است.

کــەسێ دەرچــوو، لە داوی مـەکـری دنـیا

کـــە مـــەردانـــە تـــەڵاقی ســـێ بـە ســێدا

تەماشاکەن لە سفرە و خوانــی گـەردوون[١]

هـــەتا ســـەر نـــیعمەتی شـــادی بـە کـێدا!

بـە ســورەت ڕێ و زێ گـەرچــی یـەکـێکن

بـــەڕێ گــــەردی سـەفەر زیـبی بـەزێدا[٢]

بـەڵێ تـەقسیمی ئـوستادی ئـەزەل بـوو[٣]

بە (دۆڵاشی)ی خەلەو، ئاوی بە (نــێ)دا[٤]

ســـــەفەر مـــەولامە تـــا مـــاوم لەمـــەولا

کـە کـەوش و گـۆرەوی و تـۆزی بـە پـێدا

بـــە مـــیزانـی شـەریعەت سـەعبە (نـاری)

مــــەداراکـــــەی لە بـــەینی دوو هـــەوێدا

* * *

(١) گەردون: کەون. جیهان ـ جهان هستی.
(٢) زیبی بەزێدا: زیب: جوانی‌یە. لە هەمان کاتدا ئەو نـوختەیەی کـە لە سـەر (ز)یـە جوانی‌یە کە بۆ (ر) ـ جوانی و (شادکامی).
(٣) ئوستادی ئەزەل: خوا ـ أُستاد أَذل، خدا.
(٤) نێ و دۆڵاش: دوو گوندن لە مەریوان یەکەمیان بە خەلەو خەرمان بـە نـاوبانگە و دووەمیان بە ئاش و ئاو. دیسان ئاشی ئاو لە کوردستاندا کە باو بـووە ئـەوسا خـەڵە بـە دۆڵاشاو ئاویش بە (نێ)دا هاتوچۆی کردوە کە دووپارچەن لە بەشەکانی ئاش ـ دو منطقه از توابع شهرستان مریوان.

- ۴ -

فەلەک بۆ گەردوشی تـۆ لەحـزەیە تـەرکی جـەفا نـاکـا
بە قانونی ئەدەب شـەرمێ لە خـاسانی خـودا نـاکـا[(١)]
مەگەر ئەو مادەری شمری سەگو بو جـەهلی مـەلعوونە
کەوا قەت تەرکی غەم پێدانی (مـا تـحت العـبا) نـاکـا
بە تەرزی ئیبنو مەلجەم پارەبێ جەرگی کەوا ڕەحمێ[(٢)]
بـە ئـاهو سـۆزشی سـینەی حـەزینی مـورتەزا نـاکـا
یەقینم وایە توشنەی خوێنی ئەولادی موحەممەد بوو[(٣)]
کە قەت خۆفێ لە هـەنگامەی خـرۆشی کـەربەلا نـاکـا
بە بـێمیهری، بـەڵێ مـەشهووری ئـافاقە، فـەلەک بـۆیە
لە شـاهی ئـەنبیا شـەرمێ، لە فـرزەندەی حـەیا نـاکـا
دەسا با بێـینەوە سـەر واقـیعەی سـالاری دیـن پـەروەر
ئەگەرچی خامە عوشرێکیش لە عینوانی ئـەدا نـاکـا[(۴)]
حەفیدی حەزرەتی کـاک ئـەحمەدی قـوتبی سـلێمانی
کە بێ ئیمدادی فەیزی بەرگی گوڵ نەشئە و نوما نـاکـا
لە شاری موصلا وەسـلی بـە ئـەنواری شـەهادەت بـوو
بەڵێ ڕوتبەی شەهادەت، تەرکی ئـالی مـوصطفی نـاکـا

(١) بەڕێز شێخ سەعیدی حەفید لە ١٩١٠ز لە موصل کوژرا.
- شیخ بزرگوار سعید حفید در ١٩١٠ در موصل شهید شد.
(٢) ئیبنو مولجەم: عبدالرحمن کوڕی مولجەمە کە حەزرەتی عـەلی‌ی شـەهید کـرد و پارچە پارچەیان کرد - عبدالرحمان ابن ابن ملجم، فردی ناپاک بودە کە حضرت علی را شهید کرد.
(٣) توشنە: تینوو - تشنە.
(۴) خامە: پێنووس. قەڵەم - قلم.

حوسەین ئاسا لە مەوجی خوێندا پەیوەستە فەرموویە
دەسا بۆ کەس خەیاڵی (من سقانی، قدنجا) ناکا[١]
ئەگەر دابی موسڵمانی وەها بێ وەک لە موصڵدا
بە حوسنی دینی ئیسلامی، فەڕەنگی ئیعتینا ناکا
عیباداتی گرۆهی موددەعی بەد تینەت و عاسی[٢]
لە دیوانی جەزا بێشک بە قەد یەک جۆ بەها ناکا
مەگەر موصڵ بە ئاهی حەزرەتی ـ زەهرا ـ سەروبن بێ
وە ئیللا قەتڵی ئالی زەخمی ئەهلی دڵ دەوا ناکا
عەجەب ماوم لە سوککانی فەلەک، یەعنی مەلەک بۆچی؟
کە ئەمری تەعزیەی ئیسلامی ئەم میحنەت سەرا ناکا
کەسێ یەک زەڕڕە ئیمانی لە دڵ دابێ بە ئیمانم
قبووڵی بوردەباری زیللەتی ئەم ماجەرا ناکا[٣]
نەماوە ئابڕوو بۆ ئەهلی گوڵ عەنبەر لە عالەمدا[٤]
بە بێ شک جوو لە مەولاوە لە قوتبیش مەرحەبا ناکا
سلێمانی بەبێ ـ نی ـ واقیعەن تەسغیری سەلمایە[٥]
کە ئەهلی وەک زەعیفەی بێ هونەر مەیلی غەزا ناکا

(١) من سقانی قد نجا: ئەوی ئاوی دام رزگاری بوو ـ کسی به من آب داد رستگار شد.
(٢) گرۆه: کۆمەڵ ـ اجتماع. (٣) بوردەبار: ئارام و ئۆقرە ـ صبور.
(٤) گوڵ عەنبەر: هەموو ناوچەی شارەزووری جاران کە پایتەختەکەی خورماڵ بوو ـ تمام سرزمین شهرەزور قدیم که مرکز آن خُرمال بوده است.
(٥) واتە سلێمانی بەبێ (نی) سلیمایە کە بچووک کراوەی (سەلما)یە ـ اسم مصغّر سلیمانی که ابتدا سلما و سپس سلیما بوده است.

ئەگەر گوڵ ئابڕووی مابێ، ئەبێ هەر سەر بە زانوو بێ[١]
ئەگەر عیرفانی بێبولبول بە ڕوی گوڵدا نەوا ناکا
ئەگەر قومری درۆ ناکا لە دەردی هیجرە ناڵینی
لە دەوری گوڵ لە گوڵشەندا بە جوز نەعرەی بەبا ناکا
سەبووری لازمە تا ڕۆژی مەحشەر (ناریا) هەرگیز
فوغان و شیوەنت جەبری زەلیلی مامضی ناکا[٢]

❋ ❋ ❋

-٥-

ئەم غەزەلەی بۆ بابە عەلی شێخ مەحموودی حەفید نووسیوە
کە لەو کاتەدا لە میسر ئەیخوێند

تا قیبلەیی من وا لە مەقاماتی سەفەردا
یارەبیی نەبێ خاتری هەرگیز لە خەتەردا
گەر سەرفی غەمم بێ بەدەمی عومری عەزیزم
ناڵێ ئەحەدێ، نەقدی حەیاتی بەزەرەردا[٣]
بڕوامەکە، وەک ئەهلی سلێمانییو کەرکووک
کەس دەوڵەتی ئیمانی بەسلق و بەگەزەردا[٤]

---

(١) زانو: ئەژنۆ ـ زانو.
(٢) جەبر: یانی گرتنەوە و شکستەی زەلیلی رابوردوو ـ قهر و زور.
(٣) ئەحەدێ: کەسێ، یەکێ ـ یک نفر.
(٤) گەزەر: گێزەر ـ نام نوعی سبزی است کە شکل ان شبیە سیب‌زمینی است.

بۆ تـۆ ئـەگـەڕێ بـولبولی دڵ کـووچە بـە کـووچە
بـێچارە لە بـەر تـۆزی سـەفەر، غـەرقە لە گـەردا
مەیلی غەزەلم ناوەتە ـ پێچاڵ ـ ی هـەم و غـەم[1]
دڵ خـاڵی‌یە ئـەمڕۆ، چـە لە بـەیتا، چـە لە فـەردا
تا خاتری مـن میسرە لە بـۆ عـەکسی جـەماڵت
لای ئەهلی خیرەد، عەینی (خدێو)م لە نەزەردا[2]
بـۆچی نـیە ئـاساری سـەوادی ڕەقـەمی تـۆ[3]
وەک سورمە هەتا ڕەونەقی بینش بە بەسەردا[4]و[5]

* * *

ـ ٦ ـ

مـەلاباقر! مـەلا بـاقوڕ بـە هـەردوو دەست بـە سـەردادا
لەمـەولا تـا ئـەبەد نـابێ سـەری بـێ‌موو، بـە بـەردادا[6]
بـەبێ بـوون و وجـوودی مـوستەمیع، خـاریج لە قـانوونە
(ئـەمین المـیللە) بـۆچی وەعـزی پـووچ و بـێ سـەمەر دادا

---

(١) پێچاڵ: ئەو چاڵەیە لە ژێر پێی جۆلادا تەونی لە سەر ئەکات ـ چالهٔ مخصوصی است کە بافندهٔ جولا (نوعی بافندگی گلیم) هنگام کار از آن استفادە می‌کند.
(٢) خیرەد: ژیری. عەقڵ. هۆش ـ خردمندی.
(٣) سەواد: خوێنەواری، وە مەبەست لێرەدا نامە ناردنە ـ معلومات.
(٤) بینش: بینین ـ بصیرت و بینایی. (٥) بەصەر: چاو ـ بینایی چشم.
(٦) ئەم هەڵبەستەی بە بۆنەی هـاتنی یـەکێکەوە بـووە بـۆ ئـەو نـاوچەیە کـە ادعـای شـێخی‌یەتی کـردووە و داوای هـێشتنەوەی قژ و سـەروپرچـی لێ کـردون کـاری دێوانەگەری.

دەبــێ بــۆچی بکــەن بــاوەڕ کــە عــالەم دوژمــنی شــێخە
شەکـەر ئـەو وەخـتە مـەقبووڵە، کـە هـەمدەم بـێ لەگـەڵ چـادا
وەکــوو مــن بــۆ غــوڵامی حــەزرەتی شـاهی حـیسامەددین
ئــەگــەرچــی سـۆزی پـەروانـە شـوعاعی قـەت بـەشەم نـادا
(تــوجە) بــۆ دڵــی دانــا و عــاقڵ چــاکــە نــەک جــاهیل
پەڕەی گوڵ دێتە جونبوش، نەک خـەراری مـوو لە بـەر بـادا[۱]
بــــڕۆ دەروێش! دەفــیکری لوقــمەیی شــام و نــەهارت کــە
ڕەواجــی جــاوی تــۆ، نــەقسێ بــە یــاقوت و گـوهەر نـادا
دەبــێ دانــا بــە عــیلمی مــەعریفەت هــەنگامی ئــیحسانی
بە تووتی: قـەندو، بـولبول: گـوڵ، بـەوشتر: خـارو، گـا: کـادا[۲]
ئەتۆ فیکر و خەیاڵت، مەشکەڕەش بوو[۳]؛ کەی دەبـێ پـڕ بـێ؟
ئــەمن ســەرفی حــیاتم بــوو، لە کــەشفی عــیلم و تــەقوادا
لە بــۆ تــەحقیق و حــەفزی مـەسئەلەی شـەرعی لە قـوڕئاندا
ئــەتۆ نــونت لە بــەر کــرد و ئــەمن جــیلوەم بــە تـاهادا[۴]
بــە پــرچ و ذیکــر و مـارو دەف خـەواریـق خـەرقەیێ نـاژی
لیــــباسی ســــەڵتەنەت ڕانــــی ویــلایەت وا لە بــەر شــادا

(۱) جونبوش: جموجووڵ و گەڕان مەبەس جۆش و خرۆشە ـ تحرّک.
(۲) خار: دڕک ـ خار.
(۳) مەشکەڕەش: گەدە ـ کیسەای کە شیر را داخل آن بە هم می‌زنند و از شیر فراوردەهای دیگری از جملە کرە و... می‌گیرند.
(۴) نون: لێرەدا مەبەست سورەتی (نون والقلم)ە لە دوایدا دەڵێ بە (طاها)دا مەبەستی لە سورەتی (طه)یە لە قورئانی پیرۆزدا ـ مقصود دو سورە از سورەهای قرآن کریم است سورۀ «ن و القلم» و سورۀ طه.

عـــــەقیدەم ســـــابیتەو، بـــــاتیل نـــــیە ئـــێژم هـــەتا مـــاوم
لە هـــەنگامی فـــیراغـــەت، یـــا لە وەخـــتی شـــۆر و غـــەوغادا
(بـــــهاءالدّیـــــن)ە، مـــــەولامە حـــــیسامەددینە، ئـــاغامە[۱]
چـــــە ئـــاغایە کـــە ســـولْتانیی بـــە فـــەرپاشـــانی دەرگـــادا
خـــەیاڵی خـــاوە، جـــەزبی دڵ، بـــەزەرگ و ورگـــی چـــوچانی[۲]
مـــەحالە مـــاری جـــەعلی مـــوددەعی ئـــیلزامـــی (مـــوسی)دا
بـــفەرموو تـــا خـــەلیفەت ڕەســـمی ئـــینسانی بـــەجێ بـــێنێ
لە هـــەرلایە نـــەڵێن ســـەیید، بـــە نـــەسخی شـــەرعی (فـــتوی)دا
بـــە تـــەنیا تـــف لە نـــێو دەم کـــردن و قـــەنداو و دەرخســـتن
خەڵک ڕووتکات و پاروی زل لە سەدری و گۆشتی شەک بادا[۳]
خـــەتای تـــۆیە لە نـــێو پـــێستی مـــەڕا، گـــورگت لە مـــەڕ بـــەردا
ئـــەتۆی لەتـــمەت بـــە (شـــاهی نـــەقشبەند)و غـــەوثی بـــەغدادا[۴]
خـــودا وەخـــتێ کـــە کـــردی قـــسمەتی وەزعـــی هـــەموو عـــالەم
حواسی دووی بـــە ئـــەحوەل، ڕەســـمی بـــێشەرمی بـــە ئـــەعمادا
بـــە دڵ قـــوربانی ئـــالی عـــارفم، شـــەرعەن بـــە تـــەعزیمی
غـــــولامی ســـــەییدێکم مـــن لە شـــەرعی جـــەددی لانـــادا

(۱) مەولامە: گەورە و سەردارمە ـ سرور من است.
(۲) چوچانی: تیرەیەکە لە ناوچەی مەریوان ـ تیرەای در شهرستان مریوان می‌باشند.
(۳) سەدری: برنجێکی درێژ کۆلەی بۆن خۆشە لە کوردستانی باکـور بـایەخی زۆرە ـ نوعی برنج خوشبو و معطّر که در کردستان شمالی استفاده از آن زیاد است.
(۴) لەتمە: زالە. شەپەڵلاغە. چەپۆک ـ سیلی.

تەریقەی قادری کەی؟ زددی ئەحکامی شەریعەت بوو
خودا دێوانە ڕووڕەش کا، کە جاڕیدا بە دنیادا
غەرەز دڵسۆزم و تاکوو بە من سەیید نەڵێ سۆزی[(١)]
لەبەرچی؟ تۆ لە ئەولادم سەحیفەی وەعزی خۆت لادا

* * *

-٧-

بێ قەباحەت گەر حەواڵەی تیری موژگانم ئەکا
مەنعی ناکەم، خۆشە فریادم، بە خۆش خوانم ئەکا
من کە مەجبوورم، بە مەحکوومی غوڵامانی دەری
شۆڕشی عیشقی ڕوخی، موحتاجی دەربانم ئەکا[(٢)و(٣)]
گەر بە تیری عیشوە جەرگم پارەکا، گاهێ بە ناز
ماڵی ئاوابێ بە خەندەی لێوی دەرمانم ئەکا
من شکاتی دڵ پەرێشانیم لە گێسوی کردووە[(٤)]
ئەو حەوالەی مەحکەمەی زوڵفی پەرێشانم ئەکا
من بە خۆشخوانی کە مەشهوورم لە باغی عیشقدا[(٥)]
ئەو بە سوختەی بلبلی بێ نوتق و نادانم ئەکا[(٦)]

---

(١) سۆزی: بەیانی. سبەینێ. هەروەها بە واتا شەوق و کنایەیە لە (صبر و تحمل) بەرامبەر ناخۆشی بە واتای سوتاندنیش دێت ـ فردا صبح. از معانی دیگر آن کنایە از صبر و تحمّل در شدائد و نیز سوزاندن.
(٢) روخ: روو ـ رُخ.
(٣) دەربان: بەردەرگا ـ نگهبان در.
(٤) گێسوو: ئەگریجە ـ گیسو.
(٥) خۆشخوانی: فەساحەت و بەلاغەت ـ فصاحت و بلاغت.
(٦) سوختە: فەقێیەك لە سەرەتای خوێندان‌دا بێ و تازە دەستی پێ کردبێ ـ فقیە مُبتدی.

من لە گۆشەی مەدرەسەی عیشقی مەسائیل حەل ئەکەم
ئەو بە شاگردی خەلیفەی دەرسی تیفلانم ئەکا
من بە ئوممێدی عەقیقی لێوی حەککاکی ئەکەم[1]
ئەو بە تیفلی عاشقی نارنجی بۆستانم ئەکا[2]
با موشیری چاوەکەی پرسێ لە خۆنکاری موژەی
لەشکری غەمزەی لەسەرچی تیرەبارانم ئەکا؟
گوڵشەنی حوسنی کە چونکە ئاوی ئەشکی دیدەمە[3]و[6]
خەتتی ڕەعدی ناڵەو و گریان و بارانم ئەکا
میم دەمی و ئەلف بینی، چیمە زوڵفی عەنبەری
تا وەزیفەم بێ لە ڕوویا، بەندە فەرمانم ئەکا
وا موشەووەش بوو، وەکوو حاڵم، خەیاڵم (ناریا)
هەر وەکوو وەحشی، بەشەر وەحشەت لە دیوانم ئەکا

-٨-

بولبولی دڵ بۆ خەیاڵی نیکتە پەروازی ئەکا
تو خودا کێ وا دەزانێ خونچەدەم ڕازی ئەکا

(١) عقیق: یاقوت ـ یاقوت. (٢) بۆستان: باخ و باخات ـ باغ و بُستان.
(٣) و (٦) ئەشک: فرمێسک. دیدە: چاو ـ اشک چشم.

لەشکری شاماتی زولفەینی لە گەردوشدا دەڵێی[١]
عەسکەری سوڵتانی ڕۆمە و مەشقی سەربازی ئەکا
موغ بەچەی خاڵی لە سەر گوڵ ئاتەشی لێوی لەلام
ساحیری هیندوستانە ئاتەش ئەندازی ئەکا[٢]
سوحبەتی ئەمشەو پەشێوی ڕوومەتی گیراوی‌یە
ئەوحەبەش زادەی قولە، هەرکەسبی غەممازی ئەکا[٣]
بۆ لە سەردانم هەمیشە، تیغی عیشوەی حازرە[۴]
من بە قوربانی، بەشەهدی لێوی شانازی ئەکا[۵]
قازیی و مفتی دەڵێن، یانی حەرامە سوحبەتی
ڕووی ئەوە ڕەش بێ بە قەولی موفتی و قازی ئەکا
بێتە سەرڕەوتی کومەیتی[٦] بەیتی خۆش تەعلیمی[٧] من
هەر کەسێوا ئەسپی تەبعی فێرە ڕمبازی ئەکا
وا ئەزانم بێ‌ئەدەب نابێ ئەگەر (ناری) بڵێ
ئەم غەزەلمانە لە لەهجەی شێخی شیرازی ئەکا[٨]

* * *

(١) گەردش: گەڕان. جوڵاندن ـ گردش.
(٢) ئاتەش: ئاور. ئاگر. ئار ـ آتش.
(٣) غەمماز: بەناز و عیشوە ـ عشوه‌گر.
(۴) تیغ: چەقۆ ـ چاقو.
(۵) شەهد: هەنگوین ـ مقصود عسل است.
(٦) کومەیت: ئەسپی خۆشڕەو ـ اسب چالاک.
(٧) تعلیم: فێر کردن ـ تعلیم، یاد دادن.
(٨) شیرازی: مەبەست (حافظی شیرازی‌یە) ـ مقصود شیخ حافظ شیرازی است.

-٩-

تـــووتی دڵـــم کــە شـیوەن و فــریاد و ڕۆئــەکـا
فــیکر و خــەیاڵی قــەندی[١] بــەیاناتی تـۆ ئـەکـا
بۆ ئیتیحادی ئـیسم و دەوڵـەتی جـیسمت لە نـێوی دڵ
جەیحوونی دیدە عارز و ڕوو شوست و شـۆ ئـەکـا[٢]
نووکی موژەم لە مەعدەنی مەعمووری چاوەکەم[٣]و[٤]
بـۆ تـۆیە دیـدە لەعـل و گـوهەر، گـردو کـۆ ئـەکـا
ڕۆحـم بــە یـادی ڕۆژی ویســاڵت بـە هـەر شـەوێ
سـەیری قسـوری دایـرەکـەی هـەشت و نـۆ ئـەکـا
وەک عــەندەلیبی[٥] بـاخی ئیرەم دڵ بـە هـەر وەرەق
خــونچەی کــەلامی بـاغی لەبت جست و جـۆ ئـەکـا
شەق بوو مەمی بە دامەنی مەمدوح و عەکسی (دوو)[٦]
خــــەتمە لە نــاوی یــاوەری مــن گــفتوگۆ ئــەکــا
(نــــاری) لە شـــەوقی لەبـــی تـــۆیە لەم دەمـــە
شـــۆخی بـــەقەند و یـــاری بــە تــۆزی گــەزۆ ئـەکـا

* * *

(١) قەند: شەکری کڵۆ - قند.
(٢) عارز: ڕوو، دەم و چاو - رُخسار، صورت.
(٣) موژە: برژانگ - مُژە. (٤) مەعموور: ئاوەدان - آبادان.
(٥) عەندەلیب: بولبول. شالوور - بُلبل.
(٦) ئەم موعەممایە کە خوا لێ خۆشبوو مەلا کاکە حەمە فەرموویەتی ئاوایە: مـەم کـە دوو میمەلەت بوو، دامـەنی مـەمدوح کـە (ح)یـە کـەوتە بـەینیان و کـردیە (مـحم)وە (دوو)ومان هەڵگێرایەوە بوو بە (وود) خرایە سەر (محم) بوو بە (محموود).

ـ ١٠ـ

چاوەکەم لادە لە سەر کولْمت نیقاب[1]
باخەجاڵەت بێ لە ڕووتا ئافتاب[2]
مەستی عیشقم، پێم مەڵێ مەستی مەیە
عاشقی بێدار و سەرمەستی شەراب
وا بە شوعلەی ئاگری ڕوخساری تۆ
جەرگو دڵ برژاوە بۆ تۆ، وەک کەباب
زوڵفە، یا مارە، لە سەر گەنجی ڕوخت
دووکەڵی ئاهی منە، یا میشکی ناب[3]
نای بڕێتۆ دادی من، یا زوڵمی تۆ
غەیری حوکمی مەحکەمەی ڕۆژی حیساب
پەرچەمە، یا تورەیی شاهانەیە
یا سەوادی نامەیی ئەهلی عەزاب
سەهمە، یا موژگانە، یا تیری قەزا
لێوە یا یاقووتە، یا لەعلی موزاب[4]
قەوسە، یا ئەبرۆیە، یا شمشێری زاڵ
یا کەمانی ڕۆستەمە پڕ پێچ و تاب

(١) نیقاب: پەچە ـ نقاب. (٢) ئافتاب: خۆر: ڕۆژ ـ خورشید، روز.
(٣) میسکی ناب: خوێنی ڕەشی بۆن خۆشی ناوکی ئاسکە، میسکی خالس: ئەو مادە بۆن خۆشەیە کە لەو خوێنە کە لە ناوکی ئاسکی (خەتاو خەتەن) دەکەوێتە سەر بەرد دورست دەکرێت ـ مُشك کە از نافۀ آهوی ختنی به دست می‌آید و از عطرهای بسیار خوشبوست. (٤) موزاب: موذاب: تواوە ـ مذاب.

بۆ نـەبوو ڕەحـمت؟ بـە حـاڵی مـن دەمـێ
تا بەکەی، چاوم! لە (نـاری) ئـیجتیناب[۱]

* * *

-۱۱-

ئەم غەزەلەش بۆ بابە عەلی کوڕی شێخ مەحموودی حەفیدزادەیە
بە بۆنەی نیازی ژن هێنانیەوە لە کیژێکی عەرەب

ڕۆژی عیشوە و عوشرەت و عەیش و تەرەب
ئـەی مـوبارەک بـێ لە تـۆ شـۆخی عـەرەب

لەم مـــەقامە لازمـــە تـــەبریکی تـــۆ
گـــەر حـــەریفێ بـــێ کـچ و عـالی نـەسەب

دەم وەکوو گـوڵ، غـەبغەبی هـەر وەک تـرنج
قامەتی وەک نەخل و مـەمکی وەک ڕوتـەب

کـافیە بـۆ سـوحبەت و هـەم شـافی‌یە[۲]و[۳]
بـــۆ غـــەمی تـەنهایی و شـــیرین لەقـەب

قـــەوسی ئـەبرۆی وەک کـەمانی حـەیدەری
ڕووی بەلووسی، هەر وەکوو لەوحی زەهەب

بـــیگرە و بـیخە و گـلۆڵەی کـە وەکـوو
کـــوولەکـەی دەورێش و خـورما و عـەنەب

---

(۱) ئیجتیناب: دورەپەرێزی ـ دوری کردن.
(۲) کافیە: ناوی کیژە عەرەبەکەیە ـ اسم دختر بە زبان عربی.
(۳) شافیە و کافیەش ناوی دوو کتێبی زانستی ئاینین ـ دو کتاب دینی و علمی.

بیخە شیوەن هەر وەکوو باوک نەماو
چرکە چرکی پێخە، وەک چیتی حەڵەب[١]
بیخەرە ژێر حەملەیی حەمدانەوە
بیکە گاڵتە و تێی تڕنجێنە بە گەپ
سووری سەر خڕ بێنە ڕەقس و پێ کەنین
لووتی هەڵماسێ و ڕەقی کە وەک حەتەب
بیدەرە بەر زەرگی تیژی قادری
پێی بکێشە حەی حەیی یا لیلعەجەب
هەر وەکوو حەککاکی دانا هەڵ کەنە
نەخشی (وامت) لە لێوی ئەو بە قەپ[٢]
هەر وەکوو جۆلا شەپیتکەی پێوە دە
لابەرە پەردەی سەرا پەردەی ئەدەب
مەسڵەحەت وایە قڕی لێ بکەی بە فل
تا هەتا ماوە لە تۆ نەگرێ عەتەب
حەملەیی شێرانە چاکە تا بڵێ!
انە لیث شجیع منتخب[٣]
دوور لە تۆ ـ ناری ـ بە بێکەس ماوەتۆ
بێ حەواس و عەقڵ و ئیدراک و ئەدەب

(١) چیت: جۆرە قوماشێکی تایبەتی‌یە بۆ ئافرەت ـ نوعی پارچهٔ زنانه.
(٢) وامت: هاوار مردم.
(٣) انه لیث شجیع منتخب: بە ڕاستی شیرێکی زۆر ئازا و هەڵبژاردەیە ـ بە راستی مانند شیر شجاع است.

ـ ١٢ ـ

ئەی کەوکەبی بـورجـی فـەلەکـولئەتڵەسی مـەکـتەب
دارایــی هـونەر، شـێری عـەرەب، بـازی مـوئەددەب
تـــووتی دڵــە مـــوشتاقە، لە بــۆ قــەندی جــەماڵت
وەک لێــوی گــەدا، بـۆ قـەدەحی شـەهدی لەبـالەب
ئــەم خــاکــە کــە قــووتی شـەرەفی مـاوە لە بـەینا
خاڵیکە لە ـ س ـ هەم لە کولەی جەهلی مـورەککـەب
پــەیدا بکـە ئـەهلی شـەرەف و ڕووله شـەرەف کـەن
ئـــەلقابی عـــەزیزی بــە خــەیاڵاتی مـــورەتتەب
گـوی مـەگـرە لە تـەقریری زولەیـخایی هـەوەس تـۆ
تــا پــارە نـەبێ جــامەیی تـەقوایــی مــوخاتەب
بـــێشک ســەبەبی فــیرقەتی جــانانە کــەوا بــوو
یەعقوبی فەلەک، قـامەتی خـەم، پشـتی مـوحەددەب
(ناری) دڵەکەی کەوتە ئەنێو چاهی فیراقت(١)و(٢)و(٣)
پــەروانـە سـیفەت ئـێستە بـە سـووتانە مـوعەززەب

* * *

ـ ١٣ ـ

مات و پەشێـوم نەما سەبر و قـەرار و شـەکـیب(٢)
چونکە عـیلاجی نـەبوو دەردی دڵــی بـێ تـەبیب

---

(١) و (٢) و (٣) ئەنیو: لەناو. چاه: چاڵ. فـیراقت: دوورکـەوتنەوەت ـ درون. چاه. دوری و فراق تو.
(٢) شەکیب: ئۆقرە ـ صبر.

فەرمووتە بێ زوو بە زوو، بیکە بـە کـارم عـەدو[١]
غارەتی[٢] دینم بە دوو نێـرگسی جادوو فـریب[٣]
ئەشکم[٤] ئەگەر وەک مەیە، ناڵەم ئەگەر وەک نەیە
ڕوومە ئەگەر وەک بەیە[٥]، پاکی لە داخی ڕەقیب[٦]
روومــەتی ڕەخشــانە، یـا، مـاهی درەخشــانە، یـا
لەعــلی بـەدەخشانە، یـا، لالەیـی لێـوی حـەبیب
زولفی لە دوولا بـەلا، خـەتتی چـەلیپا[٧]، نـوما[٨]
نــافی‌یە بــۆ مــاسیوا، نـاهی‌یە بـۆ هـەر سـەلیب
باغی ئیرەم ڕوویـەتی، مـیشکی خـەتا، مـوویەتی
دیــدەیی جـادوویەتی، ڕەهـزەنی یـار و غـەریب
(نــاری) ئــەگــەر عـاقڵی، بـۆ لە خـودا غـافڵی
حــەیفە ئـەگـەر کـامڵی، بـێ ئـەدەبی بـۆ ئـەدیب

* * *

- ١٤ -

بۆ شێخانی تەوێڵە و بیارەیە

پــــاکــەتی شــیرین مــەفادی حــەزرەتی شــاهانە هــات
هــەروەکــوو تــووتی بــە کـۆڵێ قـەندەوە مـەردانـە هـات

(١) عەدو: دوژمن ـ دشمن.
(٢) غارەت: تاڵان کردن ـ بە یغما بُردن.
(٣) فریب: فریو ـ گول زدن.
(٤) ئەشک: فرمێسک ـ اشک.
(٥) بەیە: بەهێ‌یە ـ بِه.
(٦) رەقیب: ناحەز ـ رقیب.
(٧) چەڵیپ: سەلیبَ ـ صلیب.
(٨) نوما: ئاشکرا ـ آشکار.

بــۆ مــوبارەکبــایی ئــەم عــەیش و ســروور و عــوشرەتە
تــایەفەی ئــاغاوو بــەگــلەر، عــەشرەت و بــێگانە هـات
جــەمعی دەروێش و مـەلا و سـۆفی لەگـەڵ ئـەهلی تـەریق
ساقی و مەینۆش و مـەست و (مـوڕشید)ی مـەیخانە هـات
دەف زەن و شمشاڵژەن و سـەرپاکـی دەنگـخۆشی وولات
شــێت و ســەرعی گـێژ و غـافڵ، عـاقل و فـەرزانـە هـات
سەر بـە پـرچ و دەس بـە زەرگ و مـل بـە ڕەشـمار و بـەڵێ
ســەف بـە سـەف دەم پـڕ لە ئـاگـر، تـاقمی دێـوانـە هـات
پرچـی دەروێش و چـرا تـێکەڵ بـەیەک بـوو بـوو بـە شـەو
نــورو زوڵــمەت هــاتە پـێش و بـۆ سـەما پـەروانـە هـات
بەرخ و مـێ، هـێهێی بـەران و کـاوڕو شـەک بـێحیساب
قەند[١] بەخەروار و خەرارو (دووبەرە)ی پڕ، شانە، هات[٢]
ســەد ژن و ســەد پـیرەژن، دووســەد کـچی نـەرم و نـیان
ســەد مــناڵی بــێکــەس و کــەسداری دووســاڵانە هـات
سەد لەجوو، یەک سەد لە تەرسا، سەد لە ڕەهبانی مەجووس
ســەد لەگـەورەی بتپـەرست و سـادە ڕوومـەستانە هـات
سەد قتوو ئەنواعـی عـەتری، سـەد لە شـووشەی پـڕ گـوڵاو
سەد چەپک خـونچە و وەنـەوشەو نـێرگس و ڕێـحانە هـات

---

(١) قەند: شەکری کلۆ ـ قند.
(٢) دووبەرە: دووبەرەی هەنگوین ـ دو قسمت از عسل.

مـــوفتی بـــۆ فـــتوا بـــەنەی، قـــازی لە بـــۆ تـــەحلیلی مـەی
سەد مـودەڕڕیس بـۆ ئـیباحەی بـەزمی ئـەم مـەیدانـە هـات
بـــوو بـــە ڕۆژی جـــەژن و شـــادی، وەک جـلووسی پـادشا
هـــاتی (نـــاری) بـــوو لە ســـایەی تـۆ، کـەوا ئـازانـە هـات

* * *

-١٥-

گـیان بـە ئـیستیقبالی بـۆ سـەر لێوەکـەم هـات و نـەهات
بـــوو بـــە شـــیوەن شـادمانی، ڕۆحـی مـن ڕۆژی مـەمات
بـــۆ وەفـــاتم، گـــەر وەفـایێ کـا بـە هـاتن، یـەک نـەفەس
لازمـــە دەســـتە و دۆعـــابم، تـــا ئـــەبەد مـــن بـۆ وەفـات
کـافری زوڵـفت بـە ئـاهم، کـەی لە مـوڵکی ڕۆمـی ڕووت
دەردەچـــێ تـا کـۆمەکـی بێ لەشکـری خـاڵی (سـیا)ت
دەوڵـەتی حوزنی مـن و خـەرمانی حـوسنی تـۆ عـەجەب
کەس نەبوو جارێ لە هـەردوو پـێ بگـا ڕەسـمی زەکـات
بێ شوعاعی شەمسی ڕوخسـارت لە بـۆ کـێ حـەل دەبـێ
هەندەسەی خاڵی سەحیفەی عـاریزی حـیکمەت نـومات
کەی بـە ئـومێدی حـەیاتم، دوور لە شـەهدی لێـوی تـۆ
زوڵمەتی زوڵفت کە دەورەی‌دا لە سەر چەشمەی حەیات(١)

---

(١) چەشمەی حەیات: وا مەشهورە کە سەرچاوەی ژیان ئەژدیهایەکی گەورەی ڕەشی تیایە، ئەمیش زولفی ڕەشی یاری داناوە لە جێی ئەو ئەژدیهایە و دەم و لێویشی داناوە بە

فەوجی تورکانت عەجەب چالاکە بۆ تەسخیری دڵ
شۆرەتی ئافاقە ئاریۆ، زەمزەمەی فەتحی سوپات
گەر شکستیدا بە شەککەر لێوی ئاڵ و گەردنت
بێڕەواجیدا بە شووشەی شەربەت و شووشەی نەبات
وا غوبار ئەنگێزە بۆ ئامانجی دڵ تیری موژەت
ئافتابی ڕوومەتی پۆشیوە، گەردی تۆ تیات
ماهی ڕۆخسارت کە جیلوەی دا لە شامی پەرچەما
ڕۆژ بە ڕوو زەردی لە مەشریقدا بەرەو مەغریب هەڵات
خاڵی دانەی بولبولی دڵ، زولفی خاوی داویە
کەی دەبی (ناری) لە داوی خاوی مورغی دڵ نەجات

* * *

-۱۶-

ئەی ئەمن قوربانی خاکی خانەقات
قوتبی کامیل، مورشیدی شیرین سیفات
شاهی تەخت ئارایی موڵکی مەعریفەت
شەمعی پڕ تەوبەخشی ئەربابی نەجات

☞

سەرچاوەی ژیان. بۆیە (ناری) بە هیوای ژیان نیە و بە تەمایشی نابێت - مطابق نظر قُدما مشهور بوده است که داخل سر چشمۀ حیات و زندگی اژدهایی بزرگ و سیاه قرار گرفته است و ناری در اینجا زُلف یار را به آن اژدها تشبیه کرده است و دهن و لبها را به سرچشمۀ زندگی تشبیه کرده است و به این خاطر ناری به اُمید زندگی فانی نبوده و نخواهد بود.

لایــەقی ئـەمڕۆ لە بـۆ تـەفسیری ـ نـوون ـ
شاریحی بۆ ـ مائیدە ـ و سوورەی ـ بەرات ـ
شک نـــیە مـــەنزوری زومـــرەی ئـــەولیام
گـــەر بگـــا دەســـتم بــە داوێــنی کـەوات
ســاعەتێ گـەر دەس بـدا فـەیزی حـزوور
یــەک دەقــیقە قـیمەتە بـۆ سـەد سـەعات
ثانی ـ ئـەو ـ نـادەم بـە سـەد ثـانەی ڕەواج
ثــانیەی نــادەم بــە سـەد کـاسەی نـەبات
تـــۆ بـــە دڵ کــانی وەفــا، مــن بــێوفا
بـــێوەفایی مــن بــە قــوربانی وەفــات
ڕوکــنی ئــادابــی شــەریعەت تــا ئـەبەد
مـــونهەدیم نــابێ بــە تـەئویلاتی لات
وا لە گـــەردوشدا وەکــوو پــەروانــە دڵ
مـــایلی ســـووتانە، بــۆ شــەمعی لیــقات
شــافی‌یە بـۆ دەردی بـێکـەس یـادی پـیر
کـــافی‌یە بــۆ بــێنەوا، گــەنجی لەقــات
بــۆ کـــەسانێ کـەسبی هـاتی بـوو کـەهات
بۆ یـەکێ وەک مـن نـەهاتی بـوو، نـەهات
نــەزمی بـیری وەک گـوڵی بـێئاوو سـیس
ڕەغـــبەتی فـــەوتاوە، لای ئــەهلی وولات

***

-١٧-

هــەتا ڕوئــیەت نــەکــەم شــێوەی هــیلالی فــەوجی دەربــانت
ئــــەمن دوورم لە ئـــــیفتاری ســــرووری جـــەژنی قــوربانت
بــەسەر ســەرما فــەلەک هــەوری غــەمی بــەو تــەرزە کـێشاوە
نــــەماوە بـــــینشی بــــەدری ڕوخــــی ڕەخشــــانی تــابانت
لە عــــــەرسەی زیـــــللەتا نــابێ نــەجاتی دڵ لە دەس غــەم بــێ
بــــەبێ ئــیمدادی جــەولانی، خــەمی چــالاکــی چــەوگانت
مــــــوقیمی ئــاستانی ڕەفــعەتم وەک جــەم ئــەگــەر یــەک دەم
بــــبینم ســوڕەتی عــەکست لە ســەفحەی جــامی ئــەیوانت[1]
بــــە مــــیقرازی تــــەبیعەت بــــیبڕم، واچــــاکــە بــی‌دۆزم[2]
بــە مــاکــینەی ســەناخوانــی، غــەزەل بــۆ فــەرشی هــەیوانت[3]
لە شـــــاری ســــینە دڵ دارول‌ئــەمانە بــۆ غــەمی هــیجرەت[4]
بــە حــیکمەت دارولئــیحسانە، ئــەساسی بــەیتولئەحزانت[5]و[6]
گــریبانی[7] ســەبووریم چــاکــە[8] وەک بــولبول لە شــەوقی گــوڵ
نــموونەی چــاکــە ئــەم چــاکــە، بــە یــادی چــاکــی دامــانت

---

(١) جامی ئەیوانت: مەبەست جامی جەمە ـ جام‌جم.
(٢) بیدۆزم: بیدوزم. تەرتیبی بدەم. (٣) غەزەل: شیعر ـ شعر.
(٤) شاری سینە: زەم و هیجایەکی ناسکە بۆ شاری سنە ـ شهر سنندج..
(٥) داروالامان و داروالاحسان: ناوی دوو مزگەوتە لە شاری سنە لە کوردستانی ئێران ـ دو مسجد بزرگ در شهر سنندج از شهرهای کردستان ایران.
(٦) بیت الاحزان: مەبەست دنیایە کە پڕە لە ئاشووب و ناڕەحەتی هەردەم ـ مقصود دنیا است کە همیشە پُر از فتنە و آشوب و مشکلات است.
(٧) گریبان: یەخە، بەرۆک ـ یقّە.

بـــــلووکی[٩] خـــــاکـــــی ئـــــێرانـــــی خـــــەیاڵاتم پـــەرێشانە
بە سەبکی[١٠] نەزمی مەشرووطەی ڕەهەندەی[١١] دەردی هیجرانت
دڵــی (نــاری) بــەسانی غــونچە[١٢] تــەنگە گــەر نــەکـا یـاری
نـــــەسیمی دڵ نـــــەوازی غـــــەم، گـــودازی[١٣] بــادی دامــانت

❋ ❋ ❋

-١٨-

«بەندی یەکەم»

ئەی خاکی وەتەن بۆچی نەما شێوەیی پـارت؟
بۆ بوو بە شەوی زوڵمەت و تاریکە نـەهارت!؟
بۆ بـاسی نـەما دەفـتەری ئـەحکامی ئـیلاهی!؟
بـــۆ یـــادی خـــودا وا لە گــورێزا لە کـەنارت؟
بـۆ عـاجز و بـێزاری لە مـەعشووقەیی تـەقوا؟
بۆ پـیرەژنی کـۆنە هـەوا بـوو بـە یـارت؟
وەک بازی جەفاکاری ستەم پیشەیی نـەمروود
بۆ تەیری سەفا، مورغی جەفا، بوو بە شکارت؟
سابۆچی نەکەم شیوەنی گوڵ، سـیسە لە بـاغا؟
دڵ بۆچی نەکەم لەتلەت و سەد پارە لە داغا؟

---

(٨) چاکە: پارچە پارچەیە. دادڕاوە ـ تکّە تکّە شدە است.
(٩) بلووک: لەشکر. سوپا ـ لشکر، سپاه.
(١٠) سەبک: سووک ـ سبک. (١١) ڕەهەندە: دەربەدەر ـ رانده شده.
(١٢) سانی غونچە: وەک غونچە. خونچە ئاسا ـ به مانند غنچه.
(١٣) گوداز: سۆز. سووتان ـ گداختن.

«بەندی دووەم»

ئەی خاکی وەتەن، بۆچی نەما ڕەونەقی جـاران؟
بۆ قاتی‌یە ڕەسم و ڕەووشـی سـوحبەتی یـاران؟
بــۆ بــێ ئـەسەرە، ڕەونــەقی بـازاڕی دیـانەت؟
بۆ حوسنی عەمەل هیچی نەما یەک لە هـەزاران؟
بۆ دەنگـی نـیە جـەزبەیی سـۆفی لە سـەحەردا؟
یا شوکری غـەنی، سـەبری فـەقیران و هـەژاران؟
کوا شۆڕشی دەروێشــی و تـەهلیلە شـەو و ڕۆژ؟
کوا نەعرەیی دێوانە، وەکـوو ڕەعـدی بـەهاران؟
عاجز مەبە لەم تەبعی کەچ و حاڵەتی بەد خووت؟
بێ‌پەردە، نەبێ بێ ئەدەبی، تف لە سـەر و ڕووت

«بەندی سێ‌یەم»

ئەی خاکی وەتەن بۆچی نەما سەیر و سەفاکەت؟
بۆ زێڕ و زەبەر بوو بە دەمێ، قەسری وەفاکـەت؟
بۆ گوڵشەنی ئـادابـی مـەحەببەت نـی‌یە ئـەمڕۆ؟
بۆ سازە لە بۆ نەشتەری دڵ خاری جـەفاکـەت؟
بــۆ دڵ بــە دڵــێ مــەیلی نـەماوە لە وەتـەندا؟
بۆ ڕووی لە تەرەف قیبلە نەما قـیبلە نـوماکـەت؟

بۆ قـاعیدەیی بـوغز و حـەسەد سـازە لە تـۆدا!؟
بۆ پاکی شکا، پەنجەیی ئیحسان و عـەتاکـەت!؟
سا بۆچی نـەبی تـۆ بـە زرێباری مـەجووسی!؟
یـا چـیهرەیی تـۆ دیـدە نـەبینێ بـە عـەبووسی!

«بەندی چوارەم»

ئەی خاکـی وەتـەن، یـادی وەفـا بـۆچی نـەماوە؟
بـۆ بـازی سـپی عـیلم و ئـەدەب، بـاڵی شکـاوە؟
بـۆ ئـەسپی قـەناعەت، نـیەتی قـووەتی جـەولان؟
بـــۆ هـــیممەتی ئـەربابی کـەرەم خـەتی کشـاوە؟
بۆ سازی تەرەب تـاری دووســەد لانـی‌یە ئـیمڕۆ؟
بۆ ڕوشتەیی عیسمەت، لە دووسەد جێوە بـڕاوە!؟
بۆ تـازەیە کـین و حـەسەد و بـوغز و عـەداوەت!؟
بـــۆ کـــیسەیی دانـــەی گـــوهەر و چـاکـە دڕاوە!؟
بۆ عـیلم و عـەمەل بـێ ئـەسەرە ئـەمڕۆ لە دنـیا!؟
بۆ ئەهلی خـودا پـاکـی هـەموو جـەرگی بـڕاوە!؟
چـون مـەشرەبی تـۆ مـەتلەبە لای مـیللەتی عـیسا
تـــــرسم ئـــــەوەیە عــــاقیبەتت بـــبیە کـــلێسا

«بەندی پێنجەم»

ئەی خاکی وەتەن بۆچی چەمەن چۆڵە لە بولبولّ؟
وەجهی چی‌یە بەم ڕەنگە نەما جیلوەگەریی گولّ؟
بۆ ئایەتی جەمعیەتی خاتر لە وەفادا؟
مەنسووخە، پەرێشانە، وەکوو حوججەتی باتیل
بۆ بووی بە تەڵەو داوی هەموو شێخ و مەلایە!
ئالآوی لەمل پاکی چە هوشیار و چە غافلّ
بۆ یادی نەما شۆڕش و غەوغایی قیامەت!؟
لای ئەهلی جیهان، پاکی چە بێ فەهم و چە عاقلّ!
گەر تۆبە نەکەی تۆ لە تەقازایی هەوەس زوو
دەک زێر و زەبەر بێ، وەکوو ئەو شارەکە ڕۆچوو(١)

«بەندی شەشەم»

ئەی خاکی وەتەن غەفلەتی بێ‌غایە هەتاکەی؟
مەشغووڵی هەواو و هەوەس و کایە هەتاکەی؟
بۆ یادی مەقامی ئەبەدی مەحوە، لە دڵ‌تا!
شەوق و تەرەب و مەنزڵی بێ‌پایە، هەتاکەی؟

---

(١) زێروزەبەربێ: مەبەست شاری ـ زرێبار ـ ە کە ڕۆچوو ئێستا بە ناوی زرێبار ناسراوە لە ناوچەی مەریوان لەکوردستانی ئێران ـ مقصود دریاچهٔ زریبار واقع در شهر مریوان است.

دنیا کە هەموو لەحـزە هـەم ئـاغۆشی[١] کـەسێکە!
سوحبەت لەگەڵ ئەم فاحیشە ڕیسوایە هەتاکـەی؟
بــۆ خــۆت کــە دەزانــی لە مـەرگ نـیتە هـەڵاتن!
پەس[٢] ئەم هەموو تەفرە و شتە بێجایە هەتاکەی؟!
نازیش مەکـە ئـەی نـەفسی فـرۆمایە بـە تـەدریس
نـەک دەسـتی ئـەتۆ، بـێبگرێ خـایەیی ئـیبلیس!

* * *

-١٩-

مەخموورى مەی و غەمزەیی دوو نێرگسی کاڵم[٣]
پـاماڵی خــوماری مــەیە، ئـیدڕاک و کـەماڵم[٤]
بـێ شــەمعی ڕوخـی شـەوقی نـیە گـۆشەیی مـاڵم
بــۆ مــیهری وەفــا، شـاهیدی مـەیخانەیە حـاڵم
دیدەکاڵ و شەمعی ماڵ و ڕوو بە خاڵم بۆ نەهات؟
کارم هەموو گریانە بە دەم میحنەت و دەردۆ[٥]
مردم لە ئـێشو ئـۆفی قسـەی دوژمـن و بـەدگۆ

---

(١) ئاغۆش: باوەش. کۆش ـ بغل، آغوش.
کێشی ئەم هەڵبەستە و بە تایبەتی گۆڕینی لە پێنجەم دیواکارێکی داهێنراوو پێشوودانێکی هونەرمەندانەی وورد و نیشانەی خاو کردنەوە و سکاڵا و چەشنە ئاوازێکی تایبەتی یە کە بە هەڵبستی کوردی ئەبەخشێت و بە شوێن و مەبەستە هەروەها.
(٢) پەس: ئیتر. کەوابوو ـ کە اینطور شد.
(٣) مەخموور: مەست و سەرخۆش ـ سرمست.
(٤) پاماڵ: سرڕاوەتەوە ـ پایمال شدە. (٥) دەردۆ: دەردەوە ـ همراه با درد.

بۆ شیوەنی من دەنگی نەبوو، تورکی جەفا جـۆ
لەم تاڵع و بـەختی بـەد و سـەرگەشتە خـوداڕۆ
تورکی چین و مەهجەبین و نازەنینم بۆ نەهات؟[١]

بێ نەغمەیە یەک بارە[٢] چەمەن داخی گـرانـم
گوڵشەن بە دەمێ چۆڵە، بەبێ سـەروی ڕەوانـم
بێ شاهید و بێ‌مەیل و شەکەرڕێزی[٣] جیهانم
ویّـران و پـەرێشانە، عـەجەب بـاخی گـوڵانم
نەوغەزال و قەد نیهال و بێ میثالم بۆ نەهات؟

شێعرم وەکوو مەی باعیسی ئەنواعی نـیشاتە
سەرمایەیی شۆر و تەرەب و عەیش و حەیاتە!
تـووتی دڵـەکـەم مـونتەزیری قـەند و نـەباتە!
بۆ نوقڵی دڵی عـاجز و بـێ سـەبر و سـوباتە!
بادەنۆش و قەند فرۆش و سورمە پۆشم بۆ نەهات؟

شەیدا سیفەت و عاجز و بێ‌سەبر و شەکـیبم
ئـاشوفتەو و سـەرگەشتەو وبـێ‌یار و حـەبیبم
هەر من لە تەرەب عاشقی بێ سەهم و نەسیبم
گـیرۆدەیی دەردی ستەم و دەسـتی ڕەقـیبم
تورکی جەنگ و شۆخ و شەنگ و لالەڕەنگم بۆ نەهات؟

---

(١) تورک: زاراوەیەکە بۆ جوانی بەکار دێت ـ کنایە از زیبایی و جوانی.
(٢) یەکبارە: یەکجاری ـ یک دفعە.
(٣) شەکەرڕێز: شەکەرڕێو. شەکەرباران ـ شکر باران.

بەهبەهـ لە گرۆهی[١] سەفی مەستانە حیسابم
لای مورشیدی مەیخانە مولەققەب بە جەنابم
هەم ساقی و هەم جورعەکەشی جامی شەرابم
ئوستادی نەی و تار و مەی و چەنگ و[٢] ڕوبابم
بادە خواهو مووسیاهو کەچ کولاهم[٣] بۆ نەهات؟
بێنەشئەیی دیدەم، شەوی یەڵدایە مەقامم
خاڵی لە شەمیمی گوڵ و شەوبۆیە مەشامم
چونکو ئەسەری قەت نیە، ئەنجامی مەرامم
بێڕەونەق و تەرتیبە، گوڵی نەزم و کەلامم
نووری چاوو بۆ گوڵاوو توڕڕە خاوم بۆ نەهات؟
بیمار و نەخۆشم، بەغەم و میحنەت و هیجران
ئیشم بە هەموو دەم بووەتە شیوەن و گریان
ئارامی نەما مورغی دڵم، مات وپەرێشان
بۆ ڕەحمی نەبوو، لوتفی نەما کەس بە غەریبان؟
دیدە بازو عیشوە ساز و دڵ نەوازم بۆ نەهات؟
بێیارم و بێهەم سوخەن و[٤] هەم نەفەسێکم
بێهەمدەم و بێیار و بەبێ دادڕەسێکم[٥]

---

(١) گروە: کۆمەڵ ـ چند نفر.
(٢) چەنگ: چەشنە ئالەتێکی مۆسیقایە ـ از آلات موسیقی است.
(٣) کەچ کولاه: کلاولار ـ کنایە از طنّازی است، کج کلاە.
(٤) هەم سوخەن: هاودەمێ گفتوگوێ لەگەڵ بکەم و راز و نهێنی خۆمی لە لادەرببڕم ـ محرم أسرار.

بۆ نوکتەیی شـیرین نـەفەسی وەک مـەگـەسێکم
موحتاجی[١] نیگاهو نەزەری میهری[٢] کەسێکم
هەم زمان و نیکتەزان و میهرەبانم بۆ نەهات؟
(ناری) چی‌یە لوتفی نـیە دەربـانی نـیگارم
سووچت چی‌یە لاتـاقمی دیـوانـی نـیگارم
بتکەم بە فیدای توررەیی[٣] فەرمانی نیگارم
تۆ بێژە بە یـاران و غـوڵامانی[٤] نـیگارم[٥]
ئەمری شاهو حوکمی جاهو دەفعی ئاهم بۆ نەهات؟

* * *

-٢٠-

-ج-

چـــــونکە بــــازاڕی غـــەزەل مـــا بـــێ ڕەواج
ئـــێستە مـــن مـــەشغوڵی جـــاوم، نـــاعیلاج[٦]

---

(٥) دادڕەس: کەسێ کە لە داد بپرسێ (قاضی: حاکم) واتە کەسێ نی‌یە لە دادم بپرسێ - قاضی، حاکم.
(١) موحتاج: ئاتاج - نیازمند.
(٢) میهر: خۆشەویستی‌ی. وەفا - محبّت و وفا.
(٣) توررە: مۆر. نیشانە - مُهر و نشانە.
(٤) غوڵام: خزمەتچی دەرکەوان - خدمتگزار، نگهبان.
(٥) نیگارم: خۆشەویستم - محبوبم.
(٦) جاو: جۆرە چنین و قوماشێکی شاش و هەرزان و بێبایەخ بوو - نوعی پارچۀ ارزان قیمت است.

تـــاجری بـــێمایەم و هـــەردەم بـــە زۆر،
پـێم دەکـا هـەی شـاڵی شـەش پـێ ئـیحتیاج،
مـــوڵکی تـــەن بـــێ مـــەزرەعەی دڵ مـاوەتۆ[1]
تـــەرح و مـــونها بـــوو لە تـــەکـلیف و خــەراج
کـــــەی دەبـــــێ جـــەمعیەتی خـــاتر لە بـــۆم؟
تـــــا وجـــوودم لۆکـــە بـێت و غــەم هــەلاج
ســـــەیری ســـــاز و مـــەیکەدە لەم عـــەسرەدا
بـــوو بـــە فـــەرزی عـەینی و سـونەت بـە بـاج
زوڵـــمەتی جـــەهلە و نـــەما بـــەرقی «حـــیسام»
بـێ بـــەها مـــاشەعشەعە و شـەوقی سـیراج[2]
بـــــەختە ئـــــەسبابی شکـــــۆهو ســـــەڵتەنەت
کـــەی بـــە تـەختەی تـەختی داریـنە و بـە تـاج
وا لە تـــــرسی غـــــەم لە (نـــاری) ڕەم دەکـــا
دەم بە دەم وەک صەیدی وەحشی ئیبتیهاج[3][4]

* * *

-٢١-

-د-

«ئەم غەزەلەی بۆ بەڕێز شێخ بابە عەلی نووسیوە»

---

(١) ماوەتۆ: ماوەتەوە ـ ماندە است. (٢) سیراج: چرا ـ چراغ.
(٣) صید: جانەوەری کێوی. ڕاو ـ حیوانات کوهی، شکار.
(٤) ئیبتهاج: خۆشی. شادی ـ شادمانی.

ئەی مەزهەری لوتف و کەرەم و ڕەئـفەتی مـەعبوود
ئەی گەوهەری بەحری شەرەفی ئەحمەد و مەحموود
ئــەی تـازە نـیهالی چـەمەن و گـوڵشەنی مـەقسوود
یـــــارەببی نـــەبێ بـــازی خـــەیاڵت لە خـــەتەردا
صـــــەییادی هـــونەربێ، لە مـــوقاماتی ســـەفەردا
ئــەی گــەنجی گــرانـمایە لە بـۆ مـیللەتی کـوردان
دەرمانی شیفا بەخشی هـەموو عـیللەتی کـوردان[١]
ئـەی دافـیعی دەرد و ئـەلەم و زیـللەتی کـوردان[٢]
یـــــارەببی نـــــەبێ زاتـــی ڕەئـــووفت لە مـــەلا لا
بـــێ بـــەهرە نـــەبێ جـــیسمی لەتـیفت لە جـەلا لا
ئەی خاک و غوباری قـەدەمت تـاجی سـەری مـن!
ئەی سورمە لە بـۆ بـینشی چـاوو بـەسەری مـن![٣]
ئەی شاهی ڕوخت ڕەونەقی بـازی نـەزەری مـن[٤]
پـــەیوەستە ڕەفـــیقت مـــەدەد و لوتـــفی خـــوابـــێ
هـــەم ســـوحبەتی تـــۆ، زومـــرەیە ئـەربابی وەفـابێ
بـــەغدا کـــە وەکـــوو مـــیسرە ئـەتۆ یـوسفی ثـانی

(١) عیللەت: دەرد. نەخۆشی ـ مریضی.
(٢) زیللەت: ژێردەسی. مل کەچی ـ زیر دست بودن.
(٣) سورمە: کل بۆ چاو ڕشتن ـ سُرمۀ چشم.
(٤) ڕوخ: ڕوو ـ صورت، رُخسار.

وریـــابە نـــەوەک یـــاری عـــەزیزێ بـــە نـــیهانی
بـــتخاتە ئـــەنێو مـــەکـــر و فسـوونێکی زوبـانی[١]
ئـــاشوفتە نـــەبێ نـــەزمی خـــەیاڵت بـــە خـــەیاڵێ
یـــــارەبی نـــــەبی بـــــەند و گـــرفتاری جـــەماڵێ
(نـــاری) نـــیەتی لایـــقی تـــۆ نـــەزم و ســـوپاسی
قـــــابیل نـــیە بـــەغدا درەوی قـــووتی بـــەداســـی
زیـــبا نـــیە دیـــبا ڕوخـــی بگـــری بـــە پـــەڵاسی[٢]
ئـــەی مـــەردمەکـــی دیـدە لە بـۆ فـەرشی کـەلامت
خۆزگەم بە کەسێ حازرە بو شەهدی کەلامت[٣]

* * *

-٢٢-

-ر-

ئەم غەزەلەی بۆ بەڕێز شێخ حسام‌الدین نووسیوە

ئەی پـادشەهی مـەملەکـەتی خـەلوەتی حـزوور
قوتبی مەدارو مەرکەز و مەقسوودی خوار و ژوور
دارایـی تـاجی مـەسنەدی ئـیقلیمی مـەعریفەت
دانـــــا بـــــە ســـــۆزی دڵـــی عـــاشقانی دوور

---

(١) فسون: ئەفسانە. جادوگەری ـ افسانە و جادوگری.
(٢) پەڵاس: کلیمە کە لە خوریی رەنگاوڕەنگ دروست دەکرێت وە بە واتـای ئـەو جل و بەرگە ئەستوورە زبرەیە کە دێوانە و دەروێش دەیپۆشن ـ لباس خشن کە درویش‌ها (برای ریاضتِ نفس) می‌پوشند. (٣) شەهد: هەنگوین ـ عسل.

هەروەک مەقامی عیززەت و ئیدارکی پـاکـی تـۆ
حوسنت لە چاوی مونکیری ناپاکی بەد بە دوور
چۆن بوو پیادەیی شاهی ڕوخت نیسبەتی نـەبوو
ماوم لە ماڵی کولبی غـەما تـا بـە نـەفخی سـوور
عاریف کە کاکە شێـخە بە ئـەوزاعـی حـاڵی مـن
شەرح و بەیانی بەختی بەدم کـەی دەبـێ زەروور

* * *

-٢٣-

لەبـــەختی مـــن مـــەلا واهـــاتە گـــوفتار
بروزی جەوهەری خـۆیدا بـە ئـەشعار
دڕی یەکسەر سەرا پەردەی مـوحیببەت
بڕی ڕشتەی وەفا، یەکسـەر بـە یـەکـبار
لە مـەیدانـی فـەساحەتدا، سـەداقـەت
وولاغـی تـەبعی شـیرین خسـتە یـەلغار
بـــەڕمبازی کـــەری مـــوشتاقی کـــردم
لەغاوی ئـەسپی فـیکرم، چـار و نـاچار
دەسا فـەرموون، تـەماشاکـەن، عـەزیزم
لە فڕکو هووڕی نەژدی سوار و کەرسوار
قـــەسەم نـــاخۆم وەلێ شـەرتم وەهـابێ
لەسـەردەم بـیفڕێنم سـەر بـەرەو خـوار

وەکــو ســەرعی کــەفاوی پــێ دەچـێنم
وڕاوەی پـــێ دەکـەم وەک کـوتەلێ دار
فڕەی تـەسبێحی پـێ ئـەبڕم بـە جـارێ
سیواکی لێ ئەکەم، عەینەن بـە ڕەشـمار
وەهــا ســەر گـێژ و شـێتی کـەم نـەمێنێ
ئـیمام زادە و بـەسی بـێغەیری ژێـربار
وەهــا بــیبەم نــەزانــێ ڕۆژە یـا شـەو
جبەی لێ بـێ بـەتەوق و شـەدفەبێ بـار
لە بــــیری وا بـــەرم دەردی ئـیمامت
لە جـێی ئـامین بـڵێ: بـەگـزادە هـاوار
ژنـــی دۆڵاش و نـێ‌گـرد بـن لە دەوری
هــــەتیوی پــیرێژن ڕاکــەن لە نـژمار
عـەلیمان و مـەلاشەمس و ئـەمین بـەگ
ئەگـەر بـێن و لە لای مـن بـن رجـاکـار
نــەجاتی نـادەم و قـەت تـەفرە نـاخۆم
نەڵـێ تاخۆی ئـەمان و تـۆبە سـەد جـار
لە عیلمی مەترەق ئـاموزی حـەقیقەت
ئـــەناڵێنێ لە بـــۆ تــەعلیمی ســالار

❋ ❋ ❋

-٢٤-

ئەم غەزەلەی بۆ بەڕێز شێخ مەحموودی حەفید نووسیوە

دڵ بەبێ تۆ ماوەتۆ بێ شـەوق و نـوور
عاجز و مات و حەزین و بـێ سـروور

حـەیفە قـەسری تـۆ بـمێنێتۆ بـەبێ
نەزم و گوفتاری غـوڵامی بـێ قسـوور

وا لە سەرما بێحەواسیی بـێ قـیاس
وا لە دڵـما غەم، بـە خـەروار و کـلوور

ڕەونـەقی ئـاوازەیـی بـولبول نـەما
وا لە بـازاڕی ڕەواجـا لوورە لوور

پرچـی دەروێشـە، بـە دەم بـاوە ئـەڕۆ
هەر وەکو پووش و پەڵاشی شارەزوور

مێزەری شێخ و مەلا بۆ ذیکری مـەوت
بـوو بـە ئـاڵایی مـەزاران و قـبوور

ڕۆژی عەقڵ و فەهم و عـیلم و دانشـە
نەک خـەیاڵاتی پـڕ و پـووچ و غـرور

کوشتەراتی خسـتە بـاغی مـەعریفەت
تاوە تەرزە و بادەوەی فیسق و فـجوور

قیمەتی عـیلمی مـەلا وەک گـاڵە تـاڵ
واشکاوە سەر بە سەر ناچێ بـە تـوور

دەوڵــــەتی وێــــرانــەیی ئــێرانــە وا
جیلوە ئارا وەک زەمانی سەلم و تــوور
بوو لە بۆ ئیمدادی فـەیزی ئـەحمەدی
بێ نفوذە، خەرقەڕەش، یامیری ســوور
وابە بـادەی مـیحنەت و دەرد و ســتەم
سەد دڵی دانا شکـا، هـەر وەک بـلوور
شــانە بــۆ ســۆفی ئــەبەد لازم نــیە
مێـزەری ناوێ مەلا، تا نـەفخی ســوور

* * *

-٢٥-

ئەم غەزەلەی بۆ شێخ بابەعەلی حفیدزادە نووسیوە

ئـەی مـوقیمی مـەکـتەبی فـەزل و هـونەر
ڕەونــەقی ســـنفی جــەلیل و مــوعتەبەر
لالەیـــی بـــاغی ســـەعیدی ئــەحمەدی
نــــەونیهالی گــوڵشەنی (خــیرالبشــر)
حــافیزی ڕۆژ و شــەوت (روح الامــین)
یــــاوەری تــۆ ســاحیبی شــەقولقەمەر
گوڵبەنی زاتــی (ڕەئــووف)ت بــێ مـەلال
غونچەیی جیسمی (لەتیف)ت بێ کـەدەر

مەکتەبی فـەزل و شـەرەف ئـەمڕۆ بـە تـۆ
بوو بـە قـیبلەی ئـەهلی عـیرفان و نـەزەر
مـەکـتەبی فـەزلە بـەڵێ لەم عـەسرەدا
مەزهەری جـەوهەر لە بـۆ نـەوعی بـەشەر
مەکتەبی فەزلە وەکـوو قـەسری بـەهەشت
پڕ لە نەقشەو جیلوە بەخشە و شوعلەگـەر
مـەکـتەبی فـەزلە لە مـەعمووری عـێراق
بوو بـە کـانی لەعـل و یـاقووت و گـوهەر
مـاهی نـەو نـاکـا تـەرەققی بـێ گـومان
تا نـەکـێشێ مـیحنەت و ڕەنـجی سـەفەر
تـا لە نـیسانا نـەبێ حـەپسی سـەدەف
قـەترە قـەت نـابێ بـە دوڕ، دانـە، گـوهەر
تـا نـەکـێشێ ئـێش و نـێشی تـیغ و داس
موشکولە، شەککەر بەکەس دا، نەی شەکەر
یادی تۆ بۆمن وەکوو چی: وەک بەهەشت
هیجری تۆ بۆ من وەکوو چی: وەک سەقەر
شـیعرەکـانم دوور لە تـۆ، نـازی نـیە
وەک هـەتیوی نـاتەواو و دەربـەدەر
شـاڵی گـرژاڵـی ڕەواجـی سـەندووە
لەم زەمـانە کـەس غـەزەل نـاکـاتە بـەر

چـــون غــەزەل ئـەمڕۆ ڕەواجـێکی نـەما
ئـێستە مـن مـەشغوڵی جـاوم مـوختەسەر
مشتەری گـەر بـێ لە بـەغدا وەک بـەروو
ئەی فـرۆشم مـن بـە خـورما سـەربەسەر
گـــەر بـــە نـــارنج و تـــرنج و پـــرتەقاڵ
بـــیکڕن، نـــەفعی نـــەبێ، نـــاکـەن زەرەر
مـــــن ئـــەدیبی کـــوردم و نـــاوم نـــی‌یە
کـــوردە هـەر غـافڵ لە نـاوو بـێ خـەبەر
کوردە خۆ مەحکوومە بۆ تورک و عەجەم
کوردە بـێ فـیکر و خـەیاڵ و بـێ ئـەسەر
کوردە هەر وەک بـیدی مـەجنون مـاوەتۆ
بـــــێسەر و بـــێسێبەر و خـــاڵی لەبـــەر
کوردە وەک وەحشی لە بۆ چەشتەی تەمەع
خـــۆی ئـەخاتە مـۆلەکـە و داوی خـەتەر
کـــوردە بـــێشان و شکـــۆ مـاوە و نـەما
قـــیمەتی حـــەتتا وەکـوو تـورر و گـەزەر
کـــوردە فـــیکری عـــاقیبەتبینی نـــی‌یە
غـــافڵ و بـێدەرک و بـێسەمع و بـەسەر
کوردە بێکەس، هەر کەسێ دێـتو بـە زۆر
دەیگـــرێ دەیکـا، بـە گـابێ، یـا بـە کـەر

بــێوجوودی مــوستەمیع لەم عــەسرەدا
(ناریا) تـا کـەی چـەناکـەی بـێ سـەمەر

* * *

ـ ٢٦ ـ

ـ ز ـ

تۆ کە مەشهوری بە لوتف و کەرەم و بـەندە نـەواز
مەزهەری نوری خوداوەندی مونەززەه لە نـیاز[١]
بۆ ئەکەی بەندەیی بـێچارە مـوشابیە بـە ڕەقـیب؟
حەیفە تـەشبیهی مـەلا، یـاخۆ مـەلائیک بـە بـەراز
سۆزی بولبول کە وەکوو سۆزشی[٢] پەروانـە نـیە
نیسبەتی عەشقی حەقیقی مەدە هەرگیز بە مەجاز[٣]
بۆ مەگەر بێخەبەری زوو کـە ووتـوویانە قـەدیم؟
جەوهەری تیغی کەفی حەزرەتی مەحموودە ئەیاز
چە تەفاوت نیە[٤] بۆمن، چە لە نەزدیک و لە دوور
کەعبەیی قیبلەیی مۆمن چە لە شام و چـە حـیجاز

---

(١) مونەززەه: پاکو بێعەیب ـ پاک و بی‌عیب.
(٢) سۆزش: سووتان ـ سوختن..
(٣) هێمایە بۆ تەریقەی نەقشی کە لێرەدا سووتانی پەروانەکە بێدەنگە بـۆیە کـەمە، وە سۆزی بولبول کە ئاشکرایە بۆ دووەم ـ اشارە بە طریقت است: در اینجا، بـین سـوز و گداز پروانە سوختە پر و بالی کە خود را با تمام وجود در آتش عشق انداختە، با سوز و عشق بلبل مجنون و شیدا را با تشبیهی زیبا فرق می‌گذارد.
(٤) تەفاوت: جیاوازی ـ تفاوت.

شەرحی دووری نیە ئیمکانی بە تەحریری قەڵەم
دەفتەری میهر و موحیببەت نیە پایان بە تراز[١]
غەزەلی (ناری)یە ئیمڕۆ کە بە بێ مشتەرییە
هەر وەکوو کۆنەوو پەسمەندەیی دوکانی بەزاز[٢]

* * *

-٢٧-

-ق-

مـن خەیالم وەسڵ و تۆ فیکرت فیراق
من بە تۆ موشتاق و تۆ بێ ئیشتیاق
چاوەکەم تاکەی لەگەڵ مەزلوومی خۆت
غوسسە پێدان و جەفادان و نیفاق
تیری عیشق و چاوی مەستت کوشتمی
ئەی خودا ڕەحمێ لە دەستی جووت و تاق
من بەبێ هیممەت مەزانە و بێکەرەم
سەهلە لای من بێ درۆ، تەکلیفی شاق

---

(١) تراز: کۆکردنەوە یان کێشانە کردن ـ جمع کردن یا وزن کردن.
(٢) پەسمەندە: کۆنە. پاشماوە ـ کهنە، پس ماندە.

گـــەر دەمـــێ مـــەقسودی دڵ بـــێنیتە جـێ
پێت دەبـەخشم مـوڵکی شـامات و عـێراق
وا لە کـــوورەی عـیشقی تـۆدا مـورغی دڵ
کـــەوتە ســـۆزە و ئـــاهو نـاڵە و ئـیحتیراق
دڵ بـــە لێـوی مـــایلە و لێـوی بـــە مـــەی
مـــن کـــە ســـاقیم ئـــێستە (نِـعمَ الأتّـفاق)
قـــەسری دڵ وێـــران و بـێ تـەحسینە وەک
مـــەعبەدی روخـــاوی بـێمیحراب و تـاق
فیکری من نـاگـا بـە وەسـفی حـوسنی تـۆ
گـــەر خـــەیاڵم بـــێ بـەڕەفڕەف یـا بـوراق
(نـــــاریا) زادی ســــــەفەر ئــــامادە کـــە
ڕێگـــە تـــەی نـابێ، بـەبێ تـوێشە و تـفاق

* * *

-٢٨-

-م-

بـــە یـــادت کـــەوتە سـۆزش غـونچەدەم، وا قـەلبی بـیمارم
لە هـــیجرەت هـــاتە ســـۆ دیســـان، بـــرینی پـــار و پێرارم
هـــەموو نـــەشئەی زمســـتانی فـــیراقـــە ســـەرسەری ئـاهم
نـــیشانەی پـــاییزی هـیرجـانە زەردی‌ی پـەلکی روخسـارم

به شوعلەی ناری پڕ تەئسیری عاشق سۆزی دووریی تۆ
وەکوو پەروانە سووتاوە، دڵەی غەمگین و غەمبارم

بەڵێ عیللەت بە سیحری نێرگسی مەخموری فیتنەت بوو
کەوا من سەر زەدەی تانەی ڕەقیب و یار و ئەغیارم

بەشەوقی دەبدەبەی سوڵتانی حوسنی ماهی روخسارت
بە گەردون ئاشنایە زەمزەمەی سەمتووری هاوارم

وەکوو حوسنت لە عالەم دا، قسەی من فاش[١] مەشهورە
عەزیزم تازە مەخفی کەم ئەمن؟ تۆماری ئەسرارم[٢]

تەماشا چەندە خۆش تەعلیمە، ئەی شیرینی بێهەمتا
لە کێوی بێستوونی وەسفی تۆ، گوڵگونی گوفتارم

لە موڵکی عاشقیدا، خوسرەوێکی شۆخە دڵ، ئاریێ
گەواهی عیشقە، جۆش و شۆڕشی شیرینی ئەشعارم

بە چاوی کەم لە (ناری) چاوەکەم مەڕوانە، بڕوانە
لە گۆشەی مەدرەسەی عیشقت، چە شاگردێکی هوشیارم[٣]

* * *

-٢٩-

بۆ شێخەکانی تەوێڵە و بیارە

---

(١) فاش: بڵاو - آشکارا، پخش شدن.
(٢) مەخفی کەم: بیشارمەوە - پنهانش کنم.
(٣) شاگرد: قوتابی - محصّل.

خەزانی هیجری تۆ بوو، ئەی ئەساسی عیزز و تـەمکینم!
شکسـتیدا بـە بـاغاتی، خـەیاڵی قـەلبی غـەمگینم
نـەما تـەرتیبی ئـەلفاظی مـەعانی بـۆ کـەلامی مـن
دەسا چیبکەم لە باغی حـوسنی بـێ ئـاسار و پـەرژینم
غەزەل باوی نـەما، بـێمشتەری مـا، هـەر وەکـوو تـەقوا
بەسەر چوو رەونـەقی بـازاڕی نـەزمی شـۆخ و ڕەنگـینم
لە غەیرەز تۆ نەبێ، ئەی خوسرەوی موڵکی مەعانی کێ؟
دەمـێ بـێتوو تـەماشاکـا، لە شـێوەی شـیعری شـیرینم!
کـەلامم خـاڵییە، وەک مـەنجەڵی مـاڵی مـەلا ئـیمڕۆ
لە پـێخۆری مـەعانی، بـۆیە وا بـێ وەزع و تـەحسینم
بلووری دڵ شکا، وەک جامی مەی، فکرم رژا وەک مەی
نـیشانەی دڵ شکـاویمە، سـروشکی ئـاڵی خـوێنینم!
مریدی عیشقی تۆ، گـرتویەتۆ، بـۆ زیکـری تـۆ، بـێ تـۆ!
دووسەد تەسبیحی سەددانە، لە دانـەی لەعـلی ئـەسرینم!
بە یادی لەززەتی هەنجیری لوتـف و شـەهدی ئـەلفاظت
خەریکی حیفزی سوورەی (نەحل) و ئایاتی (والتِّـین)م
مەلا ئامادە بـێ وا چـاکـە هـەر وەخـتێ بـەسەر سـەرمۆ
ئەسیری هیجری تۆم و هەر نـەفەس مـوحتاجی یـاسینم
لە حـەلقەی فـەوجی دەربـانی عـەلائەددینی عـوسمانی
قـبووڵی خـاتری پـاکـی (ضـیاءالحـقِ والدّیـن)م

به شەرتێ دەوڵەتی لوتفت حەواڵەی حاڵی (ناری) بێ
به دڵ بێباک و موستەغنی لە موڵکی چین و ماچینم

* * *

-٣٠-

بۆ نەفسی خەتا چوو بە عەبەس، غەرقی خەتا خۆم
هەم سایە لەگەڵ فاسقی بێشەرم و حەیا خۆم
مەحکومی هەوا خواهی تەڵەبکاری ریا خۆم
بێتاعەت و زیکر و عەمەل و حەمد و سەنا خۆم
روو زەرد و سەر ئەفگەندەیی دیوانی خودا خۆم
نابێ بە بەشەر کەس بە سەر و سورەت و قامەت
تا جیلوە نەدا مەعریفەت و زوهد و کەرامەت
نەک وەک منی وەحشی کە دەمێ نیمە نەدامەت
بۆ سەتری خەتاپۆشی عیبادەت لە قیامەت
عوریان و سەراسیمەو و بێبەرگ و نەوا خۆم
یەک لەحزە نەبوو من بە هەوەس روو لە خودا کەم
تەرکی عەمەلی مەعسیەت و رەسمی جەفاکەم
خۆم مایلی داب و رەوشی ئەهلی فەناکەم
سامن بە چە ڕوو، ڕوو لە دەری داری بەقاکەم
داماوو حەزین و خەجلی رۆژی جەزا خۆم
گەه مایلی حیرس و تەمەع و بوغز و عەداوەت

گـــەهـ عـــاشقی بـەزم و تـەڕەبی ئـەهلی شـەقاوەت
گەهـ تالیبی ریشـوەی عـەبەس و پـووچ و قـەزاوەت
پـــۆشیویە هـەموو لەوحـــی دڵـم گـەردی قـەساوەت
بۆ حوسنی رەوەش بێ هونەری سیدق و سەفا خۆم
مـــوسریف رەوش و غـــافڵ و بـیّزوهد و قـەناعەت
پـێچامەوە دیـــوانـــە سـیفەت سـەر لە ئیتاعەت
هـــەنگامی غـــەم و زەلزەلەو وگـەردوشی سـاعەت
بـــێ تـۆشەیی ئـەعمال و بـەبێ نـەقد و بـیزاعـەت
بێ مەعریفەت و روشـد و بـەبێ نـوور و ضـیاخۆم
پـــــەیوەستە لەگـــەڵ غـــەیبەتە ئـــەورادی زوبـــانم
بـــۆ بـــابی نـــەزەر شـــاهی نـــەزەربازی جـیهانم
ســەرپاکـــی پــڕ و پـــووچە مـــەقالات و بـــەیانم
مـــن مـــوستەحەقی ســـەرزەنشی پـیر و جـەوانـم
بێحورمەت و بێعیزەت و بـێقەدر و بـەها خـۆم
عـــالەم کـــەسەف ئـــارایـــە لە هـــەنگامی حـیسابا
ئـــــەعمالی خـــــەلایق ڕوخــــی زەردەلە حـــیجابا
مـــەسئوولە هـــەموو کـــەس لە گـوناهـ و لە سـەوابـا
ئـــەو ڕۆژە مـــنم مـــات و خـــەجاڵەت لە جـەوابـا
گـــیرۆدەیی داوی عـــەمەلی قـــوبح و بـــەلا خـــۆم
نـــاگـــەم لە تـــەریقی هـونەرا قـەت بـە (نـیزامـی)

یـــاخود لە ســـلوکا بـــە دەری دەوڵــەتی (جـامی)
دورم لە خـــەزێنەی کـــەرەمی مـورشیدی (شـامی)
بێ بەخشش و فەیزی نـەزەری شـاهی (حـیسامی)
بـێ پـــرتەوی ئـــەنواری عـــەزیزانـی سـەفا خـۆم
نـــاگـــەم لە ئـــەدەبدا، بە سـەفی پـاکـی مـریدان
یــــاخۆ لە وەفـــادا، بـــە وەفـــاداری‌ی ســـەعیدان
مەهجوری سەفی خوانی سەخای شـاهی شـەهیدان
بـێ بـــەهرە لە خـــاسانی خـودا و ڕوو لە پـەلیدان
بـێ‌خێر و پـــەڕاگـەندەو و مـوحتاج و گـەدا خـۆم
(نـــاری) بـــە هـــەدەر ڕۆیـــوە ئـــەوقاتی حـەیاتی
عـــــەنقا ســـــیفەتە ئـــایەت و ئـــاثاری نـــەجاتی
نـــوقسانە بـــە تـەرزی خـیرەدی سـەوم و سـەلاتی
واچـــاکـــە بـــڵێ تـــاکـــو دەمـــی ڕۆژی مـــەماتی
مەحرووومی وەزیفە و سـونەنی فـەخری وەڕا خـۆم

* * *

-٣١-

دەمێکە من لە غوربەت‌دا غەریقی بەحری حـیرمانم
بەبێ گوڵ غونچەدەم دایم موقیمی کـونجی گـریانم
لە شوێنی بولبولی دڵ مات و سەرگەردان و حەیرانم
دەمێ بۆ گوڵ، دەمێ بـۆ دڵ، زەلیـل و زار و گـریانم

گوڵەکەم ڕۆ، دڵەکەم ڕۆ، بە جارێ ماڵی وێرانم
دڵی میحنەت زەدەی بردم، بە گۆشەی چاوی بیماری
بەشەرتێ بێنیازم‌کا، لە ماچی لێوو گوفتاری
ئەوێستا گەر دەبینێ من، دەپۆشێ باغی ڕوخساری
موسڵمانان تەماشاکەن لە شەرت و عەقڵ و ڕەفتاری
گوڵەکەم ڕۆ، دڵەکەم ڕۆ، بە جارێ ماڵی وێرانم
وەکوو نەی کون کونە جەرگم بە نووکی تیری موژگانی
گوڵی عومرم دڕا پاکی لە هات و چوونی زولفانی
شکا پشتم، بڕا جەرگم لە حە سرەت ووردە خاڵانی
خودایا بۆ نەما عەهد و قەرار و مەیلی جارانی
گوڵەکەم ڕۆ، دڵەکەم ڕۆ، بە جارێ ماڵی وێرانم
ڕەفیقان گەر دەپرسن بۆچ دەناڵێنی؟ چە قەوماوە؟
لە سەر من واجبە شیوەن، هەتا هۆشم لە سەر ماوە
تەماشا بولبولی دڵ‌کەن، بە ناحەق خۆ نەسووتاوە
دەڵێن ئەمڕۆ لە من زیزە، گوڵی نەورەستە تۆراوە
گوڵەکەم ڕۆ، دڵەکەم ڕۆ، بە جارێ ماڵی وێرانم
فریشتەم تاکوو یاوەر بوو، بە دایم عیشوەکاری بوو
سرووری مەجلیسان خۆش بوو، بە زاری عیشقی (ناری) بوو
لە باغی وەسڵی دڵدا بێ‌غەم و ئەندۆە وزاری بوو
کەبەختم چوو، گوڵیشم چوو، دڵیشم دەردی کاری بوو
گوڵەکەم ڕۆ، دڵەکەم ڕۆ، بە جارێ ماڵی وێرانم

-٣٢-

وەک رودی[١] بەری (دووڕووە)یە[٢] چەشمەیی[٣] چاوم
وەک سوزی دڵی شێخە، کزەی جەرگی بڕاوم
مەشهوری هەموو عالەم و ئافاقە کەوامن
سەودازەدەیی عیشوەیی تورکانی[۴] ڕەزاوم[۵]
تورکێ کە بە زۆری نەزەر و ناز و گرێشمە[۶]
بردوویە قەتاری خیرەدی[٧] یەغمە کراوم
ئاهوو ڕەوشێ، غەمزە فرۆشێ، بە نەزاکەت
پرسی لە عەقیدە و ڕەوش و مەزهەب و ناوم
پێم ووت: کە لە زومرەی خەدەمی عاشقی ڕووتم
بۆ میهری ڕوخت، مایل و موحتاجی هەتاوم
موحتاجی دەرم[٨]، تالبی دینار و درەم نیم
غەمبار و برینداری دڵی تازە بڕاوم
(ناری) لە دەری حەزرەتی مەحموودە تەمەننای
دەرمانی عیلاجی دڵەکەی تازە دزاوم[٩]

* * *

---

(١) روود: چەم و ڕوبار ـ رود.
(٢) دووڕوە: دێیەکە لە مەریوان ـ روستایی از توابع مریوان.
(٣) چەشمە: کانی و سەرچاوە ـ چشمە. (۴) تورکان: نازداران ـ عزّتمندان.
(۵) ڕەزاو: ناوچەی هەورامانی ئێران ـ سرزمین اورامانات ایران.
(٦) کرێشمە: نازو عیشوە ـ عشوەگری. (٧) خیرەد: ژیری و جوان مەردی ـ عقل.
(٨) دەرم: بەردەرگام ـ دروازەام.
(٩) دزاوم: کورت کراوەی ـ دزراوم ـ ە ـ دزدیدە شدم.

-٣٣-

چە حوسنێ هەس، ئەمن خزمەت بەسەرکەم
لە مــاچی دەس، ئـەبێ سـەرفی نـەزەرکەم
وەهـــا چــاکــە لە مــیعراجــی وەفــادا
لە ڕووتــانا بــە لەب شــەققولقەمەر کــەم
ئــەسەف ئــەمڕۆ کــەمیری پــڕ مــەلالم
لە دنـــیادا بـــە تـــەنیا بـــێ حــەڵاڵم

* * *

هەردو غـەزەلی تـاهیر و عـیززەت کـە لە بـەرکەم
شـایستەیە گـەر ئـەفسەری عـوسمانی لە سـەرکەم
گــەر شــەهدی خـەیاڵاتی دەمـێ بـێتە نـەزارەت
لایق ئـەوەیە، تـەرکی مـەی و شـیر و شـەکـەرکەم
گــەرچــی لە وولاتــی عـەجەما سـاکـینم ئـەمما
بڕوا مەکە من قەت بە (عەلی) سەببی عومەرکەم[١]
شەرمەندەوو ڕوو زەرد و سەر ئەفگەندیی دەرگـام
مەنعم مەکە لەو قیبلە، ئـەگـەر سـەرفی نـەزەرکەم
بـێ گـەردوش و ئـاشووبی زەمـانە بـە حـەقیقەت
مومکین نەبوو، تەرکی ئەدەب و نەقسی هونەر کەم

---

(١) قەت بە عەلی: مەرج بێ سوێند بە عەلی ئەخۆم کە قەت جنێو بە عمر نادەم.

ئەمما کە ڕەقیبم بە هەموو لەحزە فەلەک بێ
مەعلوومە دەبێ دڵ لە غەما سەرفی زەرەرکەم
تەخسیری من و لەشکری بەخشایشی تەبعت
شەڕیانە وەلێ مەسڵەحەتم وایە حەزەرکەم
غوفرانی وەکوو بایە، وەکوو گیایە گوناهم
چۆن نوختە موقابیل بە ئەصەد گورگی لەجەرکەم
بێ عەقڵی‌یە بۆ من لە نەزەر عەسکەری ڕووتا
باسی غەڵەبە و کەشمەکەشی فەوجی قەجەر کەم
بەهبەه چە نەویدێکە ئەگەر بێت و بڵێ من
ئیحسانە لە تەخسیری، بە دڵ سەرفی نەزەرکەم
(ناری) کە دڵی تاهیرە وەک جامی سکەندەر
حوسنی نیە دڵ هەمدەمی ئەنواعی خەتەرکەم

* * *

-٣٥-

لە فیتنەی نازی غەمزەی چاوی فەتتانی خوا چی‌بکەم
لە نێشی عەقرەبی زولفی پەرێشانی خوا چی‌بکەم[١]
لە سەفحەی ڕوومەتم یەک جێ نەما بێ زەخمی پەیکانی[٢]و[٣]
لە حەملەی فەوجی رووسی تیری موژگانی خوا چی‌بکەم

(١) عەقرەب: دووپشک - عقرب. (٢) زەخم: برین - زخم.
(٣) پەیکان: تیر - نُک یا سرِ تیر.

بە زوڵفی، سوبحی ڕووی پۆشی کە قیبلەی ئەهلی ئیمانە
لە جەمعی سوبح و شام و کوفر و ئیمانی خوا چیبکەم[١]
وەکوو بارامی گۆڕە، تورکی چاوی بۆ نیشانەی دڵ
لە خۆش لێدان و پڕپێکانی پەیکانی خوا چیبکەم
لەشەودا ماهی ڕووی دەرکەوت و زوو هەڵهات و نەمزانی
لە بێ میهری ڕوخی وەک ماهی تابانی خوا چیبکەم
ئەگەرچی شێوەیی شیرینی جەزبی دڵ دەکا هەردەم
لە حەرفی تاڵی لێوی شەککەر ئەفشانی خوا چیبکەم
هەتاکوو هەڵ نەکا بۆ ڕەفعی زولمەت شەو چرای کوڵمی
لە ڕەمزی خاڵی شین و لەعلی خەندانی خوا چیبکەم
لەسەر سینەی بەئاهی من شکا چینی سەری زولفی
لە پەرژینی شکاوی باغی سێوانی خوا چیبکەم
لە دوکانی خەیاڵمدا نەما جنسی غەزەل ئەمڕۆ
لە بۆ فەرشی سەریری تەختی ئەیوانی خوا چیبکەم
نەخۆشم بێ نەباتی لێوی، من موشکیل نەجاتم بێ
لە بۆ ماچی وەکوو دەرمانی لوقمانی خوا چیبکەم
لە شۆڕش دایە مورغی دڵ، بە ئوممێدی نەسیمی گوڵ
لە بۆ عەتری غوباری چاکی دامانی خوا چیبکەم

---

(١) سوبح و شام: بەیانی و ئێوارە ـ صبح و غروب.

دەمێ بۆ من نەبۆ سەیری کەناری گوڵشەنی وەسڵی
لە بێڕەحمی ڕەقیب و جەوری دەربانی خوا چی بکەم
ویساڵی بۆ ڕەقیب و دەردی هیجرانی بە (ناری)دا
لە ڕەسمی بێوەفایی و عەهد و پەیمانی خوا چی بکەم

* * *

- ٣٦ -

لە دارولحوزنی دووری، ئیختیاری غەم نەکەم چی بکەم؟
بەبێ مەعشووقی شادی، دەس لە مل ماتەم نەکەم چی بکەم
ڕەئیسی تاقمی بەدبەختی سەختی کێشی ئەییامم،
وەکوو وەحشی لە زومرەی ئەهلی عوشرەت ڕەم نەکەم چی بکەم
کە ئاهی سینە وەک جۆشی سەماوەر بێ لە جونبوش‌دا
لە جێگەی چا لە دڵما خوێنی جەرگم دەم نەکەم چی بکەم
نەبوو بۆ من دەمێ غونچەی سرووری گوڵشەنی وەسڵت
لە خارستانی هیجرت خاری میحنەت، جەم نەکەم چی بکەم[1]
بیابانی فیراقت وادی یەکی گەرم و بێئاوە
قەناعەت گەر بە ئەشکی ئاتەشی گریەم نەکەم چی بکەم[2]
موشەووەش بوو بە مەشرووتەی ئەلەم ئەوقاتی ئێرانم
بە سالاری خەیاڵت فیکری دەفعی غەم نەکەم چی بکەم

---

(١) خارستان: دڕکستان. شوێنێ کە دڕکی زۆر لێیە - خارستان.
(٢) ئەشکی ئاتەشی: فرمێسکی ئاگرین - اَشک آتشین.

لە شـــوعلەی ئـــافتابی تـــەلعەتت یـــەک مـــانگە مـــەحرومم
لە ژێر باری غـەما پشـتم هـیلالی‌ی خـەم نـەکـەم چـی‌بکەم(١)
دڵـم وەک ئـــاش و دەردم ئـــاشەوانـە بـۆ مـزەی مـیحنەت(٢)
سروشکی(٣) دەم دەمی چاوم، بەسەیلی(٤) چەم نەکەم چی‌بکەم
لە بـــۆ مـــیعراجـــی وەســـڵت بـــێ بـوڕاقـی پـڕتەوی لوتـفت
لە کولبەی مـیحنەتی عـەزمی حـزورت کـەم نـەکـەم چـی‌بکەم
عـــرووسی فـــیکری (نـاری) زێـوەری تـەحسینی مـەحمـوودە
بـــەبێ زێـــوەر دەسـا بـووکی تـەبیعەت زەم نـەکـەم چـی‌بکەم

* * *

- ٣٧ -

دەربارەی بەڕێز شێخ مەحموودی حەفیدە

من بە ئەمری تـۆ، لە بـۆ تـەحقیقی فـەرمانی قـەدیم
دامە بـەر مـیزانـی عـەقڵ و عـاقیبەت وا تـێ‌گـەییم
مـــەتڵەبێ دایـــر بـوە ئـیسمەن، وەلی ڕەســـمەن نـیە
نوکتەیە مەخفی لە بنیایە وەکوو ئـیکسیری سـیم(٥)
موختەسەر پیرانە سەر بە حسم لەگەڵ هـێنایە پـێش
ئەو بە توندی من بە نەرمی، ئەو بە سەختی من سەلیم

---

(١) هیلالی خەم نەکەم چی‌بکەم: خۆم نەچەمێنمەوە ـ مانند هلال خم نشوم.
(٢) مزە: بەشی ئاشەوان ـ قسمت آشپز باشی.
(٣) سروشک: فرمێسک ـ اَشک. (٤) سەیل: لافاو ـ سیل.
(٥) نوکتەیە مەخفی لە بنیایە: لە نوسخەیەکدا نووسراوە لە بـەینایە ـ نکـتهٔ پـنهانی در میان است.

مــن ووتـم پـیرانـه جـێگه و تـهکـیهگـاهی ئـهولیا
حهیفه بۆ تۆبێ به جێگهی عوشرهت و عهیشی عهزیم
ئــێسته وا مـهشهووری ئـافاقه ئـهڵێن شـهیدا بـووه
شین وێو خێیه، به عهین و شین و قافی کاف و چیم
خۆش به قانونی سهداقـهت هـاته مـهیدان و ووتــی
لهم گــــوناه و ئــیفتهرا دوورم بــه «بــاللهالکـــریم»
بۆ ئهکهی باوهڕ به حهرفی پووچ و ناپاکـی ڕهقـیب
تۆ که ئـاگـاهی له وهزع و حـاڵهتی گـهردن کـهچیم
قهت لهگوێ مهگرن قسهی فیتنه و حهسوود و دووزمان
قهت قبووڵـی دڵ نهبێ تـهزویر و قـهولی مـوددهعیم
من بهڵێ یهک شهو به شۆخێ ئاشنا بووم و ئـهویش
کچ نهبوو ژن بوو، ئهویش بهخوا له خهودا بوو که دیم
گهر له گوڵ لادهم دهمێ، مهعلوومه من یارم به خــار
ڕوو ئهگهر لادهم له قیبله، من له جوملهی دۆزهخـیم
عالیمولغهیبم خـودایـه بـۆ گـهواهـی مـن کـه وهک
یوسفی سیددیقی مـیسریم و له تـوهمهت بـێبهریم
ڕازیقم یهک، ڕهبهرم یهک، مهزههبم یهک قیبله یهک
یهک به یهک عالهم بدهن شایهد له سهر یهک حاڵهتیم
جهننهتم یهک،کهوسهرم یهک،زهمزهمم یهک کهعبه یهک
ئــیعتیقادم تــا وهھــا بــێ، تــالیبی بـوتخانه نـیم

ماوەتۆ ئەمجارە ئەو بۆ من بە شێوەی ئاشتی
تا نەجاتی دەن لە خۆف و غایلە وئەندۆهو بیم
کاری من تەقوا و تەسبیحاتە هەر شەو تا سەحەر
فکری من تا وایە کەی مایل بە شەو گەردی و دزیم
ئێستە من زامن کە ئەو نەیبێ خەیاڵات تا ئەبەد
من لەمەولاوە کەفیلی حەزرەتی ئالی عەلیم

* * *

-٣٨-

-ن-

باڵی هوما، سێبەری زولفی پەرێشانی ژن
نافەیی میشکی خەتا: پەرچەمی ئەفشانی ژن
کەعبەیی ئەربابی دین، قیبلەیی خەڵوەت نشین
شەمعی شەریعەت کوژێن، روومەتی رەخشانی ژن
بایسی توولی حەیات، عیللەتی فەوت و مەمات
خەندە بە رووی نازەوە، روومەتی رەخشانی ژن
باغی دڵ و کانی دڵ: گوڵشەنی روخساری یە
گەنجی فەرەح بەخشی دڵ، لەعلی بەدەخشانی دڵ
ئایەتی میهر و وەفا، سورەتی سیدق و سەفا
مەرهەمی دەرد و جەفا، غونچەیی خەندانی ژن

مەرکەزی عەیش و نەشات، زەمزەمی عالی سیفات
چەشمەیی ئاوی حەیات، چاهی زەنەخدانی ژن
مەئمەنی ئەمن وئەمان، مەلجەئی شێری ژیان
چەتری سەری عاریفان، سێبەری دەربانی ژن
ئەم غەزەلی (ناری)یە عیللەتی ناچاری‌یە
ترسە لە بێ نانی‌یو مەخسەرە پێدانی ژن

* * *

-٣٩-

ئەم غەزەلە لە ساڵی ١٩٣٥ وتراوە دەربارەی کچێکی ئەرمەنی‌یە
کە بۆ کوڕێک موسڵمان بووە

هەی زومرەی خاریجە رۆحم بە فیداتان
بۆ غیرەت و بۆ هیممەت و بۆ عەهد و وەفاتان
بێ‌فائیدەیە لافی عەجەم بۆچی کە ئێوە
کاری سەری سەد نێزە ئەکا، زەخمی نیگاتان
گەر لەشکری ئینگلیزە، وەگەر فەوجی فەڕەنگە
ساحیب زەفەرن، سەد قەل و بەردێکە لە لاتان
ئیمامی عەلی، یاوەری ئەم فەوجە غەریبە
سەرهەنگە عومەر، حەزرەتە سەرتیپی سوپاتان
دەک من بە فیدای، یاوەر و سەرعەسکەری وابم
قوربانی سەرو گەردنی سالاری وفاتان

سستی مەکەن ئەی مەجمەعی ئەسحابی هیدایەت
یارەب لە منی خەستە کەویٚ تیری قەزاتان
پەردەدڕی هەر دوژمنە، خوٚ هەیبەتی ئیٚوە
تیغی هونەری خەنجەری خویٚنڕیٚژی جەفاتان
جەللادی سەری ئەرمەنی ئیٚوەن بە ئیشارەت
گەردن شکەنی (......) بای چاکی کەواتان
چون ئەو کچە زوٚر تالبە بوٚ دینی محەممەد
دەس هەڵ مەگرن ئیٚوە بن و زاتی خواتان
کاری چی‌یە وا بیٚ هونەری بەهجەت ئەفەندی
شابەندەری کوٚنە قەرەچی، تف لە حەیاتان
عەیبی نیە وا تەجرەبەکەن، خیٚرە بەدینم
ئەووەڵ بەسەر ئاوور دووە شمشیٚری قەزاتان
مومکین نیە تەعریفی وەفاتان بە حیکایەت
خاریجە لە تەحریری قەڵەم، وەسف و سەناتان[1]
هەرچەندە بە جیسمانی ئەمن غایبم ئەمما
بە خوا دڵەکەم سابیتە هەر لەحزە لە لاتان[2]
خاڵین لە خەلەل[3]، هەر یەکە مومتاز و رەشیدن
ئەهلی عولەما و حاجی‌یو ئەسحابی گەداتان

(١) سەنا: ثەنا: ستایش و مەدح ـ مدح و ثنا.
(٢) لەحزە: سات ـ یک لحظه امّا در اینجا مقصود ساعت است.
(٣) خەلەل: ناتەواوی و ناباری ـ نقص و کمبود.

شـێری زەفـەری[1] دەوڵـەتی ئـەربابی نـەجاتن
دانـــەی گـــوهەری ڕۆمـــن و ئـــێرانــە بـــەهاتان

* * *

ـ ٤٠ ـ

ئــەو کـەوا تـاقە بـە شـێوەی پـێکەنین
وەر دەگێڕێ پیری سـەد سـاڵە لە دیـن
تـــازە صـــەبیادە لە چـــینۆ هـــاتووە
عـــیدی قـوربانە، بـە قـوربانی دەبـین
ئاهویەکی وەحشە دڵ وەحشـی دەکـا
ئەی دڵ ئاگابە، بە وەحشی دەرنـەچین
حەسرەتی زەردیی شەمامەی باخەڵی
عەیشی سوورم پێ دەکا هەردەم بەشین
(نــاری) ئـەمڕۆ عـاجز و ئـاشوفتەیە
جەرگی سووتاوە بە هـیجری نـازەنین

* * *

ـ ٤١ ـ

ئەم غەزەلە وا باوە «ناری و تایەر بەگ» پێکەوە دایاننـاوە[2]

---

(١) زەفەر: سەرکەوتن و بەسەرا زاڵ بوون ـ پیروزی و فایق شدن در اَمری.
(٢) (ناری) وتوویەتی بە ناحەق ئەم غەزەلەیان کردووە بە دانانی مـن و تـایەر بـەگ،

بە غەمزەی چاوی مەخمووری سیاهی مەستی مەی کردین
بە ماچی لێوی موستەغنی لە ئەنواعی مەزەی کردین
ترازا بەندی سوخمەی ئاڵی گوڵناری بە ئاهی من
کەچی دەستی لە سەر دانا، لە سەیری باغی بەی کردین
بە هەوری پەرچەم و ئەبرۆ، روخ و زلفی کە داپۆشی
لە شەوقی روئیەتی بەدری هیلالی یەک شەوەی کردین
ئەگەرچی کوشتنی خۆ قابیض الأرواحە موژگانی
بە قانوونی مەسیحایی لە خەندەی لێوی حەی کردین
عیلاجی دەردی دڵ (ناری) لە تاهیر بەگ تەمەنناکە
بڵێ: ئەمڕۆ گوڵەندامێ بە تیرێ جەرگی پەی کردین

* * *

- ۴۲ -

-و-

بە شیرینی جوابت دەفعی رووتاڵی لە سەرمابوو
لە وەعدەی سڕیا، گەرمی جوابی کاغەزم چا بوو
نەما یەکسەر نەخۆشیم و بە سەرچوو میحنەت و شینم
رموزی سرکە ئامێزت، تەبیبی دەفعی خەضرابوو

☞

راستی‌یەکەی ئەوەیە هەمووی هی خۆمە... بەڵێ هەر وایشە چونکە داڕشتنەکەی لە هی یەکێ شاعیر ئەچێ. ئەم راستی‌یە لە حاجی مەلا ئەحمەدی قازی بیستراوە - ناری اظهار داشته که این غزل به وسیلهٔ من سروده شده است و تاهیربەگ آن را نسروده و شاهد این مدّعا ملاّ احمد قاضی می‌باشد.

مـوبەددەل بـوو بـە گـوڵ رەنگـی جـوانـی، سـوورەتی پـیری
نـەسیمی خـەتتی مشکـینت، مـەگـەر نـەفسی مـەسیحا بـوو
ئـەیازم گـەر لە دڵ دەرکـەی، مـەگـەر ئـەفسانە رازم مـن
شکـۆهی شـاهی غـەزنەینە، بـە حـیکمەت جـیلوە ئـارا بـوو
لە بـۆ ئـەربابی شـەوکەت لازمـە زیـبی هـەوا خـواهـی
رەواجی حـوسنی یـوسف، شـۆڕشی عـەشقی زولەیـخا بـوو
موجەڕڕەد حوسنی شیرین، جەزبی موڵک و دین و دڵ بوو خۆ
زەهیری میهری خـوسرەو، زەمـزەمەی سـازی نـەکـیسا بـوو
چـە بـەحسی وەسـفی تـەییارە و تـفەنگ و تـۆپی ئـینگلیزە
بەبێ مەیلی عەرەب، تەسخیری بـەصرە و شـاری بـەغدا بـوو
لە وێـرانـی قـەڵا مـەڕوانـە، بـڕوانـە زەمـانی زوو
دەمێ پایتەخت عـەجەم شـاهو، گـەهێ لوتـف عـەلی شـابوو
بـە تـەحویلاتی بـێقانونی ئـەم گـەردوونە فـەرتووتە
زەمـانێ مـەنزڵی رۆمـی، دەمـێ جـێی عـەیشی تـەرسا بـوو
بـە گـوم بـوونی نگـینی بـوو، نـەما حـوکمی سـولەیمانی
قەباحەت کەی لە سـەر سـەخرەی لەعـینی بێ سـەروپا بـوو
کـەلامم قـەندە چـیبکەم (نـاریا) بـێ مشـتەری مـاوە
مـەگـەر بـمرم بـڵێی داخـی گـرانـم شـاعیرێ چـابوو

* * *

- ۴۳ -

کاکە چاکەت بێ درۆ، ئەمجارە چایێ چا نەبوو
تامی کتری یا ئەبوو میزانی حەتتا لا نەبوو(۱)
ناوی چایی بوو، لە تام و عەتر و لەززەت بێبەری
لایقی دەم کردنی بۆ شێخ و بۆ ئاغا نەبوو
یا ئەمن زەوقم نەماوە، یا ئەتۆ عەهد و وەفا
یا مەلا قەدری لە لای تاجر، وەکوو کوێخا نەبوو
موختەسەر خۆشە قسە، لەم حەرفە قەت عاجز مەبە
نەگبەتی بوو کەوتە ماڵم، ماڵی پێ ئاوا نەبوو

* * *

- ۴۴ -

خەمی پشتی بەنی ئادەم، بە باری ژن نەبوو چی بوو؟
ئەساسی غوربەتی ئادەم، بە باری ژن نەبوو چی بوو؟
ئەگەر هاروت و ماروتن، لە چاهی زیللەتا جووتن
بە فیتنەی چاوی مەستی پڕ خوماری ژن نەبوو چیبوو؟
ئەگەر قابیل بە قاتڵ بوو، لە حەق بێمەیل و غافل بوو
سەبەب گوڵزاری روخساری عوزاری ژن نەبوو چی بوو؟
لە کێوی بێستوونی میحنەتا، فەرهادی بێمەئوا
پەرێشان و پەشێو و داغداری ژن نەبوو چیبوو؟

---

(۱) چای کتری و ئەبوو میزان: دووجۆر چا بوون کە لە سەر سندووقەکەیان دیاری کرابوو - دو نوع از انواع چای بوده است.

نەمامی کەوکەبەی شیرین لە وەختی میهری فرزەندی
لە سەر باغی گوڵی بۆس و کەناری ژن نەبوو چی‌بوو؟
ئەگەر بێژەن موقەیید بوو لە چاهی شاهی تورکانا
بە حەلقەی داوی زولفی خار و ماری ژن نەبوو چی‌بوو؟
ئەگەر مەجنوونە شەیدایە، بەشێتی‌ی وێڵی سەحرایە
بە دڵ رەنجوورو بێ‌سەبر و قەراری ژن نەبوو چی‌بوو؟
لە زیندانی جەفادا، بێ سەفا ما، ماهی کەنعانی
بە مەکر و داوی تەزویری بەکاری ژن نەبوو چی‌بوو؟
مەلا وەک تاقمی شێخ و بەگی داماوو بێ‌چارە!
سەر ئەفگەندەی چەپۆک و دەردەداری ژن نەبوو چی‌بوو؟

* * *

-٤٥-

هەتا سایەی بە هەم‌سایەی هوما بوو
هوما وەک سێبەری بێ‌سایە مابوو
ووتم زەخمی موژەی دەرمانی مەرگە
کەچی فەرموویە دەردی بێ‌دەوا بوو
مەگەر عومرم لە بۆ وەسڵی بە بادەم
کە شانەی پەرچەمی بادی سەبا بوو
بە گریەم پێکەنی و دڵ کەوتە خەندە
کە یەعنی عوقدەیی موشکیل گوشا بوو

ترازووی زولفــی رۆژ و حــوسنی کــێشا
تــەفاوت هــەر لە ئــەرزۆ تــا ســەما بــوو
خەتی تورەی شکستەی بۆیە حــەل بــوو
لە شەودا کولّمی بیّشەم شــەوچرا بــوو
نــەما مــەیلی بــە چــا ساقی لەمــێدا
شەکەر خەندە بە رەنگی مەی کە چا بوو
ئەگەر کەوسەر لە عاشق مــەنعە بــۆچی؟
خــەمی زولفــی کــەمەندی ئــەولیا بــووا
کە تەوقی غەم ئەزەل تــەقسیم کــرا دیــم
ئــەوی تــەوقی لە مــلدا بــوو مــەلا بــووا
لەگــەنج و دەولّــەتی نــەزم و غــەزەلدا
وەکوو (نالی) غەنی (ناری) گــەدا بــوو

* * *

-٤٦-

ئــەی لەعــلی لەبــی یــار، عــەقیقی یــەمەنی تــۆ
یــاغونچەیی نــەشگوفتەیی بــاغ و چــەمەنی تــۆ
بــەم تــەرزە عــەتر بــێزی دەکــەی دیــارە لە دڵدا
ئــەی خــاڵی سیامیشکی خــەتاوو خــوتەنی تــۆ
شیشەی دڵــەکەم کــەن بــە ســەری تــیری نــیگاهت
وادیــارە بــە چــاوا، بــتی پــەیمان شکــەنی تــۆ

سـبحانك لا حـول و لا قـوّة الّا

بـاالله چ شـیرین و چ نـازک بـەدەنی تـۆ

تـەئریخی خـەیاڵی فـەلەکـولئەعزەمی وەجـهت

تەسویری گـەلێ سـەعبە بـەبێ گـۆی زەقـەنی تـۆ

بێ زیـارەتی قـوبەی حـەجەڕولئەسوەدی خـاڵت

تامی چی‌یە چای زەمزەم و گـۆشەی دەهـەنی تـۆ

چین چین لە سەری گەنجی روخت حارسە ئەمڕۆ

تـەرسا بـەچەیی زولفـی شکـەن دەر شکـەنی تـۆ

* * *

ـ ٤٧ ـ

کە جێ جلوەی روخی والایـە ئـیمڕۆ

سـولەیمانی ئـەڵێن ئـاوایـە ئـیمڕۆ

حیجاز ئاسا لە سەفحەی خاکی ڕۆمـا

حەقیقەت شـاری بـێ هـەمتایە ئـیمڕۆ

لە سـایەی تـۆیە وا رەونـەق شکـێنی

شکـۆهی بـەسرەوو بـەغدایـە ئـیمڕۆ

لە نێـو فـنجانی دڵدا خـوینی جـەرگم

وەکوو قـاوەی یـەمەن ئـاسایە ئـیمڕۆ

ئەگەر جۆیایی ئەحواڵی عـەجەم بـێ

سـەراپـا شـۆڕش و غـەوغایە ئـیمڕۆ

له هـــەر جـێگە مـەقام و داســتانێ
لەتیفی عەکسی ئـەحمەدشایە ئـیمڕۆ
مـەشایەخ گـەر رەواجـی دا بـە سـالار
لەســەر شـائەهلی دڵ بـەرپایە ئـیمڕۆ
نەفەرمووی بێ هونەر ئاخر بە تۆچی؟
مـەلا بـۆ کـۆمەکـی ئـازایـە ئـیمڕۆ
له دنـــیادا هـــەتا (نــاری) بــمێنێ
بە دەست و دڵ له لایـان شـایە ئـیمڕۆ

* * *

-٤٨-

جـــەژنە له هـــەموولا بـە یـەقین یـاری‌یە ئـیمڕۆ
رۆژی تەرەب و عـوشرەت و بـێداری‌یـە ئـیمڕۆ
جێگەی فـەرەح و شـادی‌یو ئـازادی‌یـە بـێ‌شک
وەعدی کـەرەم و مـەرحـەمەتی بـاری‌یە ئـیمڕۆ
پابەندی ئەلەم، هەمدەمی غەم، یاوەری میحنەت
هەمرازی جەفا، دوور له سەفا، (ناری)یە ئـیمڕۆ

* * *

-٤٩-

شـــەشدەری لێ بـەستووم وەک جـەردەیی یـونان درۆ
تــانەگــا دەســتم بـــە رۆمـــی عـەفوی بـێ‌پایانی تـۆ

رووســـی بـیٚشەرتی کـەوا گـرتوویە مـوڵکی دڵ نـەما

بـــۆ لەبـــی ســالاری ئــەفکارم مــەجالی گــفتوگۆ

کەی دەبیٚ عاجز لە سەقری خەسرەوی ساحیب شکار

گــەر خــیلافیٚ روو بــدا جــاریٚ لە بـازی دەســتەمۆ

نـــیکتەیی بــاریک و مــەعلوومە لە بــازیگاهی شــا

بـــایسی مــاتی و زەبــوونی بــاز و تــوغیانی هــەڵۆ

داری بــەد عــەهدی دەزانــم خــاری سـەردی بـادیە

بیٚ لەبی عوشرەت لە مەی سۆزش لە نەی دیٚ جۆ بە جۆ

بیٚ هجوومی سەیلی عەفوت دەفـتەری عـەهدی وەفـام

کەی بەسەد زوڵمەت سیاهی دیٚتە پاکی و شست و شـۆ

قـەت لە گـەڵ عـلوی مـەقاما، عـاجزی تـا سـەر نـی‌یە

عــاسمان، بــارشتی گـاهیٚ، تـەرزەیە و جـاریٚ گـەزۆ

مەتڵەبیٚکی حـیکمەت و بـیٚ نـوکتەیی سـاحیب گـوناه

بیٚنە سـەر بـابی شـەفاعەت بـیٚ وەسـیلە، خـۆ بـە خـۆ

(ناری) گەر گەردی غـەم ئـەمڕۆ لە دڵ تـاهیر نـەکـەی

وەک بـرینی کـۆنە زامـی سـەختی مـیحنەت دیٚتە سـۆ

ـ ٥٠ ـ

ئەم غەزەلەی بۆ حاجی مەلا عەزیزی بالیکەدەری هاوڕیٚی ناردووە

چـــاوەکــەم کـەی بـێ زەمـانێ زوو بـە زوو
دابـــــنیشین بـــێ غـــەمی دڵ، دوو بـــە دوو
دەفــــــتەری رازی گــــــلەی رۆژی فـــــیراق
بــێتە مــــەیدانـــی بـــەیانۆ، مـــوو بـــە مـــوو
چـــــەندە خـــۆشە بـــۆ مـــن و تـــۆ پـــێکەوە
وەک گوڵ و بولبول، بە شـێوەی روو بـە روو
وا بــە تــۆ مــوشتاقە چــاوم، هـەر وەکـوو
گوڵ بە ئـاوو لێـو بـە چـایی و کـچ بـە شـوو
گــەر دەپـرسی چـۆنە ئـەحواڵـم! عـەزیز
دوور لە تـۆ بـاوی نـەما، وەزعـی بـە روو[1]
مووی سپیم پێ خۆشە، چـونکە قـەت نـەبوو
هــەمدەمی ســاحیب وەفـا، غـەیری پـەموو
نــاکــوژێتۆ ئــاگــری دووریی بـــە شـین
مــوشکولە بکــوژێتەوە، ئــاور بــە فــوو[2]
بۆ دڵـی تـۆ، چـاوی مـن!، دەرحـەق بـە مـن
بوو بە بەردی سەخت و بەرداشی کـەتوو[3]؟
وا لەبـــەر قـــیژەی قـــژاکـەی بێ ئـەدەب[4]
مـــەخفی‌یە ئـــەهلی ئـەدەب وەک کـونەبوو

---

(١) بەروو: پێشوو ـ قبلی. (٢) ئاوور: ئار. ئاگر ـ آتش.
(٣) بەرداشی کەتوو: بەرداشی باش ـ نوعی چوب سخت.
(٤) قژاکە: قژاوکە ـ سر و صدا.

غـەم لە دڵـما بـۆ نـەمانی زیکـری حـەق
بـێ زیـاذەت بـوو بـە شـێخی سـەرگەلوو
بـۆ ژنـی دنـیا کـە نـیکاحم بـڕی
بوو بە شـاهید نـەگـبەت و غـەم پـێخەسوو
وەعزی من بـۆ ئـەهل و مـیللەت چـاوەکـەم
پـووچ و بـێ تـەئسیرە وەک تـەڵقینی جـوو
وا لە قـەیدی مـیحنەتا مـاوم زەلیـل
مـوددەعی مـن روو بـە روو، سـینەی هـەنوو
کـەعبە کـەچ نـابێ لە گـوڵزاری سـەفا
گەر کەرەم کەی تۆ بە (ناری) یەک دەسوو[١]

* * *

-٥١-

تـاکـەی بـەستەم مـایلی! ئـەی چـەرخـی جـەفا جـۆ
تـاکـەی لە غـەمت زاری‌یـو فـەریاد و خـودا رۆ
تـاکـەی رەوشـی کـەچ رەوی‌یـو فـیتنە فـرۆشی!
بـۆ نـەهبی فـەرەح، دەورەوو جـەولانی تکـاپۆ؟[٢]
بـۆ نـیتە لەگـەڵ ئـەهلی خـیرەد مـیهر و وەفـاتۆ؟
بـۆ ئـەهلی شـەرەف عـاجز و بـێزارە لە دەس تـۆ؟

---

(١) دەسوو: چەپک. دەسک ـ سیلی. (٢) تکاپو: جومب و جۆش ـ تلاش.

بۆ خەسمی لە بۆ ساحیبی عیرفان و سەداقەت؟
بۆ یاریی لەگەڵ تاقمی بەدتینەت و بەدگۆ؟
بۆ ئالی عەلی پارە بووە جەرگی لە داخت؟
وەک جەرگی عیراقی بە دەمی تیری هۆلاکۆ
میهرت کە نیە، زەحمەتی بێ غایە لە سەرچی
لوتفت کە نیە، میحنەت و ئازار و ئەلەم بۆ؟
کۆلارە چە حوسنی هەیە مەشغووڵە بە سەیران
عەنقا چە گوناهی هەیە مەحبووسە بە قافۆ؟[١]
بۆ زاغی سیەهچەردە، نەزەر بازە لە باغا[٢]
بۆ بازی سپی وێڵی بیابانە بە داخۆ
ئەی خووکەچ و کەچ باز و کەچ ئەندێش و عەمەل کەچ
دانێ نەفەسێ یەک قەدەمی چاکە بە راسۆ[٣]
دەک تەخت و ئەساست بە دەمێ ژێر و زەبەر بێ
وەک نیتە دەمێ گەردوش و رەفتاری لەسەرخۆ
(ناری) لە فیراقی روخی مەنزوری عیراقی
غەرقی عەرەقی ئاهە بە دەم میحنەت و شینۆ

❋ ❋ ❋

(١) قافۆ: مەبەست قوللەی قافە ـ مقصود قلۀ قاف است.
(٢) زاغی: قەلە رەشکە ـ زاغ، (از جنس کلاغ).
(٣) راسۆ: راستەوە ـ بە راستی.

-٥٢-

له مــن كـانی تـەڵا[1] مـەخفی بـوو، دێـمۆ
لەمــەولا حــەیفە دڵ بــەستن بــە ســیمۆ
وجــوودم وەک گــوڵی پــەژموردە وابــوو
نــەسیمی لوتـفی تـۆ هـات و گـەشیمۆ[2]!
لەبـــۆ تـــەشریفی یـادی تـۆ لە بـەینا
هــەچی خــارێ لە ڕێدا بــوو چـنیمۆ[3]
لە «دووڕووە» بۆی شەمیمی كاغەزت هـات
بە تـەرزی گـوڵ، بـە دەم بـادی نـەسیمۆ[4]
بەرەسمی (ئەلف و دال و بێ) وەرم گرت[5]
چەوەرگرتن: بە (میم و ئـەلف و چـیمۆ)[6]
گـــــرفتارم حـــەقیقەت لەم مـــــەقامە
وەكوو گەوهەر بـە دەس شـەخسی لەئـیمۆ
لەلای (ناری) هەچی خـەرمانی غـەم بـوو
بـــە مـــەجمووعی ڕەقـیبان‌دا بـەشیمۆ

* * *

---

(١) تەڵا: زێڕ، ئاڵتوون ـ طلا.
(٢) گەشیمۆ: گەش بوومەوە. گەشامەوە ـ شاد شدم.
(٣) چنیمۆ: چنیمەوە ـ چیدمش.
(٤) نەسیم: بای شەماڵ ـ باد شمال.
(٥) ئەلف و دال و بێ: ادب ـ ادب.
(٦) میم و ئەلف و چیم: ماچ ـ بوسە.

-٥٣-

بۆ شێخ عثمانی سراجالدینی ناردووه بۆ دوورڕووه،

وه له سەر پاکەتەکە ئەم دێڕە شیعرەی نووسیوه:

له میوەی ووشکی پایز شاهەکەم هۆشت به پیرۆز بێ

ئەبێ بەشمان بنێری با بەسەرشانی بەشیرۆبێ

وەئەمەش هەڵبەستەکەیە:

شتێکی نەفسی خۆتم بۆ بنێرە
هەتا بیکەم بە سورمەی دیدە لێرە
وه لەو دەسماڵی پەنجەی پاکی تۆبێ
وەیا پەلکی له چاکی چاکی تۆبێ
وەیا گەردێ له سورمەی خاسی چاوت
وەیا عەکسێ حیکایەت کا له ناوت
وەیا نوقڵێ له نەقڵی لێوی تۆکا
بەیاناتێ له میوەی لێوی تۆکا
وەیا یەک دانە قاوەی پڕمەزە و تاڵ
وەیا یەک دانە سێوی ناسک و ئاڵ
وەیا یەک دانە قەزوانی بەشینی
موشابیهبێ بە خاڵی تورکی چینی
وەیا یەک دانە کەشکی چاکی کوردی
بەلەززەت نادر و مایل بە زەردی

وەیــا مســقاڵە مــیسکێکی خــەتابێ
وەیـا یـەک قـەترە عـەترێکی دەوابـێ
ئەگەر مـومکین نـەبوو دەنکـێ لەمـانە
ئــەمن رازیــم بــە تــۆزێ رازیــانە
کە دڵ پڕ ئێش و نۆشی دەردی دووریم
پــەرێشانی فــیراق و بـێ سـەبووریم
هەتاکـەی (نـاریا) شـۆخی بـە پـیری
لەبەرچی چوو لە دەس، قانونی ژیـری

* * *

-٥٤-

دڵم هەر وەک سەماوەر پڕ لە جـۆشە
خەریکی سـۆز و گـریان و خـرۆشە
بــە دایــم چــاوەڕێگە و ئـینتیزاری
نەسیمی چاوی چاکەی چـا فـرۆشە
وەکــوو تــیفلێ بــڕابــێتۆ لە دایک
هــەمیشە تـوند و ئـاڵۆز و نـەخۆشە
بە کوردی عیشقی ئەو دایم لەگەڵ چا
وەکــوو ئــەولادەکــانی کـۆنەپۆشە

-٥٥-

چاوەکەم دیسان نیشانەی تیری موژگانم مەکە
حەیفە بێ سووچ و قەباحەت، تیرە بارانم مەکە
مەرهەمی دەردی گیرانم وا لە شیشەی رووتدا
روو لە من کە، رەهنموونی ماڵی لوقمانم مەکە
دەردی من دەردێ گرانە، ئەی تەبیبی میهرەبان
زەحمەتی ناحەق مەکێشە، تازە دەرمانم مەکە
رەهزەنی زولفت بفەرموو لێم گەڕێ بێم و بڕۆم
بێنەوام و ئارەزووی ئازار و لێدانم مەکە
تاقەتی باری پەرێشانی فیراقت موشکیلە
دوور لە رووی تۆ هەر وەکوو زولفت پەرێشانم مەکە
بۆ دەکەی مەنعم لە باغی وەسلی خۆت تو بیو خودا
شێت و سەرگەردان و وێڵی دەشت و مەیدانم مەکە
دامەخە دوگمەی یەخەی سینەت بەسەر پەنجەی حەیا
بێوەفا! مەحروومی سەیری باغی سێوانم مەکە
خاڵی شینت دەرخە، تا بازاڕی شینم بێتەوە
بۆ رەواجی حوسنی خۆت بێشین و گریانم مەکە
زوڵمەتی زوڵفت دەسا لادە لەسەر کوڵمت دەمێ
بێنەسیبی شەوق و شوعلەی ماهی تابانم مەکە
من بە شەرعەن موستەحقم بۆ زەکاتی حوسنی تۆ
تۆ کە ساحیب دەوڵەتی، بێبەش لە ئیحسانم مەکە

پێ‌ی ووتم: (ناری) چە بەحسی شەرع و ڕاوو و ڕێوی‌یە
گــەر بــە حــاتەم بـم وراوەی نـیعمەت و نـانم مـەکـە

* * *

ـ ٥٦ ـ

لەبـەر تـیری مـوژەی بـێ‌مروەتی ئـەو شـۆخە نـەخشینە
لە هــەرجــێ دەنگـی یـا تـەڵقینە، یـا یـاسینە، یـا شـینە
لە داخی خارە هەردەم شیوەنی بـولبول بـە سـەر گـوڵدا
لە بەر ئەو وەجهەیە شینم، کـە رووی مـوحتاجی تـاشینە
بڕۆ زاهـید کـە دڵ نـادەم بـە وەعـدی پـووچ و ئـەفسانە
نیشانەی سەفوەتی دڵ کـەی بـە ریش و خـەرقە پـۆشینە
لە هەر وەختێ بە مژدەی مەی، خرۆشی بربەت و نەی بێ
بــە ئــەمری پـیری مــەیخانە، زەمــانی بــادە نـۆشینە
نە هەر مل لایقە دەسـتی بـەسەر بـەستی لە گـەردن کـەی
نەهەر سەر واجیبی دەستەی گوڵ و سەرپۆش و پووشینە
یەکێ واچاکـە سـەر بـۆ ئـەفسەری شـاهانەیی کـەچ کـا
یــەکـێ مـوستەوجیبی بـەرگی پـەلاس و کـۆنە پـۆشینە
بە شوێنی «مەحوی»ا نەزمم سەراسـەر شـینە بـۆ مـەرگی
لە ئــەشعارم تــەماشا کــەن، ســەراپـا ئــاخری شـینە
بە رووخۆشی کە فەرموویە دەبێ (ناری) عـەیادەت کـەم
ئــەوا مــردم لە خــۆشی‌دا لە خــۆشی ئـەو نـەخۆشینە

-٥٧-

ئــەی تـازە جـوان پـیربێ، ئـەو شـێوە مـەشێوێنە
بــنیادی هـەموو دیـنی، یـەک دەفـعە لە بـن بـێنە
بۆ شەمعی روخی خۆتە، تۆ پووشی هەموو عـالەم
یــەکبــارە وەکـوو جـەرگی پـەروانـە بسـووتێنە
وافـاشی بـە تـەرسایی، مـەشهووری بـە عـیسایی
ئــیعجازی مــەسیحایی، خــۆڕایــی مــەفەوتێنە
بــازاڕی خــەیاڵاتی مــن بــۆیە وەهــا گــەرمە
ئــەو یــارە کـەوا تـاقە، ئـەمڕۆ کـە غـەزەل سـێنە
سەودایی مەهی میسرە، ئەی نەفسی عەجوزی من
چون نەقدی ئەمەل پـەشمە، زووبـێنە، دەزووبـێنە
چــەن ســاڵە لە نـێو کـێوی هـیجرانـی بـەڵادا دڵ
وەک بەرخی بەبێ ساحیب، بێباس و سەروشوێنە
هێند چەرخی قەزا تـیری هـیجرانـی لە (نـاری)دا
بـێچارە لە ســەر تـاپێ، لیـباسی هـەموو خـوێنە

-٥٨-

قــــەومینە وەرن، لازمــــە ئــەورۆ کــە عــەیانە
دیــقەت لە ئــەساسی هــونەری ئـەهلی زەمـانە

هـــەر نـــوکتە لە بـــۆ ئـــێوە، کـــەوا بـــێتە بـــەیانۆ
شـــەرحـــێکی لەتـیفە، بـە پـڕ و پـووچی مـەزانـە
ئەسنافی بـەنی نـەوعی بـەشەر سـەیری لە هـەرلا
ئـــاساری زەکـــاوو عـــەمەل و عـــیلمی بـــەیانە
ســـینفێکی بـــە تـــەیارەوە مـــەڕبووتە خـــەیاڵی
دایـــم لە هـــەوار و لە فـــەلەک کـــەسبی گـەڕانـە!
ســـینفێکی بـە تـەل مـایلە، سینفێ بـە مـەعادین
سینفێکی لە بۆ تـۆپ و تـفەنگ فـیکری ڕەوانـە
ئەم نوکتەیە سەر بـەستە نـەبێ چـاکـە بـە کـوردی
هـــەر کـــوردە کـەوا غـافڵ و بـێ............ نـەزانـە
هەر کوردە لە هەر دەوڵەت و هەر بەگلگ و هەرجێ
پـــــەیوەستە بــــەبێ............ ویــــــردی زەمـــانە
هەریەک بە سەر و سوورەت و هەیئەت وەکوو شێرە
ئــەمما لە هــونەر خـــاڵی‌یو لایــەق بــە نـەمانە!
یـــا مـەدحو سـەنای پینەچی‌یو دۆم و خـەڕاتـە!
یـــاباسی گـــەزو شـــایەن و تـــەعریفی قـــەپانە
یـــاسرتە لە ســـمت و کـــەفەڵی لووســی هـەتیوە!
یا بەحسی خـەت و خـاڵ و سـەر و زلفـی ژنـانە!
ئیسمێ کە نەبێ جـیسمی بـە زەرفـی دور و دانـە!
وەک سواڵـەت و وەک کـاشی‌یە کـۆنی هـەمەدانـە

قەومینە بەسە غەفڵەت و بەدبەختی هەتاکەی؟
زۆر حەیفە لەگەڵ قەسری ئیرەم بەحسی کولانە!
بێدار و تەلەب کاری جیهان پاکی ئەزانێ!
سوعبەت نی‌یە دڵسۆزی‌یە ئەم مەوعیزەمانە

* * *

-٥٩-

روشتەیی لوئلوء لە دانەی ئەشکی من دەگرینەوە
بۆیە هەردەم ئاشنا بۆ حاڵی من دەگرینەوە
کەی دەبێ وەک بولبول و گوڵ دابنیشین پێکەوە
ئەو بەخەندەی لێوی ئاڵ و من بە گریە و شینەوە
باغی روخساری لە من پۆشی بەسەرپۆشی نیقاب
یانی لاچۆ عاجزم ئیمڕۆ بە دەس گوڵچینەوە
تا قیامەت سەر لە سوژدەی شوکردا هەڵ نابڕم
گەر بڵێ: لاچۆ لەبەر چاوم، بە خەشمو قینەوە
تورکی چاوی گەر ببینێ عابیدی خەڵوەت نشین
دێتە جونبوش ئەو بە جوبە و خەرقەیی پەشمینەوە
با نەکا عاشق گلەی ناحەق لە بەدبەختی رەقیب
خوێنی فەرهادە و گوناهی وابەسەر شیرینەوە
سیحری غەمزەی وەردەگێڕێ زاهید و عالم لە رێ
ئەم بە کوڵێ عیلمەوە زاهید بە بارێ دینەوە

گــەر بــڵێم قــوربانی تۆبم روو له مـن کـه لەحـزەیه
وەردەگــێڕێ شــەمعی روخســاری بــەدەم ئـامینەوە
ریشــەیی جــەرگی لەبـن هـێنام بـه قـوڵلابی مـوژەی
بـــۆ دەکـــا حـــاشا بـه پـەنجەی قـرمز و خـوێنینەوە[1]
چی دەکا ئینگلیزی هیجرت عەسکەری لوتفت کە هات
زوو بـــه زوو بـــەسڕەی ویســالت بـێسەدا دەگـرینەوە
مـــن کـــه وامـــات و پـیادەم گـەر روخــی شـا رێگـەدا
تەی دەکەم عەرسەی کومەیتی ئەو بەسەد فـەرزینەوە[2]
(ناریا) بێژەن سیفەت تـا کـەی له بـۆ تـورکی جـیهان
قەیدی زیندانی بە دەسـتی نـەفسی وەک گـورگینەوە[3]

* * *

-٦٠-

به جیلوەی عەکسی تۆیه دڵ کەوا سەرمەست و خەندانـه
به یادی تۆ وەکـوو تـووتی، زوبـانم شـەککـەر ئـەفشانه
بەشەوقی تۆیه مەسرووری، له دووری تـۆیه رەنـجووری
گـەهێ گـەر خـەنده پـڕ لێـوە، دەمـێ گـەر دیـده گـریانه
رژا سەد دانه ئەشکی ئاڵی چاوی مـن بـه سـەر عـەکسـا
کـه شـایستەی نـیثاری سـورەتی تـۆ لەعـل و مـەرجـانه

(١) قرمز: سوور ـ سرخ.
(٢) عەرسەی کومەیتی: زاراوەی شەترەنجن ـ از فنون شطرنج.
(٣) گورگین: پاڵەوانی شانامەیه ـ از پهلوانانی که در شاهنامه مذکور است.

بــە ئــیستقبالی تــیمسالت حــەیاتم هــاتە ســەر لێوم
کــە ئــیستقبالی قــیبلەی مـن نـیشانەی ئـەهلی ئـیمانە
بە ماچی حەرفی زەرفت سەرفی دەرد و وەزعی پیری بوو
مەگەر سەرچەشمەیی خامەت‌ا نموونەی ئاوی حەیوانـە
حەسەد ئەنگێزی جەمعی ئەهلی میسر و شاری بەغدایـە
کــەبێ روویـــی زولەیـخا بـوو، مـەقامی مـاهی کـەنعانە
عەزیزی بێ ئەساسی رەنجی غوربەت شـاهی مـن نـابێ
لە یوسف تۆ تەماشا کە چە بـەحسی حـەپس و زیـندانـە
ئەگەر گاهی بـە یـادم کـەی گـەلێ مـوشکول نـیە چـاوم
نەوازش عـادەت و شـێوەی نـەتیجەی شـاهی مـەردانـە
فەرەح هات و ئەلەم دەرچـوو، جـەفا رۆیـی نـەما مـاتەم
بـــەلێ راکـــردنی رێــوی لە شـــێری شـــەرزە ئـــاسانە!
تەشەککور لازمـە ئـەورۆ، لە سـەر (نـاری) لە بـۆ بـاری
کــە تـەختی دڵ ئـیقامەتگاهی جـیلوەی جـانی جـانانە

-٦١-

ئەم قەسیدەیە بە بۆنەی گەڕانەوەی بەڕێز شێخ مەحموودی حەفیدەوە لە دەست بەسەری هیندوستانەوە وتووە(١)

(١) ئەم قەسیدەیە دوورو درێژە بەڵام هەر ئەوەندەیمان دەست کەوت.

مژده ئەی ئەهلی موحەببەت شاهی جانی هاتەوە
حوججەتی موڵک و نیشاتی جاویدانــی هــاتەوە
تا نەبێ بـێناز و جــیلوە خــانەدانــی ئــەحمەدی
جیلوەبەخشی حوسنی باغی دوودەمانی هــاتەوە
وا لە سایەی مەرقەدی قــوتبی مــەداری شــێخەوە
مــەرکەزی نــوقتەی مــەداری مــیهرەبانی هــاتەوە
موددەتێ خاکــی ســلێمانی بــەغەم وێـرانــە بــوو
ئــــایتی عـــەیش و ئــەساسی ئــاوەدانــی هــاتەوە

* * *

- ۶۲ -

بۆ شێخ ئەحمەدی حەفیدزادە

ئەی فەلەک سەرگــەشتە بــی بــۆ گــەردوشێ هــێناتەوە
ئەهلی عیززەت پاکی سەرگەشتەن بە دەس سەوداتەوە
گەردشت: ساقی، قەدەح: دنیا، موسیبەت بوو بە چات
خـــۆ لە دنــیادا نــەبوو لەو چــاتە کــەس نــەیخواتــەوە
وەزعی تۆ تەرکی ســەفایە، قــەلبی تــۆ ڕەســمی جــەفا
بـــۆ ئـــەکــەی مــەیلی وەفــا تــۆ بــەم دڵ و حــاڵاتەوە
چـــینی پـــێشانیتە خــەتی مــیننەت و زوڵــم و ســتەم
نەخشی میحنەت وا بــە تــەختەی قــاپیەی دەرگــاتەوە

مەسلەحەت چونکو نەبوونی تۆیە، سازاتی خودا
زوو بە زوویی بتگرێت و بتکوژێو، بتباتەوە
مەنعی کەس ناکەم لە سەر رەفتاری بێمیزانی تو
پێت بڵێ لاچۆ سەر و ئەتوار و شکڵت خواتەوە
بۆچی ئینسافە لە لای تۆ زومرەیی ئالی عەبا
قەیدی زیللەت بێ بە دەستی کافری بەد زاتەوە
پارە بوو سەد دڵ بە نووکی نەشتەر و خاری جەفا
داخی زوڵمت وا بە لالەی روومەتی ـ سادات ـ ەوە
شین و ئاهی کەربەلاوو نەینەوا هاتۆ بە نەو
نۆبەتی دەرد و غەمی ئالی موحەممەد هاتەوە
بۆ پەرێشان حاڵیو حوزنی پەشێوی فەوجی گوڵ
جەمعی بولبول وا لە شیوەندا بە رووی باغاتەوە
چون نەما شادی لە بۆ ئەولادی مەحبووبی خودا
لازمە بۆ هەر کەسێ بەیداغی غەم هەڵ کاتەوە

* * *

ـ٦٣ـ

ئەم قەسیدەیش بە بۆنەی گەڕانەوەی شێخ مەحموودی حەفیدەوەیە
لە هیندستان لە دەس بەسەری

ئەی دڵی شەیدا بەشارەت بێ کە یارم هاتەوە
یەعنی سەرمایەی ژیان و ئیعتبارم هاتەوە!

وەزعی بـەدحاڵی بپرسە قـوڕبەسەر غـەم چـی ئـەکـا
ئـــەفسەری ئـیقباڵ و تـاجی ئـیفتیخارم هـاتەوە!
موودەتێ دوور بوو لە گوڵ، خاکی وەتەن بێ جیلوە بوو
جــیلوەبەخشی گــوڵشەنی بـاغی دیـارم هـاتەوە!
بەرقی شادی هات و ماتەم رویی و مشکین بوو نەفەس
ســاحیبی شـمشێر و خـامەی مشکـبارم هـاتەوە
سینە وەک نەی، دڵ وەکوو بربەت، نەفەس وەک یاسزی
مــوتریبا فـەرموو! پـەیاپەی غـەمگوسارم هـاتەوە
گەرچی من مابووم بە رۆژ و شەو لە کـونجی ضـەیقەتا
پـڕ تـەوی مـیهر و مـەه و لەیـل و نـەهارم هـاتەوە
بێنە گەردوش ساقیا! وەک مەنزەرەی مـن جـامی مـەی
وەختی رەقس و عوشرەت و نەشئەی خـومارم هـاتەوە
نەزمی من وەک قەند و فەرشی سەحنی دیوانم غـەزەل
شـاهی تـووتی مـەشرەبی گـۆشەی تـەلارم هـاتەوە
گــوڵبەنی نــازک لە گـوڵزارا وەهـا پشکـووتووە
بــولبولی ئـاوازە خــوانـــی لالەزارم هـاتەوە!
نــاوی بـێنەزم و پـەرێشانی لە مـوڵکی دڵ نـەما
رەونــەقی گــوڵزار و نــەزمی رۆزگـارم هـاتەوە
گەردی دامانی بە کەس ناگا، نەکـا هـەر کـەس خـەیاڵ
ســورمەیێ بـۆ ئـێشی چـاوی ئـەشکبارم هـاتەوە

وا لە خـــۆشی‌دا پـەشۆکـاوم کـە نـازانـم ئـەمن
حـەزرەتی مـەحموودە، یـا مـەحبووسی پـارم هـاتەوە
گەر بیری (ناری) یا غـەفڵەت هـەتا کـەی سـەعبە بـێ
خـانی سـاحیب هـیممەت و جـاه و ویـقارم هـاتەوە

* * *

- ٦٤ -

مـــوددەتێکە مـن گـرفتارم بـە دەس سـەوداتـەوە
بـووم بـە داوی چـینی زولف و پـەرچـەمی تـاتاتەوە
مـەنعی قـوڵلابی مـوژەی نـاکـەم لە راکـێشانی دڵ
بـۆا ئـەسیری چـاوی مـەستی پڕخەوی ئـەی‌باتەوە
واسـەرم دانـا بـە عـەزمی بـەردەبازی رێگـەکـەت
مـەرهەمی دەردی سـەری مـن وا بـە گـەردی پـاتەوە
گەر دەپرسی حاڵی پـەروانـەی دڵـم دور بـێ لە رووت
وا لە سـۆزش‌دا لە سـایەی شـەوچرای گـۆناتەوە
چاوی خوێن خواری بە خوێنم فێرە، وەک لێوی بەمەی
لێ‌ی گەڕێن ئـێوە و خـودا ئـەو شـۆخە بـا بـیخواتـەوە
شـاهی چـاوت مـوڵکی سـەبر و تـاقەتی بـردم بـە زۆر
مەسحەفی رووی تـۆ بـە گـژیاچێ ئـەگـەر نـەمداتـەوە
مـێشی خـاڵت نـافڕێ بـەس بـاوەشێنی کـە بـە نـاز
چـونکە پـابەندە بـە شـەهدی روومـەتی زێـباتەوە

شـــین و واوەیـــلایە ئـــاساری قـــیامەت هـــەڵ دەسـێ
گوڵ بە دەن ئـەمڕۆ بـەرەو مـەشریق ئـەگـەر لاکـاتەوە

لەب شەکەر فەرموو بـە زولفت بـاوەشێنی بـا نـەکـات
مـێشی ڕۆحـــم گـــەر بـــنیشێتۆ بـــە قـەندی چـاتەوە

خەتتی دەرسی عیشقی (ناری) وەک رقومی خاڵەکەت
وابــە لەوحـــی گـــەردنی بـــێ گـەردی وەک مـیناتەوە

-٦٥-

پرسیارێکی تایەربەگ لە مەلا کاکە حەمەی بێلوو (ناری)

خـــودا عـــەدلی لە لای عـــارف عـەیانە[١]
بە حەققەت ئێمە گـەللەین، ئـەو شـوانـە![٢]

لە بەرچی وا مەڕی خۆی مـەردی چـوپان؟
بـــە دەســـتی خـــۆی ئـەخاتە بـەر نـیشانە

ئەگەر مؤمن بە حەققەت دۆستی حەققن؟[٣]
چـــی‌یە حـــیکمەت دەلیـــلی ڕووســـیانە؟

موقەددەر بوو کە گـەندوم بـێ بـە رزقـی[٤]
لە ئـــادەم بـــۆچ ئـــیتر دەگـــرێ بـــەهانە؟

---

(١) عارف: زانا و پیاوی خوا ـ مرد خدا.
(٢) گەلە: مێ گەل. ڕان ـ ران.
(٣) دۆستی حەق: دۆستی خوا ـ دوست خدا.
(٤) گەندوم: گەنم ـ گندم.

کــه تــیير ئــەندازی چـابوک دڵ بـپێکێ!

قەباحەت کەی لە سـەر حـەلقەی کـەوانـە؟

کــه ئــەو روخســاری دڵ بـێنێته پـێشۆ[1]

نـــــەسیبی بـــولبولان داد و فـــوغانە

لە رۆژی خــۆی عــەمەل قسـمەت کـراوە

لە بــەر چــی تـۆ دەڵـێی فـیعلی خـۆمانە؟

کـــــەوابــوو ئــاگــری دۆزەخ لە بــۆمان

چـــــەلازم دێ بکــــێشێ وا زەبـــانە

ئـــەگــەر خـــەلقە لە بــۆمان ئـیختیارێ

لە بـەرچـی یـەک بـچووک و یـەک کـەڵانە

یـــــەکــێ بــۆ پــارەنانێ جــان فــرۆشە

یــەکــێ حــەققی نــی‌یە شــاهی جـیهانە

یــەکــێ ســولّتانی قــەسری زەڕ نــیگارە

یـەکــێ بــێ جـێگەوو بـێ‌خان و مـانە

یــەکــێ دایـم خـەریکی عـەیش و نـۆشە

یـــەکـــێ کــوژراوی شـــمشێری دەبـــانە

یــەکــێ قــاڕوونی دەوڵـەت هـەم عـینانە

یـەکـێ مـوحتاجی سککـەی یـەک قـڕانـە

* * *

(١) پێشۆ: پێشەوە ـ جلو.

-٦٦-

وەڵامی (ناری) بۆ (تایەربەگ)

سـوئالت ئـەی سـوخەن سـەنجی زەمـانە
ئـەساسی عـیجز و تـەشویش و مـەلانە
حـەقیقەت قسـمەتی ئـەحواڵـی عـالەم
دەلیـلی زەبت و ئـەحکامی نـیهانە
کـەسێ عـارف بـە حـوکمی پـادشایە
کـە مـەحرەم بـێ بـە رازی خـوسرەوانـە
وەلێ مـەجبوورە فکـرم بـۆ جـەوابت
ئـەگـەر چـی عـاجزی دەوری زەمـانە
تـەریقی (لانسـلِّم) بـا نـەمێنێ
نـەبێتە بـەحس و گـاڵەی مـازووانـە
بـەڵێ عـەدلی خـودا وەک مـیهری ئـەنوەر
لە لای ئـەهلی بـەسیرەت بـێ گـومانە
وەکـو سـەمع و بـەسەر عـیلم و حـەیاتی
کـەلامی قـودرەت و زاتـی عـەیانە
لە بـەینی کـەسبی عـەبد و خـەلق و خـالیق
تـەفاوت وەک زەمـین تـا ئـاسمانە
کـە کـەسبی مـەسدەر و حـوسن و قـەباحەت
قـەباحەت وەسـفی کسـبی عـاسیانە

خـــوابـــێ نـــەقسە وەســـفی ذات و خـــوڵقی
بـــە ئـــەحسەن خـــوڵقە مـــەشهوری جـــیهانە
بـــەڵێ حـــەق راعـــی‌یە گـــەللە، خـــەلایق[۱]
عـــــیبادەت رۆن و شـــــیر و تـــــووکیانە
پەزی[۲] بێ فەرع و پەشمە و[۳] عەبرەش و[۴] لەڕ
ســــــزاواری ســــــەگـــــی یـــۆنانی‌یانە
کـــەسێ لادا لە جـــیلوەی حـــوسنی عـــیشقی
ئـــەکـــێشێ نـــێشی نـــەشتەر بـــولبولانە
نـــیە نـــەقس و زەلیـــلی دەســـتی رووســـی
جـــەزای زیـــللەت کـــە قـــەسری حـــۆری‌یانە
تـــەماشاکـــە لە بـــۆ تـــەعلیمی عـــیرفان
فـــەلاقەی کـــوڕ دەکـــەن ئـــەم رۆمـــی‌یانە
جـــەهەننەم بـــا لە جـــۆشا بـــێ جـــەهەننەم
چـــە بـــیمێ بـــۆ گـــرۆهی مـــوئمینانە
بـــە مـــوئمین چـــی ســـەقەر، دۆزەخ، جـــەهەننەم
مـــــەقامی رووســــــیان و روو ســــیانە

---

(۱) گەللە: مێ گەل ـ گلّە. (۲) پەز: مەڕ ـ گوسفند.
(۳) پەشم: خوری ـ پشم.
(۴) أبرەش: ۱ـ ئەسپێ کە خاڵی لە رەنگی مخالفی رەنگی خۆی تیابێ ـ اسبی کە حالتهای متضادّ با رنگ اصلیش دارد. ۲ـ رەنگی سوور و سپی تێکەڵ: مەبەست لەو پەزەیە کە خوری‌یەکەی سوور و سپی‌یە ـ منظور گوسفندی کە رنگ پشمش سرخ و سفید است.

ـ ٦٧ ـ

هەر وەکوو تام و مـەزەی حـەڵوا لە بـڕوێشا نـیە
زەڕڕەیــە بــۆنی خــوا دۆزی لە دەروێشـا نـیە
زەلزەلەی ئاخر زەمان و رەغبەتی فیسق و فجوور
بۆیە تەئسیری لە سـۆز و زیکـری هـووکێشا نـیە
نێر و مـێ یـەکسـانە ئـەمڕۆ لای دڵـی دێـوانـەدا
زەرگی ئـەو فـەرقی لە لێـدانـی پـەس و پـێشانیە
بێ ریازەت سەیری گوڵزاری تەریقەت موشکولە
لەززەتی شیرین لە شـانەی شـەهدی بـێمێشانیە
تاقەتی باری ئـەمانەت شـێری مـەیدانـی ئـەوێ
حـــەملی ئـەو بـارە لە قـووەی قـاتری رێشـانیە
قەتعی رێگەی مەعریفەت نەفسی موتیعی لازمـە
حاڵەتی نەرمی لە کەللەی ئـەسپی سـەرکێشا نـیە
دانــەیی لوئــلوء مــەقامی خـەزنەیی شـاهانەیە
گەوهەری شاهی لە رەشکە و باری کاکـێشا نـیە
ئەسپی نەژدی لازمە بۆ قەتعی رێگەی مەعریفەت
سیرعەت و جەولانی نەژدی قەت لە گامێشا نـیە
گوڵشەنی حەق بولبولێکی نـەغمەخوانـی لازمـە
سۆزی ئەو نەغمە لە بـاڵی زەرگـەتە و مـێشا نـیە
بێخەوی و خۆراکە دایم کار و پیشەی تۆبەکـار
خۆ خەوو تێری لە خانەی خەڵوەت ئەندێشا نیە

سەفوەتی سۆفی لە شانە و ریش‌دا دەرناکەوێ
نووری دەروێشی لە پرچ و رەشتی‌یو کێشا نیە
پەشمەو و غارە لە بەینی سۆفی‌یو دەروێش و شێخ
ئەو کەسەی یاری دەوێ کێشەی لەگەڵ خوێشا نیە

* * *

-۶۸-

گەر خەواریق بێ، مەزەی حەلوا لە بڕوێشا هەیە
رەونەق و بۆنی خودا دۆزی لە دەروێشا هەیە
گەر بە سۆزی سەفوەتی دڵ یادی مەولا بێتە پێش
بێ‌شک و شوبهە کە تەئسیری لە هووکێشا هەیە
فەرقی نێر و مێ لە لای ئەهلی نەزەر موشکوڵ نیە
بێ‌نەزەر جەهلی لە تەشخیسی پەس و پێشا هەیە(۱)
واقیعەن رەسمی ریازەت شەرتە بۆ ئەهلی تەریق
بۆیەکێ قسمەت لە شانەی شەهدی بێ‌مێشا هەیە(۲)
گەر نفووسی ئەولیا بێت و مەدەدکاری بکا
حەملی ئەو بارە لە قووەی قاتری رێشا هەیە(۳)
گەر بە تەعلیل و تەعەللول نەفسی سەرکێش بێ موتیع(۴)
تەرکی بەدخویی لە کەللەی ئەسپی سەرکێشا هەیە(۵)

---

(۱) پەس: پاش ـ بعد. (۲) شەهد: هەنگوین ـ عسل.
(۳) قاتر: هێستر. ئێستر ـ إستر.
(۴) تەعلیل و تەعەللول: لە نوسخەیەکدا تەعلیم و تەعەللوم نووسراوە ـ علّت و بهانە آوردن و معطّل کردن.

خاکو دورِ یەکسانە لای ئەربابی عیشقی مەعریفەت
گەوهەری شاهی لە رەشکە و باری کاکێشا هەیە
هیممەتی مەولا ببێ، کیسەڵ بە تەیارە ئەگا
گەر نەزەر بێ سورعەتی نەژدی لە گامێشا هەیە(١)
گەر (فنافی‌الله) لە بۆ شەخسێ لە عەشقا دەس بدا
نەغمەیی بولبول لە باڵی زەرگەتە و مێشا هەیە(٢)
نیعمەت و جاهی جەلالی پیری سابیق بێتە پێش
سوورەتی تێری لە رووەدەی خەڵوەت ئەندێشا هەیە
موختەسەر ئەسپابی فیسق و نەفسی قانوونی سەلاح
رێی لە قانوونی سەحیح و مەزهەب و کێشا هەیە
دڵ کە مەشغووڵی خودابێ ئێش و نێشی مەخفییە
لەو مەقامە حاڵ ئەگەر بێ، قەلبی بێ ئێشا هەیە

* * *

-٦٩-

چاوەکەم بۆیە بە دایم کار و پیشەم زارییە
حاکمی چاوت لەگەڵ من مایلی غەددارییە
شۆرش و ناڵینی کەس بێوەجە و بێعیللەت نیە
ئاهی من فەریادی بولبول ئیشی بێغەم خوارییە

---

(٥) سەرکێش: لە نوسخەیەکدا: سەرکەش ـ سرکش، یاغی.
(١) نەژدی: نەجدی ـ نجدی. (٢) زەرگەتە: زەردەواڵە ـ زنبور.

من هەر ئەورۆژە دەسم شۆری لە رۆحی خۆم کە دیم
حەزرەتی خونخواری ئەبرۆت مەشرەبی خون خواری‌یە
گەر دەپرسی بۆچی بێ‌نەشئە و مەلوول و عاجزی
روومەتی زەردم عەزیزم شاهیدی بێ‌یاری‌یە
کەم بە خەندە بێ بەلامۆ، حەیفە تانەم لێ‌مەدە[1]
لێم گەڕێ تووبی و خودا، ئەمجارە دەردم کاری‌یە
دڵ لە شامی پەرچەمی رووتا بە دایم بێ‌خەوە
چونکە کێشک‌چی بە شەودا عادەتی بێ داری‌یە[2]
حیکمەتی پڕ مەسئەلەی کوڵمت لە بۆ کێ حەل دەبێ
هەر سەحیفە سەد ئیشارە و رەمزی تێدا جاری‌یە
خاڵی روخسارت هیدایەت بەخشە، شەرحی زولفەکەت
قازی ئاسا حاشیەی ئەگریجەکانت لاری‌یە ([3]، ۴)
رووت وەکوو ئاتەش موژەت وەک شیشە ئەبرۆت قیمەکێش
میروەحەت زولف و کەبابت جەرگی پارەی (ناری)یە

* * *

(١) بەلامۆ: بەلاما ـ بە نظر من. (٢) کیشک‌چی: ئێشکچی ـ نگهبان.
(٣) قازی: لاری: حاشیەی هەیە لە سەر کتیب. وە عادەتەن لە هامشی کتیبدا بە کەچی (مائل) دەنووسرێت لێرەدا ئیشارەتە بۆ ئەو، وەقازی لاری ناوی مصلح الدین لاری‌یە خەڵکی ناوچەی لارستانە وە پەراوێزی لەسەر زۆر کتێبی علمی (دینی) هەیە ـ منظور شیخ مصلح الدین لاری کە از اهالی لارستان است کە بر بسیاری از کتابهای دینی، علمی حاشیە نوشتە است.

-٧٠-

غەمی شێخ و فیراقی تۆ کە باری شانی پیریمە
بە ئەمری حوکمی بەدبەختی وەزیفە و رەسمی پیریمە
نەما رەسم و غەزەل ئەمڕۆ لە بازاڕی خەیاڵاتا
هەناسەی سەخت و سۆزی دڵ...................
تەمەننا کردنی ئاوی حەیاتی وەسڵی تۆ بۆ من
لە خاترمایە نازانم لە شێتی یا لە ژیری‌مە؟
لە وەقتی پیریا عەکسی جوانی تۆیە هەمڕازم
عەسا سوورەت لە گەردش‌دا ئەساسی دەستگیریمە
بە رەسمی یاوەری مومکین نەبوو سەرفی جوانی کەم
بە پیری تازە فکر و غائیلەی روتبەی «موشیر»یمە
قەزا بۆ دڵ لە بۆ قائم مەقامی وەسڵی تۆ هیجرت
ووتی دەرچۆ لە فرمانی قەزا نۆبەی مودیریمە
بە من چی نیعمەتی دیوانی ئەعیانی سلێمانی
کە سفرەی هیجری تۆ غارەت گەری تەختی ئەمیریمە
لە سەر سفرەی فیراقت مائیلی تیعدادی نیعمەت کەم
ئەلەم چا، قاوە میحنەت، کفتە غەم، هەم نانی تیریمە
مەڵێ کەم تاقەت و بێ دووری‌یە (ناری) لە سەختی‌دا
لەگەڵ هیجرانی تۆ، مانم نیشانەی بێ‌نەزیریمە

* * *

-٧١-

قــەت لە ئــادابــی دوعــا ئــەم پــیرە تـەقسیری نـیە
ساڵەگەڵ تـەقدیری خـوا چـیبکەم کـە تـەئسیری نـیە
ویـردی دڵ بـێ غـایەت و پـایانە وەک تـەقسیری مـن
تــا ئـەبەد وەک عـەفوی تـۆ ئـیمکانی تـەحریری نـیە
ســیدقی مـەزموونی کـەلامم عـەینی سـوبحی سـادقە
ئەو بـە تـەرزی ئـاخری شـەو کـیذب و تـەزویری نـیە
حـەیفە بـۆ ئـەربابی دەرکـی غـەزنەوی گـاهێ بـڵێن[1]
جامیعی حیکمەت ئەیازە و حـوسنی تـەدبیری نـیە[2]
عــاقڵ و فــەرزانــە هــەردەم وا لە قــەیدی مــیحنەتا
شــێت و بــێ پــەروا لە دنـیا بـاکـی زنـجیری نـییە
گـوڵ لەگـەڵ خـارا رەفـیقی بـولبولی دڵ بـێ نـەسیب
عــیللەت و ئـیشی خــودا ئـیشکالە تـەفسیری نـییە
سەیدی وەحشی دەستەمۆ بێ چاکە نەک سڵ کا بە هیچ
بازی تۆ ئیمرۆ کـە چـونکە تـابی نـەخچیری نـییە[3]
گــەردشی ئــاخر زەمــانە و شــۆڕشی دەوری قـەمەر
نوور و زوڵمەت بۆیە لای کەس فەرق و تەوفیری نیە[4]

(١) غەزنەوی: هیمایە بۆ سوڵتان مـەحموودی غـەزنەوی ـ اشـارە بـە سـلطان مـحمود غزنوی است.
(٢) ئەیاز: وەزیرەکەیەتی ـ وزیر سلطان محمود.
(٣) نەخچیر: نێچیر ـ شکار.
(٤) تەوفیر: فەرق. جیاوازی ـ تفاوت.

ئەهلی دانا قەت لە (ناری) ناگرێ هەرگیز غەڵەت
چونکە نەفسێکی ئەدیب و عاقڵ و ژیری نی‌یە

* * *

-٧٢-

دەس بدا گەر نێرگسی شەهلا برا نەسرین چی‌یە
ئافتابی خاوەرم بێ پڕتەوی پەروین چی‌یە؟
تا ترنجی غەبغەبی مەعشووقە بێ غەم دەسکەوێ[١]
ساشەمامەی خاوی بڵ، یا کوو لە کەی نەخشین چی‌یە؟
موعجیزەی (موسی) کە رووی دا سیحر و جادوو چی‌دەکا
هیممەتی رۆستەم ببێ مەکر ئەفکەنی گورگین چی‌یە؟
نەقشی مانی دەرکەوێ نەققاشی چین ریسوا دەبێ
حوسنی یوسف جلۆوەگەر بێ زینەتی شیرین چی‌یە؟
گەر نەسیمی پەرچەمی لەیلا موعەتتەر کا دەماغ
لای دڵی مەجنوون نەسیمی نافەیی مشکین چی‌یە؟
پیرم و ئوفتادەم و بێ‌تاقەت و فیکر و خەیاڵ!
وەرنە تەرتیبی قەسیدەی نازک و ڕەنگین چی‌یە؟
(ناریا) بەس لێدە لافی دانش و عەقڵ و شعوور
لافی پووچی بێ‌مەزە و بێ‌تام و بێ‌تەحسین چی‌یە؟

---

(١) غەبغەب: گەردن، ژێر چەناگە ـ زیر چانە.

-٧٣-

-یٚ-

ئەم غەزەلەی ناری بۆ بەڕێز شێخ حیسامالدین وتراوە

بــەمەولا گــەر لەمــەولا دڵ بــە قــوربانت نــەبێ نــابێ
بــە دڵ گــەر دڵ مــوتیع و بــەندە فـەرمانت نـەبێ نـابێ

کەسێ مەقسوودی کەسبی دەوڵەتی قوربی مـەحەببەتبێ(١)
غـــولامی‌ی بـــۆ غـــولامانی غـــولامانت نـــەبێ نـــابێ

زوهوری نووری تووری مەعریفەت بـۆ چـاوی بـێنوورم
لە تـۆزی سـورمە ڕەنگـی خـاکـی دامـانت نـەبێ نـابێ

فـیراری قـەیسەری زوڵـمەت لە شـاری شـامی خـاتردا
بە حوکمی بـەرقی تـیغی شـاهی تـورکانت نـەبێ نـابێ(٢)

بـــەیانی داســـتانی شـیوەنی بـولبول لەبـەر گـوڵدا
بـە خـەندەی لێـوی شـۆڕئەنگێزی خـەندانت نـەبێ نـابێ

فـــەلەک مـــەشهورە لافـــی ئـیقتداری ڕەفـعەتە ئـەمما
وجـــوودی بـــو ســەریری خـاکـی ئـەیوانت نـەبێ نـابێ

سەرم سەمتوورە، سینەم نەی، سوراحی دیدە، ئەشکم مەی
مـەزەی مـەی، یـا نـەوایـی نـەی، لە دیـوانت نـەبێ نـابێ

(١) مەحەببەت بێ لە نوسخەیەکا حەقیقەت بێ نووسراوە ـ محبّت باشد در نسخهٔ دیگر حقیقت باشد قید شده است.

(٢) تورکانت: لە نوسخەیەکدا موژگانت نووسراوە ـ کلمهٔ تُرکانت در نسخه‌ای دیگر موژگانت نوشته شده است.

له بۆ گوڵ شۆری بلبل، شۆرشی تووتی له بۆ شەککەر
به شەوقی شەهدی لێوی شەککەر ئەفشانت نەبێ نابێ
بەلالەی مەعریفەت تەعمیری قەتعەی باغە کۆنی دڵ
هەتا مەعمووری بەستی فەیزی ئیحسانت نەبێ نابێ
له رۆژی کەشمەکەشدا (ناریا) هەرگیز نەجاتی تۆ
حیسامەددین کەفیلی باری عوسیانت نەبێ نابێ

* * *

-٧٤-

ئەم غەزەلەی بۆ «مەلا ئەحمەد»ی کوڕی نووسیوە کە لەو کاتەدا لە لای مەلا عەزیزی بالیکەدەری ئەیخوێند لە سلێمانی

تالیب کە هەموو وەختێ خریداری غەزەل بێ
زۆر زەحمەتە مەیلی کە لەسەر عیلم و عەمەل بێ
تالیب ئەوەیە تالبی دیوانی خودا بێ
عالم ئەوەیە غەرقی خەیاڵاتی ئەزەل بێ
فرزەندی مەلا: ڕۆڵە ئەبێ سەرفی حەیاتی
بۆ دیققەتی بەیضاوی و تەفسیری جومەل بێ[1]

(١) بەیزاوی: تەفسیری قورئانە، هی قازی ناصرالدین البیضاوی‌یە، ئەوی‌تر (کتاب الجمل) جومەل. دەربارەی زانستی عەرەبی‌یە ـ تفسیر بیضاوی تفسیر قرآن است از دانشمند مشهور قاضی ناصرالدین بیضاوی، و کتاب دیگر الجمل است کە در مورد دانش عربی است.

بێ جیلوەیە تەسبیحی کەفی جەزبەیی سۆفی
تا فیکری مەی و دەنگی نەی و سازی ئەمەل بێ
گەر شوربی دەوا عاقیبەتی نەفعی نەبێ هیچ
لای خەستە وەکوو زەهرە ئەگەر عەینی عەسەل بێ
ئەفسووسە ببێ مورغی هوما فەرعی بە قالاو[١]
زۆر موشکوڵە گەر بازی سپی فەرعی بە قەل بێ
گەر دوری ئەتۆ واریسی ئادابی پدەربە[٢]
نەزدیکە پدەر یار و هەم ئاغووشی ئەجەل بێ[٣]

* * *

-٧٥-

برا قەت نابێ ئەم کارە وەهابێ
سەلیقەی شێخ و میر و جوو نەمابێ
بەسێ کەس مامەڵەی یەک پیرەگا بێ
ئەویش کلکی لە سێ لاوە شکابێ
ئەگەر سەودای عەسایە فەرموو یا شێخ
بە بیری خۆت بە چەن چاکە کرابێ
ئەگەر سەودای کل و کلتوور و جامە
بڵێم من مامەڵەی بێ «نووتە»[٤] با بێ

(١) قالاو: قەلە باچکە ـ کلاغ. (٢) پدەر: باوک ـ پدر.
(٣) ئاغووش: باوەش ـ آغوش، بغل.
(٤) نووتە: ناوی جوولەکەیەک بوو ـ اسم فردی یهودی.

بــه قـەولی نـاقلی ئـەم گـفت و گـۆیە
وەهــا دیــارە کــە ئـاغا تـیا شکـابێ
بە گونیا گا دەناسێ جوولەکەی سـەگ
درۆ نــاکــا ئــەگـەر مـالوومی گـابێ

* * *

ـ ٧٦ ـ

هەر بلوکێکی عەجەم، حـاکـمی مـەم ژاکـنە بـێ[١]
مـوختەسەر پـەروەرشی رۆحـی بـە ئـاوی سـنەبێ
نــاییی: بــاوە بــڵانێ مــەکـە مـن خـۆم ئـەکـەفم
مــونشی بـاشی: شـەکـەتم، نـازری: مـەم تـۆقنەبێ
جەمعی سەرکاری تفەنگ داری لە بۆ رۆژی مەساف
تیرو قەڵغانی هەموو سـمت و سـەری هـۆجە نـەبێ
سەفی پێش خزمەتی ئەبرۆ بە خەنە و وسـمە کشـاو
دەست و پیێ مەن تەبەع و نۆکەری غەرقی خەنەبێ
نامەوێ لەززەتی ئەو خـاکـە جـەهەننەم لە سـەفای
دەی دووسەد مەرتەبە، گوی مام خلە لەو مەسکەنەبێ

* * *

(١) وا مەشهوورە ئەم پارچەیە هی شێخ رەزابێ بەڵام ئەڵێن کە هەڵبەستی نـاری‌یە و لە ترسا بە ناوی شێخ رەزاوە بڵاو کراوەتەوە.

ـ ٧٧ ـ

ئەگەر بێ خەرمەنی حوسنی بەسەر بێ
دەبێ دڵ بۆ زەکاتی ئەو بەسەر بێ
دەگا دەستم بە میعراجی ویسالی
لە روویا گەر بە لەب شەقول قەمەر بێ
شەکەر وەختێ کە لافی لێوی لێدا
چەنەی شەککەر شکا تا نەیشەکەر بێ[(١)]
دەکا تەرکی خەیاڵی خاڵی لەیلا
ئەگەر مەجنون لە حوسنی باخەبەر بێ
موتەووەل بوو سەری زولفی لە روویا[(٢)]
بڕی، تا موختەسەر ڕێگەی نەزەر بێ[(٣)]
وەکوو بەهرامە تیری چاوی مەستی
کەوا نەمدی لە دڵ جارێ خەتەر بێ
لە گەنجی خوسرەوی جەم بێ نیازم
ئەگەر دەستم کەمەربەندی کەمەر بێ
وەکوو من تۆبە ئەشکێنێ بەلێوی
خسوسەن گەر مزەی ماچی لەسەر بێ

---

(١) نەی: قامیش ـ نی.
(٢) مطول: کتێبی بەیان و مەعانی و بەدیعە هی زانای بەناوبانگ خوالێ خۆشبوو (سەعدی تەفتازانی)یە ـ کتاب بیان و معانی و بدیع از شیخ سعد تفتازانی.
(٣) موختەسەر: عەینی عیلمن بە کورت کراوەیی ـ همان علم است به اختصار.

کەم و کورتی بە عادەت چاکە ئەمڕۆ
غەزەل حوسنی لەوایە موختەسەر بێ
هونەر ئامێزە (ناری) شیعرەکانت
مەگەر لای بێهونەر بێ موعتەبەر بێ

* * *

-٧٨-

حوججەتی موڵکی لەتیفی خەت و خاڵی روویەتی
نووری ئیسباتی لەتافەت نەقشی حەڵقەی موویەتی
روومەتە یا چینییە، یا لەوحی مینا، یا سەدەف
یا بە ئاهی سەردی عاشق ئاوە خۆ، بەستوویەتی
پەرچەمی جەزبەی دڵی کردم لە بۆ شوعلەی روخی
رهبەری ئاتەشپەرەستی، توررەیی جادوویەتی
سەیری خەندەی لێوەکەی بۆ دڵ نەوازی چی دەکا
شەڕفرۆشی گەرچی رەسمی نێرگسی بەدخوویەتی
چاوی مەستی قابیزولئەرواحە لێوی وەک مەسیح
کوشتن و ئیحیا بە چاوو لێوی هەر ئەو، بوویەتی
مەنعی قەد ناکەم لە خوێن خۆریی کە شێوەی چاویيە
کوشتن و قەتڵی بە ناحەق کار و پیشەی زوویەتی
نەشتەری غەمزەی لە جەرگم دا و بە گریەم پێکەنی
غونچە پشکووتن بە شەونم، عادەتی پێشوویەتی

دیــجلەیی سـەیلی سـروشکم حـەدد و پـایانی نـەما
شـــاهیدی بــێغایەتی لیــتە و قــوڕی پــێلوویەتی
قــامەتی (نـاری) بـە کـوڵی مـیحنەتۆ وا خـەم بـووە
تــەختی پــیشانی هــەمیشە هــەمدەمی زانــوویەتی

* * *

-٧٩-

ئەم غەزەلەی بۆ بەڕێز شێخ مەحموودی حەفیدزادە ناردووە
لە ٩٣١ تا ٩٣٣ لە ناصریە دەست بە سەربووە

بــە ئـاه و نـاڵە مـەشغوولم لە نـەغمەی سـاز و تـارم چــی
ئــەسیری مــیحنەت و دەردم لە ســەیری نـەوبەهارم چــی
لەگـەڵ خـاری غـەما جـووتم، لە عـەیشی گـوڵشەن ئـازادم
نــەخۆشی دەردی هــیجرانــم، لە خـۆشیی لالەزارم چــی
لە پــایەی گـــردی ســەیوانــی فــیراقت بــێ نـــەوا مـاوم
لە نــاز و نــیعمەت و گـەنج و مـەتاعی ئـەهلی شـارم چــی
مــەحەللەی گــۆیژەی شــەوقم سـەراسـەر پـاکـی وێـرانـە
لە کەیف و سوحبەت و سەیران و چەشمەی سەرچنارم چی
بە بێ‌تۆزی ریکابی تـۆ، کـەچەتری خـوسرەوی سـەربوو[1]
لە تـــەختی مــەسنەدی داراوو تــاجی شــەهریارم چــی!

---

(١) بەبێ تۆزی ریکاب: تۆزی ئاوزەنگی ـ گردوغبار رکاب.

بـەبێ سایەی وجـودی تـۆ، کـە سـەرمایەی حـەیاتم بـوو
لە سـایە و سـێبەری شـمشاد و سـەروی جـوێبارم چـی!
بـەبێ شـەمعی جـەمالی تـۆ کـە پـەروانـەی دڵـی مـن بـوو
لە شوعلە و شەعشەعەی بەنزین و مەهـ خورشید و نارم چـی
هـەتا چـۆڵی بـیابانی فـیراقت مـاڵ و مـەئوامـە!
لە سـەیری قـەسری شـیرین و لە ئـەیوان و تـەلارم چـی
مـریدی مـیحنەت و دەردم، غـەمی تـۆ پـیر و مـەولامە
لە مـرقەی سـۆفی‌یو هـاوار و جـەزبەی تـۆبەکـارم چـی!
لە لەوحـی سـینەما، تـاقامەتی ئـەلفت خـەیاڵم بـێ
لە (فـێوو رێوو شـین)ی مـەنزڵی بـێ یـارو تـارم چـی[١]
تەبیبم غەم، جەفا هەمدەم، ئـەلەم هـەم قـووتە هـەم مـەرهەم
خـەریکی شیوەنم دەم دەم لە رەنـج و غـەم گـوسارم چـی
کـە بـۆ مـن دەردی دووریی ئـافەتی رۆح و سـەر و مـاڵە
لە شـۆر و لۆمـە و فـیتنەی زەمـانە و رۆژگـارم چـی!
بە پـیریی دڵ شکستی تـەکـیەگـاهی چـۆڵی (پـیران)م[٢]
لە زیکـری پـیری هـەورامـان و بـەحسی شـالیارم چـی!
کـە مـن غـەرقی زرێـباری غـەمی تـۆبم لە «بـێلوو»دا
لە نـاڵەو شـیوەن و دەرد و غـەمی ئـەغیار و یـارم چـی!

---

(١) فێ رێ شین: فرش ـ فرش.
(٢) پیران: دێیەکە لە مەریوان ـ روستایی از توابع مریوان.

مــەدینەی «نــاصریِّە»ی دڵ بــە یــادی تــۆ کــە ئــاوایــە
لە مەعموورەی عیراق و تــورک و چــین و قــەندەهارم چــی!
ووتی نەفسم! بە خزمەت چی قبووڵم کە، ووتــی: هــەی دەی
لە خزمەتچی ســەگ و مــەلعوون و پــیس و نــابەکــارم چــی!
لەگەڵ بەد ئــەسڵدا وەک ئــەو، نــەتیجەی ئــولفەت و مــەیلە
کــەوابــێ مــن لە مــائیل بــوونی مــار و گــورگە هــارم چــی!
بــڵێ (نــاری) لەکــونجی مــیحنەت و غــەمدا هــەتا مــاوی
بــەبێ «بــازی فــەرەح» ئــاخر لە ســەیران و شکــارم چــی[1]

* * *

-٨٠-

هــەتا غــونچەی گــوڵی دڵ بــێ لە لالەی نــەوبەهارم چــی
لەگــەڵ شــمشادی بــاڵاکــەی، لە ســەروی جــوێبارم چــی
کە یاری دەس بدا بۆ من لە سەر سینەی بــە جــووتێ بــەی
لە بازی و سەیری مۆرەی نەردی سەر تەختە و قومارم چی
ئــەگــەر بگــرم لە دەس یــەکــدەم، تــرنجی غــەبغەبی کــاڵی
لە لیــمۆی زەرد و ســێوی ئــاڵ و نــارنج و هــەنارم چــی!
ئەبەد تەشبیهی رۆژ و شــەو بــە زولف و روومــەتی نــاکــەم
لە وەسفی دوو مونافی هــەر وەکــوو لەیــل و نــەهارم چــی

---

(١) بازی فەرەح: واتە شێخ مەحموود ـ مقصود شیخ محمود است.

که بۆ ماچی دەمی، وەک چاوی مەستی تۆبە دەشکێنم
غوڵامی تورکی مەخموورم، لە شێخی تۆبەکارم چی!
بەشەرحی خاڵ و خەتتی حیکمەتی روخساری مەشغوولْم
لە سیرڕی حاشیەی زولفی سیاهی تارومارم چی!
بە قانوونی غوڵامی ی گەر قبووڵم کا لە دەرگادا
لە چەتری عەیش و تەختی ناز و تاجی ئیعتیبارم چی!
گریبانی سەبووری پارە کردم تیری موژگانی[١]
دەبا من روو لە سەحراکەم لە ئارام و قەرارم چی!
لە خۆفی چاوی مورغی دڵ لە سەر شەهدی لەبی لاچوو[٢]
کە یەعنی من لە زەخم و حەملەیی بازی شکارم چی!
خەیانەت تا ئەبەد (ناری) بە تەحریکی موژەی ناکەم
لە بەند و کۆت و زنجیری فەلاقەی سەختی یارم چی!

* * *

-٨١-

جەهلە ئیمڕۆ بۆ ئیقامەت رەغبەتی لادێیەتی
چونکە زانی عیلم و عیرفانە، لە شارا رێیەتی!
عالمێ گەر دەرکەوێ سەد جاهیلی بێ مەعریفەت
یا وەبەر تانەی ئەدا، یا فیکەوو هێ هێیەتی

---

(١) گرێبانی: یەخەی کراس - يقّة پیراهن.
(٢) مورغ: باڵندە. پەلەوەر - پرنده

مـــاڵی دڵ شـــێویٚ لە بـــۆ خـــاسیەتی ئـاوی حـەیات
ئـارەزووی مـاچی دەم و تـەقبیلی (لام و بـیٚ‌یەتی)[١]
واقـیعەن دنـیا عـەجەب شـۆخێکی شـەنگ و دولبـەرە
عالەمیٚ پابەندی عیشوە و (نوون و ئەلف و زیٚ‌یەتی)[٢]
(نـــاری)یـــە ئـیمڕۆ لە ژێـر بـاری غـەما هـاواری‌یـە
دائـــیمە هـــەر ئـــینتیزاری (مـــیم و واوو تـیٚ‌یەتی)[٣]

* * *

-٨٢-

ئەم غەزەلە لە دەنگی گێتی تازە ژمارە (٩٣٧) ساڵی ٤٧ بڵاوکرایەوە

خاکی دەرگاکەت لە بۆ سـەر هـەر وەکـوو ئـەفسەر سـەری
ئــەلفی بـاڵاکـەت لە پـێچ و خـەم وەکـوو عـەرعەر عـەری
گـــوڵشەنی روخســـاری تـــۆ، رەونـــەق شکـێنی نـەوبەهار
ئـــــاوێنەی حـــوسنت لە رەنگ و ئـــافەتی ســـێبەر بـــەری
وا لە حـەسرەت چـاوی مـەستت دەسـتەو ئـەژنۆ کـەوتوون
ئــاهویی مــاچین و شـــۆخی چـــین و تـــورکی بـــەربەری
شەو کە دەرکەوت و لە بۆ حەسرەت کەمیٚ رووی کردە مانگ
مـــیسلی تـــۆو، زەرڕاتـــی نـــووری نـەییری ئـەنوەر وەری

---

(١) لام و بیٚ: لب: لێو ـ لب. (٢) نوون و ئەلف و زیٚ: ناز.
(٣) میم و واووتیٚ: موت. مردن. مەرگ.

زەمــزەمەت حــوسنی لە ئــافاقا، کــە وەک تــەل تــێپەڕی
نـــــاوو ئــــاساری نــەما، هــەر وەک غــەزالی پــەرپەری
خــەیبەری دڵ بــوو بــە پــەیکانی مــوژەی ژێـر و زەبـەر
هــەر وەکــوو هــەڵ کـەندنی بـێخ و بـنی (حـەیدەر) دەری
چوو لە بۆ گوڵشەن، لە بـۆ تـەعزیمی حـوسنی دەس بـەجێ
گـــوڵبەنی ســـــەروی نـــیهالی بــــاغی ئــاغالەر لەری
ڕۆژی دیــوانــی ئــەزەل قســمەت وەهــا جــاری بــووە
ســـەهمی ئـــاغا بــۆ بــزورگی، قســمەتی نــۆکـەر کـەری
(نــاریا) تــا کــەی بــە پیری فـیکری بـەیتی بـێ سـەمەر
پـیری‌یو لافـی جـوانــی؟ بــێ نــەوایـی و قـەشمەری؟

* * *

-٨٣-

فەرەنگی تۆا بـە حـەق بـۆ نـابی ڕازی
بە ئوجرەت گرتووە گا جـووتی قـازی
بە زاتی حەق کە بێت و ڕۆژی نـەورۆز
بە کلکی خۆی نەکا، وەک توولە بازی
بە زەڕبی چێو و شڵپەی شەق لە پاشت
ئەبیستی شـۆر و ئـاهەنگی حـیجازی!

* * *

- ٨٤ -

بــە ئـیما دوێ شـەوێ بـاڵا نـەمامێ[(١)]
نەویدی دوو شەمامەی زەردی دامـێ[(٢)]
بە رەسمی تەهنیەت فەرمووی پـەیاپەی
لە بۆ مـن لێـدە مـوتریب چـەن مـەقامێ
وەرە ســاقی بـە یـادی چـاوی مـەستی
دەخیلت بـم بـە گـەردوش بـێنە جـامێ
دڵـی میحنەت زەدەم مـەسرووڕە ئـەمڕۆ
بە ئومێدی خـەڵاتی خـۆش خـەرامـێ
بڵێن بـەو شـۆخە نـەشکێنێ بـە نـاحەق
قــەراری دوێ، بــە عــەقڵی نـاتەمامێ
گــەلێ نــەقسە لە بــاغی سـەڵتەنەتدا
لە ســەر دووبـەی دڵ ئـازاری غـوڵامێ
هــەتاکــەی (نــاریا) فـیکری بـەتاڵت
هەتیو پەیدا کە بۆ خۆت عـەقڵ و فـامێ

* * *

(١) ئیما: رەمز. هێما ـ اشارە.
(٢) نەوید: مژدە. مزگێنی ـ مژدە.

- ٨٥ -

زەرفی مینا شاهی مـن مەزرووفی ئەڵماسی دەویٚ[(١)]

وەک کونی ماکینە دەرزی تیژو رەقاسی دەویٚ

قەتعی ریٚگەی دۆڵەسوور و کانی گەرمیی بەر مووان[(٢)]

هیممەتی چابوک سواری قەومی بلباسی دەویٚ[(٣)]

بەحری قوڵزوم تەجرەبەی قووڵی بەهەرکەس ناکریٚ[(٤)]

ئیمتیحانی بیخی دەریا شەخسی غەوواسی دەویٚ

چاوی میٚروو موشکیلە تەشخیسی ئەو بیٚ زەرڕەبین[(٥)]

ماهی نەو دۆزینەوەی ئەو، زیادە ئیحساسی دەویٚ

وەزعی بیٚ زەرفی لە بۆ تۆ، ئیشی بیٚ زەرفی نیە[(٦)]

بوو، کە شمشیٚری مجەوهەر، مەحفەزی خاسی دەویٚ[(٧)]

---

(١) وامەشهورە ئەم غەزەلەی ناری کە زۆر بەرزو پڕ لە تەوریەیە بۆ شیٚخ مەحموودی ناردووە کە لە هیٚنانی (مینا) ناویٚک لە مەریوان پەشیمانی کردۆتەوە. مینا وەک ناوی ئافرەتەکەیە بە شووشەیش دەڵیٚن - این قصیده از قصایدی است که ناری آن را برای شیخ محمود فرستاده است.

(٢) دۆڵە سوور دیٚیە کە لە مەریوان و بە ماناوە بە شتی تریش ئەوتریٚ و موانیش هەروەها - روستایی از توابع مریوان.

(٣) دەڵیٚن دڵخوازی (مینا) لاوچاکیٚکی بلباسی بووە - خواستگار مینا جوانی از قوم بلباس بوده است.

(٤) قولزم: دەریای سوور دریای سرخ.

(٥) چاوی میٚروو: وا مەشهورە میٚرووله چاوی نیە یا نە زۆر بچووکە نابینریٚ - چشم مورچه.

(٦) واتە خەنجەری تۆ کیٚلانی خۆی هەیە، یانی تۆ خیٚزانت هەیە - خنجر تو غلاف خودش را دارد.

(٧) شمشیٚرەکەت کولەو جەوهەردار نییە و کیٚلانی تایبەتی پیٚویست نیە - شمشیر تو تیز نیست و غلاف مخصوص نمی‌خواهد.

موختەسەر زەرفی زەریف و شەمعدانی وەک بلوور
شەمعی کافووریی میسالی بێگرێ و راسی دەوێ

* * *

- ٨٦ -

دڵ کە سەرمەستی ئیشارەی نێرگسی جانانە بێ
نامەوێ قەد بادەنۆشی مەیکەدەی مەیخانە بێ
توخوا تاکەی ئەمن قوربانتم سەروی رەوان
رازی عەشقی من لە کووچەی شاردا ئەفشانە بێ
بەس لە گوڵزاری روخت مورغی دڵم ئاوارەکە
حەیفە شەمعی عاریزت بێ بولبول و پەروانە بێ
لەحزەیە نەمدی، کە دیتم تاقی میحرابی برۆت
تاری کاکۆڵت بە شانەی ئاهی من تاتا نەبێ
خێوەتی قوتبی لە مەیدانی موحەبەت هەڵ دەدەم
مورشیدی عیشقم ئەگەر ئەو ماهی نوور ئەفشا نەبێ
چاوەکەم چاکە لە پێش چاوی جەمیعی خاس و عام؟
بولبولی وەک من لە گوڵباخی دەمت بێگانە بێ!؟
نامەوێ بەو شەرتە شوعلەی ئافتابی بێ بەقا
رۆژی روخساری عەلی خانم لە سەر ئاوا نەبێ
چەند بە شیرینی دەچێ قیبلەم لە رێگەی مەکتەبا
رۆحی شیرینم فیدای خاشاکی مەکتەبخانەبێ

خزمەت و گەردن کەچی قابیل بـە مـن بـوو عـاقیبەت
ئـــیلتیفاتێکت نـــەبوو وا لایـــقی ئـــاغا نـــەبێ
چـــیم لە مـــاچین و خـــەتا داوە، هـەتا مـاچینی مـن
پەرچەمی چین چـینی شـیرینانی مـەکـتەبخانە بـێ
لێم گەڕێ با کەشفی رەمزی مـەسئەلەی خـاڵت بکـەم
شـــاریحی (فـتح المـبین) چـاوم دەبـێ ئـیحیا نـەبێ
(ناریا) بۆ شـیعری مـەدحی شـۆخی شـیرینی عـەلی
حەیفە ئـەشعارت بـە تـەرزی بـەیتی بـێکـارانـە بـێ

* * *

- ٨٧ -

غەزەل گەر لەتیف و تـەڕ و تـازەبێ[١]
دەبێ تان و پۆی مووی بەری خـازەبێ
بـــــڕۆساله تـــــەقەڵلا بـــــده[٢]
بە دەست بگرە تۆ خاتە یا خـازە بـێ!
لە پـێچاڵە کـۆنی ئـەوانـا مـەکـۆ
سەرە و سەرکە، ئەمما بـە ئـەندازە بـێ
لە رەشـــماڵیانا خـــەیانەت نـــەکەی!
نەوەک دەم شـڕ و دەنگـی ئـاوازە بـێ

(١) ئەم غەزەلەی بۆ بابە علی شێخ محمودی حەفید ناردووە پلاری گرتۆتە ئەم بـابەتە شیعرانە ـ ناری این غزل را برای بابا علی شیخ محمود حفید فرستاده است.
(٢) ناوی تیرەیەکە نەمانویست بینووسین ـ اسم تیرەای است.

بــە نـیوگەز بـەری تـەجرەبەی لازمـە
نە زۆر و نە کـەم وەک بـەری شـازەبێ
بەری بێ بەپانی لە بـۆ خـەو بـە شـەو
بــە کـــاری قـوتە و بـۆرەوو بـازە بـێ
قـــەوی بـــێ لە سـفتی تـەماشا مـەکـە
بەر و پشتی وەک تـەختە دەروازە بـێ
مــەتاعی وەهـا چـاکـە لەم عـەسرەدا
نەشیعری بە مـەعنا و تـەڕ و تـازە بـێ

* * *

-٨٨-

نەفەس سەمتوورە، سینەم ساز و دڵ نەی
حیکایەت خوانی دووری تۆن پـەیاپەی
بە زیکـری تـۆ وەکـوو سـۆفی هـەمیشە
مــەقاماتی فــەنا فـــیاللە ئـەکـەم تـەی
چـە شـیرینە لەگـەڵ شـەهدی حـزوورا
لە تۆ خـەندە و لە مـن ئـاوازی ئـۆخەی
ئەگەر سایەی سەری تـۆ بـێ بـە تـاجم
چە موحتاجم بە تاج و ئـەفسەری کـەی

غەزەل قەت نابڕێ هەرگیز بە باڵات
دەزانم بۆکە وا مایل بە تاقەی[١]
لە مەیخانەی خەیاڵی شەوقی تۆدا
بە نەشئەی یادی تۆ دڵ مەستە بێ مەی
لە عەکسی بادە ساقی وا لە مەی‌دا[٢]
قەدەح فنجانە ئازا تێکە سادەی[٣]
لە ووشکی وا نەمامی باغی نەزمم
بە پووشی ریشی سۆفی بوو شکۆفەی
بەسەر چوو دوور لە تۆ، باغی خەیاڵات
نەبوونی ما، نەبۆنی ما، نەغونچەی

* * *

-٨٩-

ئەم هەڵبەستەی بۆ ئەحمەد ئەفەندی ناویک ناردووە

بۆ غەزەل ئیمڕۆ بەمن چاوم بە ناحەق گەردەکەی؟
من بە گزگل ئیحتیاج و تۆ بە لیمۆ شەڕ دەکەی!
من لە بێلوودا بە بێ ئاوو بە بێ بورکەوتووم
تۆ لە بەغدادا هەمیشە سەیری بەحر و بەڕ دەکەی

---

(١) تاقە: جۆرە قوماشێک بوو بۆ کەوا ـ نوعی پارچە است برای لباس کُردی محلی زنانە. (٢) بادە: مەی ـ می، شراب.
(٣) قەدەح: پەرداخ ـ قدح جام شراب.

هـەمدەمی بـازی تـەواری بـووی لە بـۆ سـەیر و سـەفا
راوەکەو بۆچی عـەزیزی مـن بـە واشـەی گـەڕ دەکـەی؟
دڵ لە غەمدا ووشکە هەروەک پووشی ووشکی شارەزوور
تۆ لە من تەکلیفی شـیعری شـۆخ و تـازە و تـەڕ دەکـەی
مشـتەری چـونکە نـەماوە بـۆ مـەتاعی نـەزمی مـن
چـۆڵە بـازاڕی خـەیاڵی (نـاری) گـەر بـاوەڕ دەکـەی!

* * *

چوارخشتەکی و تاکەکان

بە شمشێری مەلالەت بوو، کەوا جـەرگی مـەلا لەت بـوو
بـەڵێ مـەشهووری ئـافاقە، مـەلا نـیوەی مـەلالەت بـوو
بە پیکی غەم لە سەر سەنگی کـەلالەت گـەوهەری قـەلبی
وەهای لێدا زەمانە، دەستی بشکێ، وەک (کەلا) لەت بوو

بۆ بابەعەلی لە قاهیرە

هـەر لە بـێلوو تـا لەبـی نـیلی مـوبارەک دەس بـەدەس
سەد سەلامت بـۆ دەنـێرم نـووری چـاوم هـەر نـەفەس
قـافڵەی ئـاهم لە ژێـر بـاری غـەما پـێی خسـتووە
بۆیە زەنگی دڵ بە جـارێ دەنگـی نـایە وەک جـەرەس

گــەر بــڵێم بــانە لە جــەننەت خــۆشترە هــێشتا کــەمە
شاهیدن ئەبرۆی فەتاح، وەجهی حەسەن، یەعنی حــەمە

ئەر بە (با) بێ، ئەربەبا وێران ئــەبێ
(با) نەبێ، بانە وەکوو ریضوان ئەبێ

بــــەڵێ ئــەمڕۆ لە دنــیادا مــەلایە
بــە ئــەنواعــی مــوسیبەت مــوبتەلایە
لە بۆ لا هەر کەسێ رووکا بە بێ شک
جــەوابــی یــا پــەزیرایــی بــەڵایە

غەیری تۆ کێ قادرە بڕوا دەمێ لەم رێگــەوە
یەعنی ئیزهاری کەلامی تاڵ و شیرین پێکەوە

هەتا ئاساری بەزمی زەمزەمەی شیرینی چاکەت بێ
مەحاڵە یاری و سوحبەت دەبێ رەفتاری کاکەت بێ

چــڵ گــەزی مــێزەر لەســەر نــاوە بــە رەســمی عــالمی
دەک بە بــن کــلکیا بــەرێ ســا نــیوگەزی عــالەم تــەواو
گــەر بڵێ (قــازی) قــەڵا جــاشی مــنە، بــاوەڕ مــەکــە
جاشی قازی بوو لە (سیف) و بۆ لەوەڕ رووی کردە خاو

دڵــی عــالەم کــە خــاڵی بــێ لە عــیرفان
لە ئــەعمالا نــەبێ حــوسنی نــومایان

بە ریش و مێزەر و دەسماڵی رووسی
وەکوو شەمعە لە سەر قەبری مەجووسی

بۆ مەلا عەبدوڵڵای مەریوانیی نووسیوە

غەیری عەبدوڵڵا، عباداللەیە من یارم نەبوو
قەلبی کەس لایق بە شێوەی شۆخی ئەشعارم نەبوو

بۆ حمە سعید بەگی سەلیم بەگی جاف

هەرچەندە بەعیدم لە درۆ و لابە بە عیدم
بێ شوبهە بە دڵ مایل و موشتاقی سەعیدم
قیبلەیی دڵ بە عەلی سوورەتی بابا عەلییە
کە لە جوملەی سەمەری باغی لەتیفی وەلییە
گەرچی تەقسیری نەهاتن کاری بەندی قاچمە
دەم بە دەم داوێنی پاکت، پاکی جێگەی ماچمە
دوور لە تۆ، ساعەت بە ساعەت، وەک نەخۆشی بێتەبیب
چاوەڕێی ئاوازی دەنگی خاکەناز و پاچمە
هەر لە خاکی رووسەوە، تا رۆم و بلغار و حەبەش
کەس نییە رازی بە تەقسیمی ئەزەل بێ، یا بە بەش

بە بۆنەی تەڵاق دانی ژنی عەلی زاڵەوە

دوو تڕ بە هەر حاڵ، نیم تڕ مەحاڵە
دوو تڕ و نیم تڕ وە قەوری زاڵە

نانی بێ پێخۆر و قەسری شۆخ و بێ شۆخ و پەری
عیللەتی ناچاری‌یە هەردوو بە قەولی ئەنوەری
گوڵشەنی خاڵی لە بولبول جلوەگاهی گوڵ نیە
جێگەیەکی بێ مەزەو تامە بە حەرفی عونسوری

لە وەلامی غەزەلێکدا کە بۆ مەحموودخانی کانی‌سانانی ناردوە

ئەتۆ زەمم ئەکەی، مەدحت ئەکەم من
جەزای قەولی درۆ، با هەر درۆ بێ[1]
حەقیقەت نوستنی ئەمشەو بە جێ بوو
کە لێفە و دۆشەکم سمتی خەجێ بوو
خەجاڵەت بێ خەجێ شووی پێ نەکردی
ئەوەند پاڕایەوە رووی تێ نەکردی
ئەوا کردم ئەتۆش بەیتولخەلا بووی
نەهات و دەفعەیە گووی تێ نەکردی
جریوەی ئەستێرەی ئاسمان، لە شەوێکی ساف و تاریکا
ئەڵێی رێبازی ئەهلی بیدعەیە، بە ناو رێگایەکی تاریکا

---

(١) بەهی (نالی)ش دراوەتە قەڵەم ـ این بیت به نالی نیز نسبت داده شده است.
تێبینی: ئەم پینج خشتەکی‌یە وا باوە لە سەر شیعریکی تایەر بەگی جاف لە لایەن ناری‌یەوە دانراوە بەلام راستی‌یەکەی ئەوەیە کە هەر هەمووی لە دانانی (ناری) یەو هیچ پیوەندی‌یەکی بە تایەر بەگەوە نیە. بەلگەیش بو ئەمە نووسینەکەی عەلی کەمال باپیرە لە گوڤاری سلیمانی داو شایەتی بەریز حاجی مەلا ئەحمەدی قازی شاعیر و زۆر لەهاو چەرخەکانی (ناری) کە خوی بوی باس کردوون.

لە سەودادا دەمی کاغەز سەری خست

لە بەختی من، سکی پڕ بوو، بەری خست

دەمێ بوو، مابوو، باغاتی خەیاڵاتم بە وێرانی

وەها وێرانۆ بوو، تەعمیری موشکیل بوو بە سەدمانی

لە رۆمی رووم‌دا حوکمی نەما، قانوونی سەرداری

هەتا زاهیر نەبوو تورڕەی لیوائی ئالی «عثمانی»

پێنج خشتەکی ناری لە مەدح و ستایشی پێغەمبەر (د.خ)

ئەی شەهەنشاهی شکۆهی عیزەتی روویی زەمین

گەوهەری تاجی ریسالەت، شەمسی بورجی مورسەلین

زینەتی نووری نبووەت تاجداری موڵکی دین

مەتڵەعی سوبحی سەعادەت مەزهەری سیدق و یەقین

ئەی سوپاسالاری فەوجی ئەنبیا و مورسەلین

ئەی شەوی ئەسرا مەلەک خوڕڕەم لە بۆ ئاهەنگی تۆ

عەرش و کورسی بوو بە تەخت و مەسنەدی ئەو رەنگی تۆ

گوڵشەنی جەننەت خەجاڵەت ما، لە جیلوەی رەنگی تۆ

بۆ نەوازش زاتی حەق هەم سوحبەت و هەم دەنگی تۆ

شاهیدی تەعزیمی تۆ بوو، شاتری رۆحولئەمین

پڕ تەوی بەدری جەماڵت، شەمعی جەمعی ئەنبیا

زینەتی حوسنی کەماڵت سۆزی شەوقی ئەولیا

گەردی نەعلەینت بەڵێ رەونەق شکێنی تووتیا
میشکی تۆزی دامەنت عەتری دەماغی ئەتقیا
یەعنی بۆ تەئسیری بینش عەینی سورمەی خاکبین
من گەداوو بێ نەوا، تۆش خاوەنی گەنج و کەریم
من نەخۆش و بێدەوا هەر تۆی دەوا بەخش و حەکیم
چی لە هەنگامی جەزاکەم، بێ هەوا خواهو نەدیم
روو لە کوێ کەم غەیری تۆ، ئەی شافعی زومرەی ئەسیم
من گوناهبارو خەجاڵەت، تۆ شەفیع ولموزنبین
با بکەم شیوەن لە داخی باخی عومری بێسەمەر
دەستە ئەژنۆ دابنیشم وەک هەتیوی بێ پدەر
با بە ئەشکی دیدە تەڕکەم خاک و خۆڵی راگوزەر
خۆ لە قوڕ بگرم بە جارێ هەر لە پێ تا تەوقی سەر
بەڵکی لوتفی شاهی لەولاک بێ نەجاتم دا لە شین
شەرمەزار و سەرفگەندە و غافڵ و دێوانە خۆم
بێ شوعاعی مەعریفەت، بێ نوور و بێ پەروانە خۆم
ئەی بەریسوایی لە کووچەی شاردا ئەفسانە خۆم
موستەحەققی تیر و تانەی ئاشنا و بێگانە خۆم
واجیبی رەحمم بە سێ یا رەحمەتەن لیلعالەمین
بوردەباری دەستی نەفسی کافری ئەممارە خۆم
بێ زەخیرە و زادی رێگەی ئاخیرەت بێچارە خۆم

ڕووت و قووتی مەحشەر و بێسایەوو ئاوارە خـۆم
دەستە پـاچە و ڕووسـیاه و عـاجز و بـێکارە خـۆم
بێ بە فریادم لەوێدا یا دەلیلە الموجریمین!
من کە مەشهوورم بە مەحکووم و موتیعی نەفسی شووم
کـەی بـە ئـوممێد و خـەیاڵی ئـیعتیبار و ئـابڕووم
قەت لە خەرمانی ئیتاعەت یەک قـەدەم پـێشۆ نـەچووم
ئـێستە مـن قـانیع بـە خـۆشەی ئـایەتی (لاتـقنطوا)م
مەزرەعەی عەفوی خودا نابێ ببێ بێ خۆشەچین
بـێ نـەسیبی کـەعبەتوڵڵاو تـەوافـی خـاکـی خـۆم
دوور و بێ بەهرەی مەدینەی خـاکـی عـەنبەرناکـی خـۆم
ئەی ئەسەف مەحرورمی زومرەی حەزرەتی لەولاکی خۆم
حەسرەتا مەحروومی شـەهدی زیـارەتی شـەبباکـی خـۆم
بۆ نەڕێژم ئەشکی ئاڵ و ئاوی گەرم و ئاتەشین
گەر سەگی دوای فەوجی خاسانی خوایی کەوتووە
یـانی دەربـاری دەری ئـەسحابی کـەهفی گـرتووە
ئەو لە جـەننەتدا مـوقیم و مـن لە دۆزەخدا بـووە
ئەی حەبیبی خالیقی عـالەم تـەرەححوم تـا زووە
ئەو سەگی ئەسحابی کەهف و من سەگێکی تابیعین!
(نـاریا) ئـامادە بـە نـزدیکە هـەنگامی سـەفەر
مەنزڵت دوور و درێژ و چـۆڵە ڕێگـەت پـڕ خـەتەر

تا بەکەی غەفڵەت نەشینی خاکی، ئەی خاکت بەسەر
روو لە رەوزەی موستەفاکە بێژە یا خەیرولبەشەر
نیمە توێشەی رێگەجوز ئیخلاسی ئالی تاهیرین

سێ پێنج خشتەکی ناری لە سەر غەزەلی حافظی شیرازی

گەدایی خۆشە بۆچیمە؟ جەلال و کیسوەتی خارا
جەهەننەم نامەوێ من مەملەکەت وەک قەیسەر و دارا
قەسەم بەو زاتە جیلوەی دا بە خورشیدی جیهان ئارا
اگر آن ترک شیرازی بدست آرد دل مارا
بخال هندوش بخشم سمرقند و بخارا را

ئەساسی عاریزی دنیا لە بۆ هیچ کەس نەبوو جاوید
نەگوڵ باقی دەبێ تاسەر، نەسەیر و پڕتەوی خورشید
دەسا فەرموو دەخیلت بم هەموو ڕۆژێ لە کوێ بوو عید
بده ساقی مِی باقی که در جنت نخواهی دید
کنار آب رکن‌آباد و گل گشت مصلاّ را

دەڵێم ئەی دڵ ببێ سەبرت هەتا خۆی دێتە جێ مەتلووب
دەکا شیوەن وەکوو بولبول لە بۆ گوڵ ئەم لەبۆ مەحبووب
بەگریانۆ دەڵێ هەردەم بە تەرزی عاشقی مەجزووب
فغان کین لولیان شوخ شیرین کار شهر آشوب
چنان بردند صبر از دل که ترکان خوان یغمارا

نیگار خویشرا گفتم تو ای مخمور سرمستم
مگو یکباره از آن آب حیات دست خود شستم
بگفتا من چه غم دارم اگر شد دانش از دستم
من از آن حسن روز افزون که یوسف داشت دانستم
که عشق از پردهٔ عصمت برون آرد زلیخا را

چه باسی دەوڵەتە و مولکی خەیاڵی بێ سەرە ئەمڕۆ
وەرە سەر مەشرەب و رەفتاری ئەربابی حەقیقەت گۆ
ئەگەر مەیلت هەیە چاوم ببم رازی لە تەبعی تۆ
حدیث مطرب و می‌گوی و راز دهر کمتر جو
که کس نگشود و نگشاید بحکمت آن معمّا را

منی ئوفتادە تاکەی بم بە داوی عیشقی تۆ پابەند
جوانی خۆت بە گژتاچێ، جەفا پێدانی من تا چەند
کەلامی من لە گوێ بگرە کلاولاری سەراپا قەند
نصیحت گوش کن جانا که از جان دوست‌تر دارند
جوانان سعادتمند پند پیر دانارا

سەلامم کرد و فەرمووی پیم بەلەعلی لێوی یاقووتی:
هەتیو لاچۆ لە بەرچاوم منیش ئێژم بە مەزبووتی
بەبێ مەعنایە عاجزبم لە تەبعی ناسکی تووتی
بدم گفتیّ و خرسندم جزاک الله نکو گفتی
جواب تلخ میزیبد لب لعل شکر خارا

کەلامی تۆیە لای (ناری) خریدی عاشقان حافظ
ئەخاتە رەقس و جونبوش سەر بەسەر پیرو جوان حافظ
لە باسی شیعری تۆدا من ئەڵێم خۆ هەر زەمان حافظ
غزل گفتی و درسفتی بیاو خوش بخوان حافظ
کە بر نظم تو افشاند فلک عقد ثریّا را

پێنج خشتەکی دووەمی ناری لەسەر شیعری حافظ

ئەی بلووری گەردنی تۆ ئاینەی قودرەت نوما
پڕتەوی خورشیدی حوسنت زینەتی ئەرز و سەما
سێبەری چەترەینی زولفت مەیمەنەت بەخشی هوما
ای فروغ حُسن مە، از روی رخشان شما
آفتاب خوبی از چاه زنخدان شما

چینی ئەگریجەت بە سەر لەوحی جەبینا دامەدە
روشتەیی زولفت بە عەزمی کوشتنی من بامەدە
بۆ زیارەت هاتووم چاوم لە سەر رێ لامەدە
عزم دیدار تو دارد جان بر لب آمده
باز گردد یا درآید چیست فرمان شما

موودەتێ بوو تۆ بە عەمدەن بووی بە قەتلم مشتەری
کوشتمت ئاخر بە ناحەق، بووم لە وەسڵت بێبەری
چاکی خۆت هەلکە بە سەرما رامەبوورە سەرسەری
دوردار از خاک و خون، دامن چو برما بگذری

کاندرین رەکشته بسیارند قربان شما

بێنە گەردووش تووخودا شووشەی بلوورین دەم بە دەم
گەر سوراحی پڕ نەکەن بۆمن، دەساچێنم بەکەم
چونکە هەر ئێوەن دەکەن ئەمرۆ لە دڵ دەفعی ئەلەم
عمرتان بادا در از ای ساقیان بزم جم
گرچه جام مانشد پر می‌بدوران شما

دوور لە بەزمی یاری جانی زامی سەختم هاتە سۆ
روو لە من کە توو خودا ئیشم هەیە قاسید مەڕۆ
چونکی من بۆ مەحرەمی بیستوومە کەس نابێ بە تۆ
ای صبا با ساکنان شهر یزد از ما بگو
کی سرحق ناشناسان گویی چوگان شما

عشق من نسبت به ارباب وفا مستور نیست
در جهان مارا بجز خاک درت منظور نیست
جسم اگر محروم باشد خاطرم مهجور نیست
گرچه دورم از بساط قرب همت دور نیست
بندهٔ شاه شمائیم و ثنا خوان شما

من گەدایی کۆیی حوسنم کوا خەڵات و نیعمەتێ
کەعبە کەچ نابێ ببینم من لە تۆ گەر حورمەتێ
بگرە دەستم کەوتووم، تووبی و خودا بێ زەحمەتێ
ای شهنشاه بلند اختر خدارا همتی

تا ببوسم هم چو گردون خاک ایوان شما

روو له من که لەحزەیە ئەی نەونەمامی میشک بۆ
حەیفە ئستیغنا هەتاکەی وا بە مەغرووری مەڕۆ
بەس دڵی بشکێنە (ناری) مەسڵەحەت وا چاکە تۆ
می‌کند حافظ دعایی بشنو و آمین بگو
روزی ما باد لعل شکر افشان شما

پێنج خشتەکی سێیەمی ناری لە سەر شیعری حافظ

مەشهووری عامە ئیمڕۆکە شۆخی جیلوە ئارا
دڵی بردم بە جارێ، مەنفیم ئەکا لە شارا
ساچۆن نەکەم لە بۆ خۆم شیوەن بەبێ مودارا
دل می‌رود زدستم صاحب دلان خدا را
دردا که راز پنهان خواهد شد آشکارا

لە داخی تۆیە چاوم کە بوو بە روودی جەیجوون
بە تەرزی تۆ لە دڵما نەمدی لە روبعی مەسکوون
غرووری شەڕفرۆشی تاکەی ئەکەی بە قانوون
ده روزه مهر گردون افسانه ایست و افسون
نیکی به جای یاران فرصت شمار یارا

خەم کۆ بۆوە لە دڵما بە تەرزی کێوی ئارێز
ماوم لە بەحری غەمدا هەم، بێ تەکان و بێ هێز

کوا هەمدەمێ دەرم کا لە گێژی میحنەت ئامێز
کشتی شکستەگانیم ای باد شرطه برخیز
باشد که باز بینیم دیدار آشنا را

واعیز بە دڵ مەلوولم لە ریش و مێزەری زل
خوومارى بادە بۆ من هەم زیبە هەم تەجەممول
ساقی بەیانە بێنە قەدەح بە گەردش و خول
در حلقهٔ گل و مل خوش خواند دوش بلبل
هات الصَّبوح هبّوا یا ایُّها السُّکاری

ناسیح نەسیحەتی من حیکاتێکە بێ سوود
بەس سەرزەنشتی من کە تووبیتو زاتی مەعبوود
(ناری) بە پەیڕەوی مەی دەگاتە گەنجی مەقسوود
(حافظ) بخود نپوشید این خرقهٔ می‌آلود
ای شیخ پاک دامن معذور دار مارا

بۆ عەبدوڵڵای خاڵی حاجی حمه سعیدی ووتوه

کوا هەمدەم و رەفیقێ لە جەمعی ئەهلی شارا
یا یاوەرێکی موشفیق لە وەزعی ئیعتیبارا
بەیانی حاڵی من کا لە حزووری شەهریارا
به ملازمان سلطان که رساند این دعارا
که به شکر پادشاهی زنظر مران گدارا

پێنج خشتەکی‌یەکی مەلا حەسەن (شاهۆ)
لەسەر قەسیدەیەکی (ناری)[١]

ئەگەر من شێت نەبم ئاخر لە سەودای گوڵ ڕوخانم چی!
لە راوی چـاوی چـاوبازانـی شـیرینی زەمـانم چـی!
لە نـاڵەو ئـاهـ و مـەهجوری، لەگـریان و فـوغانم چـی
کە غەرقی بەحری دووری‌ی بم، لە ئومێدی ژیـانم چـی!
لە فیکر و غائیلەی بێ فائیدەی سوود و زیانم چی!
لە دووری‌ی شێوەکەی شیرینەوە ئەمڕۆکە فەرهادم
لە سایەی عەشقەوە عالەم سەراسیمەن لە فـەریادم
هەمیشە وێڵی کـێوانـم ئـەوەند غـەمبار و نـاشادم
لەکێوی پیرەمەگروون و سەگرمەی میحنەت و یادم
لە سەیری نازی شۆخی دیدە بازی (بازیان)م چی!
وڵاتێ تاج و تەختی کەوتە دەس ئەوباش و نادانی
لەغاوی حوکمی ئەو قەومە درایە دەستی دوو نانی
ووڵاتێ بایەقوش تیابوو بە سەردار و حـوکمڕانـی
(سـلێمانی) کـە خـاڵی مـا لە دیـوانـی سـلێمانی

---

(١) کە شێخ مەحموودی نەمر لە بەغا دەست بە سەربوو رۆژێکی هەینی لە ١٩٣٧ زدا من قوتابی بووم لەگەڵ [ملا حسن]دا چووین بۆ زیارەتی لە (أعظمیە) پاش کەمێ جەنابی شێخ مەحموود رووی کردە ملا حسن ووتی: «قەسیدەیەکی جوانی (ناری)م بۆ هـاتوە بیخوێنەرەوە حەز ئەکەم تەخمیسی بکەیت»، ئەم قەسیدەیە بوو لێ‌ی وەرگرت و بـەم جۆرە تەخمیسی کردو رۆژی هەینی دوایی چووینەوە خزمەتی و پێشکەشی کرد.
«م. کاردۆخی»

له عەیش و نۆش و بەزمی بێنگینی قودسیانم چی
که من کوژراوی تیری نازی چاوی مەستی شەهلابم
کە مـن زنـجیر کـراوی داوی دوو زولفـی چـەلیپابم
که من سەرسامی چاوو پەرچـەمی شێواوی لەیـلابم
کە من مەشغوولّی دەرسی خەتتوخالّی تورکی تەرسابم
له تەعلیمی منالّی کوردی بێنوتق و زبانم چی
له تـاو تـەئسیری ئـێش و نـێشی بـێدەرمانی مـەهجووری
له گـەرمیی کـرپەوو لرپـەی شـەرارەی ئـاگـری دووری
له زوغفی جەستەیی خەستەم بە دەردی سەختی رەنجووری
له رووی رۆمدا حـوکمی نـەما قـانوونی مـەسرووری
له مەیلی مەکتەبی حوسن و جەمالّی رووسیانم چی
له سـاحەی بـەزمی عـەیشمدا سـەدای نـالّین و هـاوارە
له سـەیلی خـوێنی دیـدەم مـەجلیسم رەنگـینە، گـولّزارە
ئـەنیسم غـەم، مـوغەنیم نـاله، سـاقیم چـاوی بـیمارە
سروشکم مەی، نەفەس سەمتوورە، سینەم ساز و دڵ تارە
له دەنگی چەنگ و خۆشخوان و له جیلوەی ساقیانم چی
سروشکم یەک بە شوێن یەکدا کە دێ وەک تاوە بارانە
هەموو سوور و سپی تێکەڵ میسالی دوڕڕ و مەرجـانە
به داوی هیجرەوە هۆنراونەوە سوبحانە چەند جـوانـە
له دانەی ئەشکە من گـرتوومەتۆ تـەزبێحی سـەد دانـە
له ئاوی زەمزەم و تەزبێحی باغەی حاجیانم چی!

کەمن بێیار و بێغەمخوار و بێهەمدەم قەناعەت کەم
که زامی دڵ بە ناسۆر بێت و بێ مەرهەم قەناعەت کەم
کە من دایم بە بەرگی شیوەن و ماتەم قەناعەت کەم
لە بۆ باقی حەیاتم تا بە قووتی غەم قەناعەت کەم
لە قاژو قیژی دەروێش و لە مرقەی سۆفیانم چی!
نیە مەیلم بە تار و نەی هەوای ئازاری چەنگ ناکەم
وەکوو دەروێشی ئەم دەوریشە خۆم شێت و دەبەنگ ناکەم
وەکوو سۆفیش بە مەکر و حیلە خۆم فێری جەفەنگ ناکەم
مەلام و ئەهلی تەقوام و بەمەی سەججادە رەنگ ناکەم
لە بادەی ساقییو قیژەی کچی نەرم و نیانم چی!
شوعاعی شەمسی خاوەر، تالە ژێر هەوری سیادا بێ
بوتی سیمین تەنم، تاکو لە ژێر پەردەی حەیادا بێ
گوڵی ئوممێدی قەومم تا لە ژێر سەتری گیادا بێ
تلووعی ماهی من وەک حوسنی یوسف تا لە چاهدا بێ
لەشەوق و شەعشەعەی شوعلەی هەسێرەی بەربەیانم چی
خەریک ماوم لە ژێر ئەم گومبەدی گەردوونی بێباکا
سەراسیمەم لە گێژاوگێژی دەوری چەرخی ئەفلاکا
هەتا ئەم دەورە وا روون بێ لە ئەم دنیایی غەمناکا
لیباسم تا پەلاس و جاوی میحنەت بێ لە ئەم خاکا
لە تاقەی عوشرەت و شیرداخی عەیشی شامیانم چی

پێنج خشتەکی ناری لە سەر غەزەلێکی تایەربەگ

سەبا سۆزەی نەسیمت با لە بۆ شادی گوڵان بابێ
دەمێ سروەت لە بۆ تەسکینی مورغی سەرچڵان بابێ
بە قانوونی عیبادەت بۆ موقیمی مەنزڵان بابێ
چەمەن یەکبارە خامۆشە خرۆشی بولبولان بابێ
دڵ ئەمڕۆ مات و مەدهۆشە، خوا فەسلی گوڵان بابێ

ئەگەر مەیلت بە ئیحسانە، تەبەسسوم قووتی ئینسانە
دەمت (عیسی) سیفەت مایەی حەیاتی جیسمی بێجانە
ئەگەر مەیلت بە دەرمانە، چە حاجەت بەحسی لوقمانە
ئەگەر مەیلت لە سەرمانە چ حاجەت ئاوی حەیوانە
لە لەعلی لێوی جانانە، حەیاتی جاویدان بابێ

بە تیری نازی تۆیە پارە بووگە جەرگی خوێنینم
خەیاڵی زیندەگی دەرچوو لە قەلبی زار و غەمگینم
مەلا بابێ لە بۆ تەرتیبی غوسڵ و کفن و تەڵقینم
نەماوە حاڵەتی ژینم، لە دەس چوو رۆحی شیرینم!
رەفیقان بێن بکەن شینم، سەدای گریە و فوغان بابێ

لە خەستەی بەستەیی مووت و لە زومرەی عاشقی رووتم
لە سەر چاهی زەنەخ بۆسەیری زوهرەی هارووت و مارووتم
لە جەمعی قودسیا تاق و لە حەلقەی خاکیا جووتم
ئەسیری تاری گێسووتم، هیلاکی چاوی جادووتم
شەهیدی تیری ئەبرووتم، دەسا (عیسی)ی زەمان بابێ

کڵاوی پڕ گوڵاوی گوڵ کە گۆشەی‌دا بە سەر سەیلا
دەماغی عاشقی پڕ کرد لە عەتری شـۆڕشی لەیـلا
نیقابی غونچە لاچوو، کەوتە دنیا شـۆر و واوەیـلا
بحمداللە گـوڵی رەعـنا شکـاندی رەونـەقی لەیـلا
بڵێن مەجنوونەکەی شەیدا، رەئیسی عاشقان بابێ
بـێرە بـاخەڵت سـۆفی دەمـێ تـەسبیحی سـەد دانـە
لە وەعدەی عوشرەتا، کەی مەوقیعی تەزویجی پیرانـە
چە بەحسی زیکری شێخانە، مەقامی عەیشی مەستانە
زەمـانی بـەزمی رەنـدانـە، بـدە سـاقی بـە پـەیمانە
لە بەر تەعزیمی مەیخانە، بڵێن پیری موغان بابێ
لە سەر تەختی چەمەن نێرگس بە جەمعی لوتفی بێدارە
لە گوڵشەن بـۆ گـوڵ و بـولبول زەمـانی راز و گـوفتارە
بە غەیرەز من نەبێ، بێ جیلوەیی ئـەو دیـدە بـێ‌خارە
لە بـاغان سـەیری گـوڵزارە، لە هـەرلا عـاشقی یـارە
خوا ئەو ئاهوو رەفتارە، وەکوو سەروی رەوان بابێ
هەتاکەی (نـاریا) مـابی لە خـانەی غـەفڵەتا بـێ‌هۆش
تەماشای نەزمی پڕ نەغمەی ئەمیری پاکـی دیـبا پـۆش
کە فەرموویە بە قانوونی خـیرەد بـۆ خـاتری پـڕجۆش
ئەلا ئەی عاشقی مەدهۆش وەکوو (طاهر) مەبە خامۆش
لە بەر سۆزەی دڵەی پڕ جۆش، خرۆشی موتریبان بابێ

فەرەنگێ گەر بڕێژی تازە رەنگێ
لە دڵ ثابت ئەبێ وەک نەقشی دیوار
کڵاشی گەر بە دیقەت کا کڵاشێ
کە (لاشەیئی)ی ئەڵێن خەڵقی بە یەکجار

بەشی فارسی لە شیعر و هەڵبەستەکانی ناری

ناری ئەم شیعرانەی خوارەوە دائەنێ بۆ (عبدالصمد)
کە بیبات بۆ معتمدی سنە:

آمد بریدی تیزرو مانندی باران و برد[1]
گفتم بگو نامت بمن گفتا منم عبدالصَّمد
گفتم چە کاری داشتی در خاک و شهر خویشتن
گفتا کە شاطر بودەام در دستگاهی معتمد
گفتم کە طیِّ مرحلە در چند روزی کردەاید
گفتا کە طول این سفر کمتر بماهی میکشد
گفتم بگو چندی بود از جای خود بیرون شدی
گفتا کە طول این سفر آخر بماهی میکشد
گفتم بە امر آمرت مامور چند روزە شدی
گفتا بە پنجە گفتمش پنجە بە پنجاه میرسد

(١) ئەمەش بەسەرهاتی عبدالصمدی شاترە: عبدالصمد ناو شاتری معتمد بوو لە سنە، بۆ ئیشێ ئەی‌نێرێ بە ماوەی (٥) پێنج رۆژ نزیکی دوو مانگی پێ ئەچێ، دێتە خزمەت (ناری) ئەڵێ فریام نەکەوی معتمد لێم ئەپرسێتەوە، ناریش ئەم غەزەلەی بۆ داناوە، کە شاتری معتمد ئەیباتەوە و بۆی ئەخوێنێتەوە بە هەر شیعرێ خەڵاتێکی ئەداتێ.

ناری مرنجان خاطری عبدالصمد باش شاطری
گاهی به سرعت گه به پشت گەهگە به لەنجە می‌رود

بۆ شێخەکانی دێی سەعداوای نووسیوە

زبازوی تو کار و صنعت فرهاد می‌بینم
رموز بیستون در خاک سعدآباد می‌بینم
عموم عاملت خسرو بود در عالم فانی
پی شیرین تورا من عاشق دلشاد می‌بینم

حاجی سێد عبدالقادر چەپکێ گوڵە وەنەوشە بۆ ناری ئەنێرێ، کاتێ بە گەیشتنی ئەم چەپکە گوڵە نارەحەتی‌یەکەی لائەچێ لە وەڵامیا ئەڵێت:

از جنابت که بیک دستۀ گول یادشدم
بستۀ دام جفا بودم و آزاد شدم
بایش افزود مرا بهجت و نونش نزهت
فاش گویم که بفایش بفرح شادشدم
روی شیرین که چو بنمود شدم حیرانش
غایۀ عشوۀ اودیدم و فرهاد شدم

ئەم پارچە هۆنراوەی ناری و وردەکاری لە بارەی
بە پیت و نووسینەوە دەرئەکەوێ، جا چونکە بە هەردوو جۆرەکە
نووسینی پێویستە ئەی نووسین:
نووسینە مەتەڵاوی‌یەکە:

پادشاه ر دیار هبراه دا(١)
اشرف خر سالت اج یش هرها(٢)
لجۀ قبال مع الی اعلا نشان(٣)
ناظر وشن هادو الی انجم کان(٤)
صفدر زم عارف ارس رور وش(٥)
کاشف ن تایج امع نوان و(٦)
وارث و ب لاغت اجدار استان(٧)

وا له خواورەوه نووسینه حەل کراوەکه ئەنووسین،
وەک له وورد بوونەوەی جۆره نووسینەکەی (ناری)
و نووسینه تازەکەیدا دەرئەکەوێ.

نووسینه هەڵهێنراوییەکەی:

(١) پادشاه هر دیارو رهبر راه هُدا
(٢) اشرف فخر رسالت تاج جیش شهرها
(٣) لهجۀ اِقبال لامع عالی اعلا نشان
(٤) ناظر روشن نهاد و والی انجم مکان
(٥) صفدر رزم معارف فارس سرور روش
(٦) کاشف فنّ نتایج جامع عنوان نو
(٧) وارث ثوب بلاغت تاجدار راستان

ئەم دێڕه هۆنراوەش به فارسی له نموونەی مەتەڵی هەڵبەستییەتی
که بۆ یەکێکی ناردووه که به خواردنەوەوه خەریک بووه:

بـــلبل بـــه لبش از عـــوضی بـادهٔ انگـــور
شـــاید اثـــر بـــاده شـــود از دهـــنش دور
آه از آن روزی جســد در زیــر خـاک تـیررنگ
غل بکردن دل بحسرت تـن بـخاک و پـای لنگ
تــا کــه روزی از وجـود آیـد آز ان لاریب فـیه
حسرت از بالای حسرت آه کش از در زیر سنگ
گـر چ تـرکیب وجـودی آیـد انـدر زیـر سـنگ
چون بود لطف خدایی دل چـه بـاید کـرد تـنگ
تن بلطف حق جو بـادام است مـغزش روح آب
مغز کی ظاهر شود هـرگاه نـباشد ضـرب سـنگ

ای دل شوریده بنگر آخـر آن دلبـر چـه گـفت
از طریق مرحمت آن شاه ذی افسر چـه گـفت
گوش کن تا گویمت آن شوخ لب شکر چه گفت
قاصد آمد گفتمش آن ماه سیمین تن چه گـفت
گفت با هجرم بسازد گفتمش دیگر چه گفت
گفت من ر... اگر گویم شوی از غم زبوون[۱]
اشک بـر مـاهی رسـانی آه بـر گـردون دون
گفتمش جانا بگو طاقت ندارم زیـن فـزون
گفت دیگر پا زحدّ خـویش نگـزارم بـرون
گفتمش جمع است سربا خاطرم از سر چه گفت

(۱) گفت من هرچه اگر گویم رەنگبێ وا رێک بکەوێ.

گفت خود دانی که عاشق لذت از دنیا نبُرد
دیده‌ی مکـتوب مـجنون نـامهٔ فـرهاد گـدُد
گفتم آری کو حدیثش ز اِنتظارش دل فزورد
گفت سر را بارهش از خاک ره کمتر شمرد
گفتمش کمتر شمردم زین... لاغر چه گفت(۱)
گفت چشمش را به پیکان سـتم خـواهـیم دوخت
دل به سنگ محنت و درد و خطا خواهـیم کـوفت
پس ز اِیشان گفتمش آخر چه خواهیم بـاز دوست
گفت جسم لاغرش را در غضب خواهیم سوخت
گفتمش برباد رفتم در صف محشر چه گفت
گفت من چون زو شنیدم اِین سخن رُخ گشت زرد
سـر بـزد از چشـم و سـینه اشک گـرم و آه سَـرد
گـفتمش از آخـرت آیـا چـه گـفت آن روز فَـرد
گفت در محشر به یکدم زنـده‌اش خـواهـیم کـرد
گفتمش زنده بگردیدم زخیر و شر چه گفت
گفت من هم خواستم تن خواه توران ماه تـاب
چون بود حالش ز بحث شر و اِحسان و ثَواب
مـاه‌وش خـندید دردم کـرد اِیـن... جـواب(۲)
گفت خیر و شر نـباشد عـاشقانرا در حسـاب
گفتمش اِین هم حسابی از لب کوثر چه گفت

(۱) گفتمش کمتر شمردم زین تن لاغر چه گفت: ڕەنگبێ ئەمیش وەهابێ.
(۲) ماه‌وش خندید دردَم کرد این قصه جَواب: لام وایە وا ڕێک بکەوێ.

گفت خوش دل باش حقاً یافتی خوش مرتبتْ
ذان بِـهِ نـیکو رَوش زان دست عـالی مـنقبتْ
گـفتمش تـقریر بـنما شـمه‌ای زان مـرحـمتْ
گـفت در کـوثر کـه بـا او مـی‌نشینم عـاقبتْ
گفتمش چون عاقبت این است از ین خوشتر چه گفت
گفت زین خوشتر که گردد دل بَدو (ناری) مُقیم
گرهمی خواهی شوی ایمن زو هجران جـحیم
گـفتمش آری نـیم مـایوس از لطـف کَـریم
گفت دیگـر نگـذرد بـر خـاطرم یـاری عـظیم
گفتمش دیگر بگو گفتا مگر دیگر چه گفت
نـخواهـد گشت مـخفی را زحـالم نـزد دانـا را
چو وه‌حشی گـر کـنم گـردش مـیان کـوه صـحرا را
بـنوع گشـته‌ام سـرگشته و تـنها ز یـاد خـود
تـجنب مـی‌کند از حـالت مـن جُـعد رسـوا را
سـزد گـر آهِ بـر گـردون... از فـراق او[۱]
چون برمن گشت مشکل دین‌اش چون جِسم عنقا را
بـه تـیر ابـرویش تـار جگـر بگسسـته مـی‌بینم
جداکـرده زهـم شـمشیری هـجرش بـند اعـضا را
نـبیند ذلّت فـرهاد و روز مـی خـوردن
چه‌دانـد جـور مـرد خـارکش سَـر مَستِ صَـهبا را

(۱) سزد گر آه بر گردون رسانا از فراق او: وابزانم وارێک ئه‌بێته‌وه.

زدل کـردم بـیرون فکـر و خـیال زنـدگی یکسـر
مگـر بـار دگـر بَـرمن دمـد انـفاس عـیسی را
بـرو ای مـاه گـردون چشـم بگشـادن نـمی‌زیبد
چـه رفت از پـیش چشـم آن آفـتاب جـلوه‌آرا را
نشـد شـهدآب یس گـر نـصیبم روز جـان کـندن
هـمین بس گـر نـویسند بـر مـزارم اِسـم طـه را
بَـهای درّ مکـنون (نـاریا) جـمّال کـی دانـد
کـی دانـد قـیمت المـاس جـز غـوّاص دریـا را

بەشی پەخشان لە ویژەی ناری

لەم بەشەدا ماوەی دوو نامەمان هەیە کە لە بـەشی نـووسینەکـانی زانای پڕ ڕێز و خۆشەویستدا پێشکەشی بکەین.

یەکەم:

ناری لە مـەریوانـەوە نـامەیەک بـۆ جـەنابی شـێخ مـەحموودی حەفیدزادە دەنووسێ ئەمە دەقەکەیەتی:

رۆح و دڵ قوربانی ناڵی کەوشەکەت
سەر بەسەر گەردی حەساری حەوشەکەت
دائیما موحتاج و موشتاقم لە بۆ
گەنجی یادی خاتری بێ خەوشەکەت

ئەگەر لە رێگەی مەرحـەمەتەوە حـاڵی ئـەم پـیرە غـوڵامی خـۆتانە مەنزوورە بفەرموون بە کوردی و بە کورتی ئەمەیە عەرزم:

به تیغی میحنەت و دەردو جەفا جەرگی مەلا لەت بوو
بەڵێ مەعلوومی ئافاقە، مەلا نیوەی مەلالەت بوو

وە ئەگەر مەیلت بە بەیانی توولانی بێ و ئارەزووت لە حیکایەتی «قویلەو چووچانی» بێ ئەمەیە عەرزم:

دوور لە تۆ چاوم بێ بینش ماوە، قووەی بیستنم بۆ ناڵە و گرمەی هەوری بەهاری نەماوە، حەواسم سەراسەر فەوتاوە، دڵم بە ئاگری مەحروومی وەک کەبابی سولەیمانی برژاوە، جەرگم لە قازانی سینەدا بە بڵێسەی دووری وەک سڵقی کەرکووکی! هەمیشە چاوەڕێگەی حافزم بۆ یاسین، موحتاجی هاتنی مەلام بۆ تەلقین، مائیلی شەش گەز جاو و دوو گەز خاکم بۆ تەکفین،! وەلێ ئەگەر بەشارەتی موژدەی سروور و سەلامەتی زاتی موبارەکتم زوو پێبگا ـ کە بۆ من ئەم موژدە ئاوی حەیاتە یەقینم وایە چاوم ببێ بە دووربین و زەڕەبین، وە لەگەڵ حەزرەتی «خدر» لە حەیاتا مساوی بین.

عەرزی مەخسوس کۆچ و کلفەت و دایکی «سەعید بەگ»ی بادەڵانی پەنایان هێناوە بە غوڵامی خۆتان، لە سەر واقیعەیەک کە نیسبەتی قەتڵیان لە (سەعید بەگ) داوە، وە فیعلەن مەحبووسە لە حەپسخانەی حکوومەتایە، ناچار منیش ئەوا پەنام بە قاپی موبارەکت هێنا، شایەد فیکرێ بە حاڵی ئەو بفەرموون کە شایەد لە زەحمەتی حەپسا نەجاتی ببێ، وە مەعلووم ئەم پیرە غوڵامی قاپی خۆتانە تا قیامەت، مەسروور و مەمنوون و موتەشەکیرتانە...

ئیتر هەرچی بڵێم زیادەیە، غوڵامی دەرگای خۆتانە ناری.

دووەم:

ناری نامەیەک بۆ شێخ بابە عەلی کوڕی شێخ مەحموودی حەفیدزادە ئەنووسێ کە لەو کاتەدا لە میسر دەیخوێند:

ئەی قیبلەیی ئەربابی وەفا، شەمعی شەبوستانی سەفا، رەونەقی دیوانی ئەدیبان و لەبیبان، دەبوستانی هونەر پەروەر و ئەهلی عورەفا تاجی وجوهی شورەفا، سەدری جەمیعی نوقەبا، فەخری جەمیعی نوجەبا، لالەیی گوڵزاری عەلی، گوڵبونی باغ و چەمەنی تاقمی ئەقتاب و وەلی، کانی گەوهەر، نووری بەسەر، ئەفسەری سەر کەوکەبی فەرخوندەسیەر، تاکوو لەسەر دەورەیی ئەم چەرخە ببێت و بگەڕێ شەمس و قەمەر، جیسمی لەتیفت بە ئەلەم عاجز و ئەفسوردە نەبێ، زاتی رەئووفت بە هەم و میحنەت و غەم هەمدەم و پەژموردە نەبی، بۆ منی بێبەرگ و نەوا یەعنی بە قانوونی وەفا ویردی جیهانم ئەمەیە، زیکری زوبانم ئەمەیە: مەزهەری ئەلتافی خودابی، لە حەوادیس بەری و بێغەم و بێ دەردو بەڵابی، لە هەموو مەحفەل و مەجلیس فەرەح ئەنگێزی دڵ و ئەهلی دڵ و عوقدە گوشابی، بەدڵ ئاسوودە لە ناز و گریشمەی نەزەری دولبەری شیرین کەمەر و سیم بەرو جیلوەگەر و شۆخ و زولەیخا سیفەتی میسری و تورکانی خەتابی بە خەتا، پەنجەیی تەرسا بەچە یا موغ بە چەیی عیشوەگەری نەی کەمەری ئاهویی سیمین زەقەنی جادوویی ئەفسانە زەنی وەک جگەری من لە فیراقت بەدەنی جامەیی تۆ پارە نەکا تۆ بە غوڵامی قەدی وەک عەرعەری دوو نەرگسی جادوو گەروو فەتتان وو جەفا پیشەوو خونخارە نەکا

بێینەوە سەربەحسی گلەو بێمەرحەمەتی: یەعنی دەلیلم ئەمەیە شێوەیی خەتتی ئەحسەنی تۆ نیسبەتی پیراهەنی تۆ مەتلەبی عوشاقە

نەبوو، دەوڵەتی عوشاق نەبوو، عەیشی دڵی پارە نەبوو، ئافەتی ئەغیارە نەبوو، گەنجی هەوا خواهە نەبوو، رەنجیشی بەد خواهە نەبوو، مەخفی پوشیدە نەبی چاکە لە رووتا کە ئەگەر رووتە وەیا تاقی دوو ئەبرووتە وەک قیبلە وەهایە.

بەسەری تۆ دڵەکەی من بە هەموو لەحزە وەکوو قیبلەنومایە لە تەریقی ئەدەبا سادقی بێ‌کیذب و ریایە لە هەموو بەخششی جود و قەڵەمت رازی و قانیع بە سڵاوێک و دۆعایە.

والسّلام

محمد بێلوویی

سوپاس

پڕ بە دڵ سوپاسی ئەم زاتانە دەکەم کە یارمەتیان داین

١. بەڕێز مەلا وەرەحمانی پێنجوێنی.

٢. بە رێز شیخ عوسمانی شێخ عەلائەددین.

٣. مامۆستا رەشیدی وەستا رەحمانی خوشنوس.

❋ ❋ ❋

لە سەر وێنەکەی نووسیوە

عکس خود را ثبت کردم، تا بماند یادگار

عاقبت گرمن نمانم، او بماند بهر یار